

DEEL II

DE PERIODE VAN DE IMMIGRATIE (1960) TOT HEDEN

DE AANWEZIGHEID VAN DE GRIEKEN IN NEDERLAND

Het verschijnsel emigratie en de oorzaken ervan

In het begin van de jaren '60 van de twintigste eeuw was er in Griekenland een forse toename van de emigratiebeweging naar West-Europa waar te nemen. De emigratie werd bepaald door de behoeften van de arbeidsmarkt en door de politiek van de West-Europese landen, die gericht was op de onmiddellijke voorziening in de behoefte aan arbeidskrachten door de tijdelijke import van buitenlandse arbeiders.

Op het individuele vlak werd de beslissing om te emigreren bepaald door economische redenen: het nastreven van een beter leven zonder financiële problemen. De vaste dienstbetrekking, de diverse verzekeringen en uitkeringen die de arbeidsovereenkomst garandeerde overreedden de avontuurlijkste jongemannen hun vaderland tijdelijk te verlaten om te gaan werken in de industrie van de economisch meer ontwikkelde landen. In werkelijkheid echter is de emigratie een gevolg van het slechte functioneren van het sociaal-politieke systeem dat destijds in Griekenland heerste, een verouderd systeem dat niet in staat was de mens te helpen.

De Grieken die naar West-Europa emigreerden waren in meerderheid jong. In de periode 1955-1977 was de gemiddelde leeftijd van de emigranten 25-32 jaar.

De factoren die tot emigratie leidden waren:

1. De grote en langdurige werkloosheid en het gebrek aan werkgelegenheid gedurende de na-oorlogse decennia.
2. Het ontbreken van een effectief economisch ontwikkelingsprogramma.
3. De ongunstige politieke situatie, de naweek van de burgeroorlog.
4. De ongunstige verhouding tussen werk en beloning in Griekenland, in vergelijking met die in de West-Europese landen.

Aan de kant van de gastlanden was de wezenlijke factor die leidde tot de behoefte aan arbeidskrachten de snelle economische groei. In deze behoefte aan arbeidskrachten kon niet door binnenlandse bronnen worden voorzien, voornamelijk als gevolg van het verlies aan mensenlevens tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Ook was het nog niet mogelijk menselijke arbeidskracht te vervangen met behulp van automatiseringstechnologie.

In het kader van zijn emigratiepolitiek tekende Griekenland emigratieverdragen met Frankrijk in 1954, met België in 1957, met Duitsland in 1960, met Nederland in 1966 en vervolgens met Zwitserland en Zweden. Deze verdragen boden enige bescherming aan de Griekse werknemers die via de officiële kanalen emigreerden en hun gezinnen, door hen – althans formeel – dezelfde arbeidsomstandigheden en in hoge mate dezelfde rechten te garanderen als de autochtone werknemers.

Om de emigratie van dienstplichtigen tegen te gaan en die van werklozen te bevorderen, bepaalden de Griekse regeringen de leeftijd waarop men mocht emigreren en het soort arbeid dat men mocht verrichten. Ook faciliteerden zij de vestiging, het functioneren en de activiteiten van de werkgevers en de vertegenwoordigingen van de buitenlandse regeringen wier missie het was Griekse werknemers te werven voor de West-Europese landen.

In de gastlanden ontwikkelde de migratiestroom vervolgens een eigen dynamiek en sommige migranten trokken om diverse redenen verder naar andere landen. De vrouwen

reisden steeds vaker hun mannen achterna, in het kader van de gezinshereniging, maar ook om economische redenen of om de benauwende plattelandsgemeenschappen te ontvluchten.

Allen hadden ■■n concreet doel: werken om wat spaargeld te verzamelen en vervolgens naar het vaderland terugkeren om een eigen bedrijfje op te zetten.

De migratiegolf van de jaren '60

In het begin van de jaren'60 van de twintigste eeuw vestigde zich in Nederland een nieuwe lichte Grieken. Kenmerken van de trek van Grieken naar Nederland in deze periode zijn: de aanvankelijk vrije en later door werkgeversorganisaties georganiseerde vorm van de migratie, de buitengewoon korte periode (minder dan een decennium) waarin het merendeel van deze migranten naar Nederland kwam, hun uitzonderlijk hoge geografische mobiliteit (verder trekken naar Duitsland, terugkeer naar Griekenland) en de vroege gezinshereniging van een groot aantal migranten. Het ging om ongeschoolde arbeiders die waren voorbestemd voor zwaar, gevaarlijk, slecht betaald, ongezond werk met een lage maatschappelijke status.

De eerste Griekse migranten die zich in Nederland vestigden in het begin van de jaren '60 waren afkomstig uit de buurlanden België en Duitsland, waar zij in de kolenmijnen werkten. Zij kwamen spontaan, op eigen initiatief. Daarna volgde de georganiseerde massale migratie van werknemers die werden geworven door het Griekse ministerie van Werkgelegenheid en de lokale werkgelegenheidsbureaus. Hiertoe kunnen wij ook de migranten rekenen die naar Nederland kwamen op 'persoonlijke uitnodiging' van vrienden of verwanten die hier al werkten.

Spontane stroom van Griekse werknemers naar Nederland

In 1957 tekenden België en Griekenland een migratieverdrag dat het in dienst nemen van Griekse werknemers in de kolenmijnen regelde. Dit was het enige bilaterale migratieverdrag dat België ondertekende en het had uitsluitend betrekking op mijnwerkers. Overigens was België het eerste West-Europese land waarheen Grieken in de na-oorlogse periode emigreerden. De arbeidsomstandigheden in de mijnschachten waren echter uiterst moeilijk en arbeidsongelukken een veel voorkomend verschijnsel. Dit werd al snel ook in Griekenland bekend.

In 1960 sloot Griekenland een migratieverdrag met Duitsland. Het werk in de Duitse industrie genoot de bijzondere voorkeur van de emigranten, maar er ontstonden al gauw lange wachtlijsten van geïnteresseerden. Daarvoor bestond echter een alternatieve oplossing: men kon een arbeidsovereenkomst sluiten met de Belgische kolenmijnen en vervolgens dat contract voortijdig opzeggen en doorreizen naar Duitsland of een ander land.

Vanaf najaar '62 kwamen er steeds meer Griekse werknemers uit België naar Nederland. Intussen hadden zich ook in de Nederlandse industrie nieuwe ontwikkelingen voorgedaan en er was een toenemende vraag naar arbeidskrachten, hetgeen bekend werd in de kringen van de Griekse werknemers in de Belgische kolenmijnen.

Zodoende gingen de Griekse werknemers in België zich meer en meer oriënteren op Nederland en tijdens de vrije weekeinden stroomden zij massaal toe op zoek naar nieuwe werkgevers. Dit hing mede samen met het feit dat het werk in de mijnen zwaar en ongezond was en ongelukken aan de orde van de dag waren.

In een brief van het Regionaal Arbeidsbureau van Utrecht aan het Directoraat voor de Werkgelegenheid van 26 november 1962 lezen wij het volgende:

'Sedert begin oktober komen er regelmatig groepen Griekse arbeiders zich melden op mijn bureau. Deze mensen komen uit Duitsland en België. In sommige gevallen is gebleken dat zij

in deze landen op een jaarkontrakt gewerkt hebben. In andere gevallen blijkt mij, uit de paspoorten, dat zij slechts korte tijd in ■■n van de beide landen vertoefd hebben. Een paar Grieken zijn rechtstreeks uit hun vaderland gekomen. Vooral de laatste weken zijn er groepjes Grieken vanuit de omgeving van Luik naar Nederland gekomen. Zonder uitzondering verklaren zij in de mijnen te hebben gewerkt. Er zouden zich een aantal ernstige ongevallen met dodelijke afloop hebben voorgedaan, voordat zij besloten naar Nederland te gaan. Tot op heden hebben zich, in groepen van vijf tot tien man, ongeveer 70 arbeiders gemeld.¹

Inderdaad trokken veel Grieken die in de Belgische kolenmijnen werkten de grens over om in Nederland beter werk te zoeken. De volgende verhalen illustreren dit verschijnsel.

'Meteen na afloop van mijn militaire dienst besloot ik, samen met vier dorpsgenoten, te emigreren – om economische redenen, maar ook uit verlangen naar avontuur. Via het werkgelegenheidsbureau van Iraklion op Kreta kwamen wij in Athene en vandaar vertrokken wij, met 26 anderen, per vliegtuig naar België. We hadden een individuele arbeidsovereenkomst voor ■■n jaar gesloten met de kolenmijn Saint Louis bij Charleroi.

We werkten daar drie maanden, maar omdat het uitputtend werk was en er veel ongelukken gebeurden, besloten we het contract op te zeggen en te vertekken. Maar de directie van de mijn had onze paspoorten en wilde die niet teruggeven voordat het overeengekomen jaar was verstreken. Dit om te voorkomen dat werknemers de mijn voortijdig zouden verlaten. Wij besloten te gaan staken. Drie dagen lang gingen wij niet aan het werk. Ze dreigden ons uit het pension te zetten, waar we woonden. Toen wendden wij ons tot het Griekse consulaat in Charleroi. Daarop bood de Griekse priester van onze parochie aan te bemiddelen bij de directie van de kolenmijn. Hij wist te bereiken dat zij onze paspoorten teruggaven en dat er nieuwe contracten werden ondertekend.

Zodra wij onze paspoorten in handen hadden, kon niets ons meer tegenhouden. We huurden een busje en gingen naar Eisden, aan de Nederlandse grens. Daar troffen we een kennis van mij die een café had. Hij gaf ons eten en onderdak. Een paar dagen later zijn we werk gaan zoeken bij de chemische fabriek SBB (tegenwoordig DSM), die daar vlakbij stond, in Geleen. We werden allemaal in dienst genomen.' (Jorgos Koutendakis)

'In oktober 1962 kreeg ik van het werkgelegenheidsbureau in L'risa een document waarmee ik naar België kon emigreren. Ik wachtte een paar maanden, totdat ik werd opgeroepen voor de medische keuring. Met een aantal dorpsgenoten ging ik een tijdje later naar Pireaus, vanwaar wij per schip naar Brindisi in Italië werden overgebracht. Daar werden we op de trein gezet naar de kolenmijnen van Beringen.

De werkomstandigheden daar waren bijzonder zwaar. We moesten elke dag de mijngangen in, op een diepte van 1000 meter onder de grond. Drie maanden heb ik in de mijn gewerkt, toen heb ik met een groepje vrienden het contract opgezegd en zijn we naar Nederland gekomen. We hadden gehoord dat de arbeidsomstandigheden in Nederland beter waren. Zonder veel problemen vonden we werk bij de schoenenfabriek van BATA in Best. Na een tijdje kwamen er nog meer Grieken uit België en Duitsland, tot we met zo'n 120 man waren.' (Kostas Kordal ×s)

'Eind 1962 verschenen er in Gorinchem de eerste drie Grieken; die kwamen uit België, waar ze aanvankelijk in de kolenmijnen van Tremblois hadden gewerkt. Zij vonden werk bij Betondak in Arkel, zo'n 7 kilometer van Gorinchem, een fabriek die betonnen daken en buizen produceerde.

In de daarop volgende maanden nam het aantal Grieken bij die fabriek geleidelijk toe, tot het er 17 waren. Die kwamen voornamelijk uit België en Duitsland.’ (Vasilis Zoufoukaridis)

Volgens gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek waren er in 1963 1556 Grieken in Nederland gevestigd, van wie er 525 uit België afkomstig waren. In dezelfde periode kwamen er ook Grieken uit Duitsland naar Nederland, maar hun exacte aantal is niet bekend.

Aangezien contractbreuk en vertrek naar andere landen bij de Belgische kolenmijnen een frequent verschijnsel was dat men niet onder controle kon krijgen, oefenden de mijnondernemingen druk uit op de Belgische regering om maatregelen te nemen. In 1964 werd er dan ook een wet uitgevaardigd waarbij Nederlandse werkgevers voortaan alleen nog buitenlandse werknemers in dienst mochten nemen als die een ontslagbewijs konden tonen. Deze maatregel bleek effectief en leidde al snel tot een vermindering van de migratiestroom uit België.

Tot de categorie van hen die op eigen initiatief kwamen behoren ook degenen wier toevallige kennismaking met Nederland bepalend bleek voor de rest van hun leven. Om verschillende redenen van persoonlijke keuze bleven zij in Nederland en werden permanente inwoners.

‘In 1963 kwam ik naar Nederland om Nederlandse kennissen te bezoeken die hadden deelgenomen aan een project op de fabriek in Griekenland waar ik werkte. Als hun gast leerde ik de goede kanten van dit land kennen en ik was verrukt van de sociale infrastructuur en de orde die het staatsapparaat kenmerkten. Bijzonder onder de indruk was ik van het respect waarmee de overheidsdiensten de eenvoudige burger bejegenden. Ook begreep ik dat dit land met gulle hand aan alle burgers gelijke kansen bood en dat je, als je die greep, gemakkelijk iets op kon bouwen en jezelf ontwikkelen.

Gezien het feit dat wij in Griekenland niet gewend waren aan een dergelijke “luxe” en ik enigszins de neiging had de situatie hier te idealiseren, besloot ik in Nederland te blijven en hier werk te zoeken. Via mijn kennissen vond ik werk bij de staatsmijnen in Limburg. Daar leerde ik, in de maand dat ik daar werkte, ook het werkelijk ellendige leven in de kolenmijnen kennen. Daarna ging ik in het pension van de arbeiders werken, een complex dat onderdak bood aan ongeveer 300 Spanjaarden, en al gauw werd ik daar bevorderd tot algemeen coördinator.

Na de steenkoolcrisis en de sluiting van de mijnen in 1967 bevond ik mij in Zuid-Nederland. Daar kwam ik in contact met de Griekse gemeenschap en de problemen waarmee zij zich geconfronteerd zag. In 1974 werd ik als maatschappelijk werker aangesteld bij de stichting voor hulp aan buitenlanders in Zuid-Nederland. Naast mijn werk volgde ik allerlei cursussen aan de Academie voor Sociale Wetenschappen in Nijmegen. Vanaf dat moment had ik het gevoel dat ik mij kon inzetten voor de Griekse migranten, via diverse Nederlandse instanties.’ (Stratos Adm)

De bloei die de Nederlandse economie in die periode doormaakte blies ook de handel nieuw leven in. Rotterdam, die grote haven waar dagelijks schepen van Griekse eigenaars voor anker gingen, was een plaats die door vele Griekse zeelieden werd aangedaan. In die haven zeiden velen de zee vaarwel en zochten werk aan de wal.

‘Op een van mijn reizen als zeeman kwam ik in 1961 in de haven van Rotterdam. Daar leerde ik mijn huidige vrouw kennen. Zij leefde in de toen reeds gemancipeerde Nederlandse maatschappij en wilde mij onmiddellijk voorstellen aan haar ouders, die in het noorden van Nederland woonden, in de stad Groningen.

Ik monsterde af en ging met haar mee. Op dat moment begon er voor mij een nieuw hoofdstuk. Kort daarop zijn wij getrouwd volgens de Nederlandse ceremonies en met verbazing hoorde ik hoe de burgemeester mij verwelkomde als de eerste Griek in Noord-Nederland. Bijzondere indruk maakten zijn woorden op mij toen hij sprak over de moed die de Grieken tijdens de Tweede Wereldoorlog ten toon hadden gespreid. Dat beeld hadden ze toen van de Grieken.’ (Alekos Karistin★s)

De recrutering van arbeiders in Griekenland

Met de term ‘recrutering’ wordt hier bedoeld het georganiseerd uitzenden van arbeidskrachten uit Griekenland naar industriële centra in West-Europa, via de diverse emigratiebureaus. De Nederlandse industrie toonde voor het eerst in 1961 duidelijk belangstelling voor het in dienst nemen van werknemers uit Griekenland.

Het totale aantal Griekse werknemers dat op deze wijze naar Nederland werd uitgezonden is niet exact bekend, maar wordt geschat op circa 1500. De volgende instanties en bedrijven wendden zich tot Griekenland om personeel te werven: de industriële garensponnerij NYMA in Nijmegen, de Staatsmijnen in Limburg, de Lederfabriek in Oisterwijk, de chemische fabriek SBB in Geleen, de sanitairfabriek Royal Sphinx in Maastricht en de werkgeversorganisatie van de metaal- en elektrotechnische industrie FME. Met de FME werkten samen de ondernemingen Droogdok in Rotterdam, De Vries Robb■ in Gorinchem, Draadstaal en Kabelfabriek in Alblasterdam en Gasmeter Fabriek in Dordrecht. Volgens schattingen heeft de FME in de periode 1963-1968/9 een paar duizend werknemers uit Noord-Griekenland laten overkomen.

De garensponnerij NYMA is de eerste Nederlandse onderneming die personeel zocht in Griekenland. Reeds in 1961, nog voor er Griekse werknemers uit België■ begonnen te komen, had zij wervingen georganiseerd in samenwerking met het Griekse ministerie van Werkgelegenheid en met het bureau Chiotakis-Grevenitis in Athene. (Een soortgelijk bureau, dat van dhr. K★kkinos, was actief in Piraeus.)

‘In 1961 heerste er in Griekenland grote werkloosheid. Van het ministerie van Werkgelegenheid hoorde ik dat er personeel werd gevraagd voor fabrieken in Nederland. Ik zag dat toen als een tijdelijke oplossing. Ik ondertekende een arbeidscontract en vertrok een paar dagen later, samen met 33 anderen, per schip naar Veneti■, vanwaar wij met de trein naar Nijmegen in Nederland gingen. Wij moesten die route volgen, omdat Griekenland in die tijd nog geen verdrag met Joegoslavi■ had gesloten, zodat wij niet over Joegoslavisch grondgebied mochten.

In Nijmegen woonden wij eerst in een hotel en later in een pension. Wij waren de eerste Grieken die op deze wijze werden geworven. Gedurende de volgende maanden kwamen er nog drie groepen Griekse werknemers naar diezelfde fabriek, de garensponnerij NYMA. Na 2 · 3 jaar was het aantal Grieken daar opgelopen tot zo’n 300.

Wij hadden een contract voor een jaar, maar dat konden we verlengen of opzeggen als we wilden. Overigens waren de arbeidsomstandigheden niet zo florissant. Er werden chemische substanties gebruikt voor de vervaardiging van de garens en de werkomgeving was bijzonder ongezond. Het weekloon bedroeg 60 gulden, maar daarvan hield het bedrijf er 23 in voor voedsel en onderdak in het pension.’ (Dimitris Markos)

Een andere Griek uit Nijmegen vertelt:

‘In 1963 hield een gepensioneerde militair met connecties in Nederland een emigratiekantoor in Athene [bedoeld wordt: het kantoor Chiotakis-Grevenitis] dat de uitzending van

arbeidskrachten naar Nederland verzorgde. Op dat kantoor tekende ik samen met vier anderen een contract voor een jaar met de garensponnerij NYMA. Op kosten van NYMA gingen wij met de trein, via Joegoslavië, naar Nijmegen.’ (Yannis Oras)

In de eerste maanden van 1962 toonden ook de Staatsmijnen in Limburg belangstelling voor het werven van Griekse werknemers. Na besprekingen met het ministerie van Sociale Zaken vertrok in april 1962 de heer Mansholt, verantwoordelijk voor de rijksdienst voor werkgelegenheidszaken, naar Griekenland voor verdere onderhandelingen met de Griekse regering.

In datzelfde jaar, een paar maanden later, werd een voorlopig arbeidsverdrag ondertekend. Aangezien het verdrag een voorlopig karakter had, werden er geen bemiddelingsbureaus geopend. De werving van arbeidskrachten werd vervolgens georganiseerd door vertegenwoordigers van de Nederlandse ondernemingen, in samenwerking met de Griekse autoriteiten.

Sommige andere Grieken kwamen in die periode tijdelijk naar Nederland voor bijscholing; het lot had echter een permanent verblijf voor hen in petto!

‘In 1962 besloot de Nederlandse fabriek van sanitaire artikelen Royal Sphinx, in samenwerking met Griekse vertegenwoordigers, in Kalamaki in het district Korinthe een dependance op te richten, Sphinx Hellas.

Ik werkte in die tijd bij de vertegenwoordiging van Royal Sphinx in Athene. Om de nieuwe fabriek in Korinthe te bemannen, besloot de vertegenwoordiging 40 man van haar personeel, in de leeftijd van 25 tot 30 jaar, naar Nederland te zenden voor bijscholing. Zij zouden, bij terugkeer naar Griekenland, tot taak krijgen op hun beurt hun Griekse collega’s bij te scholen.

Er werden contracten voor drie jaar gesloten en op 7 januari 1963 kwam onze groep aan in Maastricht in het Nederlandse Limburg. Het bedrijf had een pension voor ons geregeld, waar we met vier man op een kamer woonden.

Royal Sphinx had meer dan 3500 werknemers in dienst van diverse nationaliteiten. Onder hen bevonden zich ook veel Grieken die waren overgekomen uit Belgisch Limburg, waar zij in de kolenmijnen hadden gewerkt. In de volgende twee jaar kwamen er nog twee detachementen personeel uit Griekenland.

Na afloop van het contract keerden er van onze groep van 40 slechts 25 terug naar Griekenland. Zij zouden in de nieuwe fabriek in Korinthe, Sphinx Hellas, kunnen werken, voor 85 drachme per dag. Dat was natuurlijk niet veel geld en de overigen gaven er dan ook de voorkeur aan in Nederland te blijven. Anderen waren intussen getrouwd met Nederlandse vrouwen, hadden een gezin gesticht en zich hier gesetteld.’ (Tasos Pappas)

De toestroom van ‘spontane’ arbeiders uit België en Duitsland in die tijd maakte de recruitering langs officiële weg – die ook duur was – minder gewenst. Zodoende werd er in 1963, ondanks het bestaan van het voorlopige arbeidsverdrag, slechts een beperkt aantal werknemers in Griekenland geworven. Pas toen de Nederlandse overheid de toestroom uit België beperkte, begon het contracteren van arbeidskrachten uit Griekenland toe te nemen.

1964 wordt beschouwd als het topjaar van de emigratie naar Nederland. In dat jaar werden er ongeveer 1000 Griekse werknemers aangenomen, een aantal dat sindsdien niet is overtroffen. Ondertussen was het definitieve verdrag nog steeds niet ondertekend. Om redenen die niet volledig duidelijk zijn werd de ondertekening voortdurend uitgesteld. Uiteindelijk werd het verdrag ondertekend in september 1966.

'In 1964 kwam er een afgevaardigde van de afdeling personeelszaken van het bedrijf NKF (Nedstaal Kabel Fabriek) bij het ministerie voor Werkgelegenheid in Thessaloniki met een verzoek om Griekse arbeidskrachten. Toen ik mij, op zoek naar werk, tot het ministerie wendde, deelde men mij mee dat ik over een week naar Nederland zou kunnen vertrekken. Ik ging daarmee akkoord en ondertekende een contract met de Nederlandse vertegenwoordigers. Het contract bepaalde dat, mocht ik om wat voor reden dan ook de overeenkomst willen beëindigen en naar Griekenland terugkeren, dat mogelijk zou zijn, en nog wel op kosten van het bedrijf.

De gebruikelijke formaliteiten om een paspoort te krijgen werden vervuld en van Thessaloniki ging ik met de trein naar Rotterdam. Een tijdje later arriveerden er bij diezelfde fabriek nog twee groepen werknemers uit Griekenland. Uiteindelijk had het bedrijf circa 120 Grieken in dienst. Aanvankelijk woonden wij allemaal in pensions in Rotterdam. Met bussen werden we in drie ploegen naar Alblasserdam vervoerd, waar de fabriek stond. Na verloop van tijd, toen de vrouwen en kinderen van de werknemers uit Griekenland begonnen over te komen, verhuisden we geleidelijk naar Alblasserdam, waar wij ons werk hadden. Langzamerhand verzamelden zich in Alblasserdam 36 Griekse gezinnen.' (Yannis Kardopoulos)

Een van de Grieken vertelt over de redenen waarom hij de voorkeur gaf aan Nederland als emigratieland:

*'...in 1965 had ik ook naar Duitsland kunnen gaan, maar ik gaf de voorkeur aan Nederland omdat ik dacht dat de democratie daar beter functioneerde. Dat viel echter tegen. Er wordt veel te weinig aandacht besteed aan de problemen van de buitenlanders...'*ⁱⁱ

Over het algemeen kwamen de grootste aantallen Grieken naar Nederland in de periode 1962-1965. Aangezien het om ongeschoolde arbeiders ging, wisselden zij gemakkelijk van werkgever wanneer zij gunstigere arbeidsomstandigheden konden vinden. Velen keerden na een of twee jaar naar Griekenland terug. De meesten gingen terug omdat zij niet aan Nederland konden wennen. Anderen leefden heel zuinig en maakten overuren om een kapitaal te vergaren en zo het doel te verwezenlijken waarom zij geëmigreerd waren: een huis bouwen in hun dorp en een eigen zaak beginnen, een groentewinkel of een café. Aanvankelijk werd er geen enkele georganiseerde poging ondernomen om hen op te vangen, noch van de zijde van de Nederlandse overheid, noch van die van de Griekse overheid. Degenen die in die periode de arbeiders ondersteunden waren hun landgenoten die al jaren in Nederland gevestigd waren.

'Mijn ouders woonden al heel wat jaren in Nederland toen de stroom van gastarbeiders op gang kwam. Zij spraken de taal en hadden werk. Toen de eerste Griekse arbeiders in Utrecht verschenen, stond ons huis open voor iedereen. Wanneer mijn moeder Grieken zag, stapte ze op hen af, sprak hen aan en gaf ze ons adres en telefoonnummer voor het geval ze het nodig zouden hebben. Langzamerhand werd ons huis een doorgangshuis. De telefoon was nooit stil, zelfs niet 's nachts. Mijn moeder ging vaak als tolk mee naar de fabrieken, naar de dokter, naar het ziekenhuis. In het 'Griekse huis' begon ze hen Nederlandse les te geven. Op een keer gebeurde er een ongeluk in een fabriek. Een jonge man verloor het leven. Zijn vader kwam over uit Griekenland. Mijn moeder heeft toen alles geregeld voor het overbrengen van het lichaam en van nabij het verdriet van de vader meegemaakt.' (Takis Sideris)

Vanaf eind 1963 begon in Utrecht een organisatie die was opgericht voor de buitenlandse arbeiders zich te bekommeren om de opvang van de migranten. Zij bestond uit

vertegenwoordigers van de Raad van Kerken, het arbeidsbureau en de vakbonden. Later werd het een stichting die werkte met subsidies van het rijk en van maatschappelijke organisaties. Binnen deze stichting werden werkgroepen opgericht, bestaande uit de buitenlandse werknemers zelf.

Voorzitter van de Griekse werkgroep was Nikos Sideris, een van de eerste Grieken in Utrecht. Hij was ook lid van de Centrale Raad van de stichting, namens de Grieken. Met een deel van de rijkssubsidie werden verschillende ruimten gehuurd, die dienden als ontmoetings- en ontspanningscentra voor de buitenlandse werknemers. Het Griekse centrum werd vanaf het begin 'het Griekse huis' genoemd. Daar kwamen de Grieken bijeen om een kopje koffie te drinken, de krant te lezen en te discussiëren.

Emigratie op persoonlijke uitnodiging

Een vorm van georganiseerde emigratie was ook die op persoonlijke uitnodiging van verwanten of vrienden die al in Nederland werkzaam waren. Deze manier werd vooral in Gorinchem toegepast.

Toen metaalfabriek De Vries Robb ■ behoefte had aan arbeidskrachten, vroeg zij haar Griekse werknemers namen te noemen van vrienden en verwanten in Griekenland die belangstelling hadden voor een baan in Nederland. Vervolgens zorgde de vertegenwoordiger van het bedrijf in Griekenland dat degenen die op de lijsten voorkwamen geïmformeerd werden over de datum waarop de werving plaats zou vinden op het werkgelegenheidsbureau in Thessaloniki. Daar konden de geïnteresseerden zich melden en op naam aangenomen worden.

'In 1964 hadden de fabriek Betondak en de in Gorinchem gevestigde ijzerwerkfabriek De Vries Robb ■ (die beide tot hetzelfde concern behoorden) behoefte aan een groot aantal arbeidskrachten en zij besloten werknemers rechtstreeks uit Griekenland te laten komen. Dit omdat zij tevreden waren over de productiviteit van de Grieken die zij al in dienst hadden. Dus vroegen zij de Grieken onder hun personeel of zij vrienden en verwanten in Griekenland hadden die naar Nederland wilden komen om in een van de beide fabrieken te werken. De Griekse werknemers gaven de directie van het bedrijf de namen en adressen van hun vrienden en verwanten, en zo liet het bedrijf in 1964, in samenwerking met het arbeidsbureau in Thessaloniki, de eerste lichte Griekse werknemers rechtstreeks uit Griekenland naar Gorinchem overkomen. De meesten waren afkomstig uit dorpen in Macedonië en Thracië.

Na die eerste lichte volgden er tot omstreeks 1970 nog vier of vijf. In die periode bleef het bedrijf ook afzonderlijke Griekse werknemers in dienst nemen, die afkomstig waren van andere Nederlandse fabrieken of uit België en Duitsland.' (Vasilis Zoulfoukaridis)

Na 1966, toen eindelijk het definitieve arbeidsverdrag was ondertekend, kwamen er geen grote groepen werknemers meer uit Griekenland, en er werden ook geen bemiddelingskantoren geopend om arbeidskrachten te werven. Dit had verschillende oorzaken:

- a) Na de ondertekening van het verdrag deed zich een economische crisis voor, met als gevolg een vermindering van het aantal emigranten, niet alleen naar Nederland, maar ook naar andere landen. Aan de werving van arbeidskrachten kwam een eind.
- b) In die periode werden er ook arbeidsverdragen gesloten met andere landen, zodat er niet meer specifiek in Griekenland geworven werd. Goedkopere arbeiders met minder eisen, uit Turkije en Marokko, begonnen Nederland te overspoelen.
- c) Na 1967, toen het bestuur van Griekenland werd overgenomen door de kolonelsjunta, werd het openen van nieuwe emigratiekantoren niet langer aangemoedigd.

In het algemeen kunnen we zeggen dat als gevolg van toevallige omstandigheden, en in het bijzonder als gevolg van het uitstellen van de ondertekening van het definitieve arbeidsverdrag, Griekenland geen belangrijke leverancier van arbeidskrachten voor Nederland is geweest.

Wanneer wij het verschijnsel van de emigratie in de jaren '60 evalueren, kunnen we vaststellen dat de meeste emigranten afkomstig waren uit de lagere sociaal-economische klassen, en dat het hun ontbrak aan politieke macht en invloed en aan culturele uitstraling. Zij hadden hun arme gebieden van herkomst verlaten, waar zij vaak slechtere levens- en arbeidsomstandigheden hadden gekend dan die welke zij aantroffen in de economisch ontwikkelde West-Europese landen. Bovendien ging het hier om arme, laagopgeleide plattelandsbewoners, die niet vertrouwd waren met het ritme en de vereisten van werk in een fabriek, met het leven in stedelijke centra en met de bureaucratie van het gastland. Als gevolg van deze kenmerken waren de werknemers niet in staat ten volle gebruik te maken van de kansen die hun werden geboden en hun rechten te doen gelden. Zij waren niet op de hoogte van veel van de voordelen die de wet hun bood, noch van de wijzen waarop zij konden profiteren van de diverse voorzieningen. Zij waren in hoge mate afhankelijk van de dikwijls onvolledige informatie die zij ontvingen van hun oudere collega's of de schaarse tolken.

De wens een kapitaal te vergaren en zo snel mogelijk naar Griekenland terug te keren, de vermoeidheid door het zware werk en de vreemdheid van hun dagelijkse ervaringen maakten dat zij zich afwendden van het systematisch leren van de taal of het volgen van beroepsgerichte opleidingen. Het plan om terug te keren weerhield hen in het algemeen van elke poging zich wezenlijk aan te passen aan en vertrouwd te maken met de nieuwe omgeving. Dit gold natuurlijk niet voor degenen die reeds in de eerste jaren een gemengd huwelijk sloten en wier leven zo op een nieuw spoor werd gezet.

Ontwikkelingen in het verschijnsel migratie

Geleidelijk aan, doordat het verblijf van de eerste migranten langer duurde dan zij verwacht hadden, maar ook doordat er voor het bereiken van het belangrijkste doel – het vergaren van spaargeld - twee salarissen nodig waren, kwamen er ook getrouwde vrouwen als migrant naar Nederland. De buitenlandse werknemers hadden na drie jaar hier gewoond en gewerkt te hebben recht op gezinshereniging. Ook ontstonden er veel gemengde huwelijken, en de kinderen van de tweede generatie werden geboren. De migranten begonnen zich ook beter te organiseren en rechten te verwerven in de Nederlandse staat.

De jaren 1973-1974 markeerden een nieuw hoofdstuk. De economische crisis waardoor de gastlanden werden getroffen veroorzaakte een plotselinge toename van het aantal werklozen en leidde tot een verbod op arbeidsmigratie. Vanaf dat moment, tot de invoering van het vrije verkeer van Grieken in de landen van de EEG, was migratie wettelijk alleen toegestaan in het kader van gezinshereniging.

In het algemeen zien wij in de jaren '70 een verandering van mentaliteit en oriëntatie. Velen geven nu te kennen dat zij na hun pensionering naar Griekenland zullen terugkeren. Tegelijkertijd verandert ook de oriëntatie van de Nederlandse politiek ten aanzien van de etnische minderheden, doordat men zich realiseert dat de vestiging van de migranten in Nederland een permanent karakter zal hebben. Tot 1979 beschouwde de overheid het verblijf van de migranten als tijdelijk, en op die overweging baseerde zij ook haar beleid. Vanaf 1979 moest zij echter de permanente aanwezigheid van de migranten in Nederland aanvaarden en haar inspanningen richten op het creëren van een multiculturele samenleving waarin de verschillende culturen en talen in harmonie naast elkaar zouden leven.

Migratie naar Nederland vanaf het begin van de jaren '80

Met de toetreding van Griekenland tot de EEG in 1981 openden zich nieuwe perspectieven voor de migratie naar Nederland. Vele beroepsgroepen hadden niet langer een werkvergunning nodig om in Nederland te mogen werken. Tegelijkertijd zorgde de stormachtige ontwikkeling van Griekenland ervoor dat er niet langer aanleiding was om uitsluitend om economische redenen naar de West-Europese landen te emigreren. De Grieken in Nederland betraden dus een nieuwe dimensie wat betreft hun rechten en hun perspectieven. Er ontwikkelde zich geleidelijk een nieuw bewustzijn en hun zelfvertrouwen nam toe.

*'Veel Grieken die nu naar Nederland komen, komen voor een studie of voor de liefde. Tegen Kerstmis, als het in Griekenland met de toeristen even wat minder gaat, zie je hier binnenkomen. Ze moeten zich aanpassen aan de normen en de structuur hier. Dat kost moeite, de taal is een barrière, en dan blijkt liefde als basis soms niet voldoende.'*ⁱⁱⁱ (Vasilis Psathos)

Kostas Vlasakakis vertelt:

'Ik leerde mijn vrouw kennen aan het eind van de jaren '70, toen ze met haar ouders op vakantie naar ons dorp was gekomen. Bij hun terugkeer in Nederland regelden mijn schoonouders werk voor mij en ik besloot hen te volgen. Korte tijd later tekende ik een arbeidscontract met de textiel fabriek Sigmacon in Tilburg en werd ik een permanente inwoner van Nederland.'

En een ander vertelt:

'In het voorjaar van 1980, moe van het gestresste leven in de betonstad Athene, zocht ik mijn heil op de Egeïsche eilanden. Op Ios vond ik werk in het barretje van een kennis. In die tijd werden in Italië de Europacup-wedstrijden gespeeld en in ons café verzamelden zich allerlei toeristen om op de televisie de wedstrijden te volgen. Op de dag dat Griekenland tegen Nederland speelde ontmoette ik mijn vrouw, die naar de verrichtingen van het elftal van haar land was komen kijken. Het was wat je noemt liefde op het eerste gezicht! Een paar dagen later verliet haar retourticket naar Nederland en ze bleef bij mij op het eiland. Na de zomer keerden wij terug naar Athene. Aangezien ik daar geen werk had, maar ook vanwege het avontuur, ging ik met mijn vrouw mee naar Nederland.'

In januari 1981, met de toetreding van Griekenland tot de Europese Gemeenschap, kreeg ik een voorlopige verblijfsvergunning. Maar mijn leven in Nederland was niet gemakkelijk. Ik sprak de taal niet, had geen werk en geen geld, en kon maar moeilijk andere Grieken vinden om mee te praten. In augustus van datzelfde jaar besloot ik naar Griekenland terug te keren. Een dag of twee voor mijn vertrek echter vond ik werk in een café en werden mijn plannen in de war gestuurd. Sindsdien is er veel veranderd. Mettertijd leerde ik de taal, ik vond een betere baan, we trouwden, er kwamen kinderen. Zoals het er nu uitziet ligt onze toekomst in Nederland, maar het is niet helemaal uitgesloten dat we nog eens naar Griekenland terugkeren, als zich een gunstige gelegenheid voordoet.' (Lefteris Dafnos)

Toen Savvas Nikolaïdis naar Nederland kwam om te studeren, kon hij niet vermoeden dat hij in dit land een gezin zou stichten en een permanente ingezetene zou worden:

'Omdat ik in 1982 niet werd toegelaten tot de universitaire opleiding in Griekenland die mijn voorkeur genoot, begon ik mij te oriënteren op een studie in het buitenland. Tenslotte

belandde ik in Nederland, waarvan ik had gehoord dat de studie-omstandigheden er gunstig waren en het niveau hoog. Ik kwam in Groningen terecht en begon de Nederlandse taal te leren, een absolute voorwaarde om toegelaten te worden tot de tandheelkundige opleiding waar ik mijn zinnen op had gezet. Ik had echter de pech dat er dat jaar een wetswijziging was doorgevoerd die bepaalde dat de toelating tot verscheidene universitaire opleidingen door middel van loting geschiedde.

Aangezien het lot mij niet gunstig gezind was, begon ik te overwegen naar Griekenland terug te keren. Ondertussen had ik echter mijn huidige echtgenote leren kennen en de beslissing om terug te keren werd moeilijker, want onze relatie had een serieus karakter gekregen. Uiteindelijk besloot ik te blijven en andere studies te volgen. Een paar jaar later studeerde ik af als scheikundig ingenieur en computerprogrammeur.

Er werd mij meteen een baan aangeboden bij het Nederlandse ministerie van Werkgelegenheid. Dat was voor mij een unieke kans. Daarna was het dilemma van terugkeer naar Griekenland niet meer zo urgent. Ik zorgde er ook voor dat ik mijn militaire dienstplicht in Nederland kon vervullen. Nu wij intussen getrouwd zijn en kinderen hebben ben ik volledig op dit land georiënteerd en een permanente ingezetene van dit land.'

De laatste twee decennia neemt ook het aantal Griekse vrouwen dat op eigen initiatief naar Nederland emigreert gestaag toe. In een onderzoek naar kinderen uit gemengde huwelijken lezen we:

'De Griekse moeders van de geïnterviewden zijn niet om economische maar om emotionele redenen naar Nederland gekomen: ze kwamen vanwege hun relatie met een man. Ze zijn hoog opgeleid en behoren tot een andere groep dan die van de Griekse gastarbeiders in Nederland.

In de gezinnen is de vader de kostwinner en houdt de moeder zich bezig met het huishouden en de opvoeding van de kinderen.^{iv}

Het verschijnsel van de emigratie van Griekse mannen en vrouwen naar Nederland, en vervolgens hun vertrek naar derde landen of hun terugkeer naar Griekenland, wordt in de volgende grafiek weergegeven:

Grafiek A. Emigratie van Grieken naar Nederland en vandaar naar derde landen of terugkeer naar Griekenland, opgesplitst naar sekse, 1963-1987.

□

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Maandstatistiek van Bevolking en Volksgezondheid / Afd. Bevolkingsstatistiek in: F. Lindo 1988,33.

Het midden van de jaren '60 was de periode van de 'oriënterende fase'; deze onderscheidt zich door de massale migratie van werknemers van verschillende nationaliteiten naar en uit Nederland.

De Griekse migranten in Nederland vandaag de dag

In de nadagen van de twintigste en aan het begin van de eenentwintigste eeuw leven de meeste Griekse migranten niet langer met de droom van de terugkeer naar Griekenland. De ontwikkelingen op internationaal vlak, met de opheffing van de grenzen en de pogingen de Europese burger van het nieuwe millennium te creëren, hebben nieuwe perspectieven geschapen. De gastarbeiders van weleer hebben in de loop der tijd hun eigen gezinnen gesticht en zijn geïntegreerd in de Nederlandse samenleving.

De kwestie van terugkeer naar het vaderland houdt hen niet speciaal bezig, misschien omdat zij denken dat het sociaal-economische systeem van Griekenland hen geen garanties biedt voor een nieuwe start. Overigens zijn zij vertrouwd geraakt met de Nederlandse omgeving. In veel gevallen zien hun kinderen Griekenland slechts als vakantieland en niet als een plaats waar zij hun toekomst zouden willen opbouwen.

'Ik ga maar zo 'n twee weken per jaar naar Griekenland om mijn familie op te zoeken. Langer houd ik het er niet uit. Ik ben veranderd, ik voel me (daar) niet meer op mijn gemak. Het tempo waarin alles gebeurt is zo langzaam, er zijn zoveel problemen... (mijn zoons) voelen zich honderd procent Nederlander.'^v

Toch zijn er genoeg Grieken die nog steeds het gevoel hebben dat zij vreemdelingen in Nederland zijn en die dromen van terugkeer naar het vaderland, al is het pas op hun oude dag. Hun belangrijkste redenen zijn het onoverwinnelijke heimwee, de opbloei van de Griekse economie, de betere klimatologische omstandigheden daar en hun investeringen in onroerend goed.

'Ik ben van mening dat de hele onderneming niet de moeite heeft geloond. Volgens mij zijn mijn leeftijdgenoten in Griekenland er beter aan toe. Ik heb niets meer dan zij. Wij hebben andere volken gezien, andere culturen, we hebben meer gereisd, misschien wat meer dingen geleerd, maar... we hebben nooit het gevoel gekregen dat we hier thuishoren. Daarom treffen we nu voorbereidingen om terug te keren. Voor ons is dat toevallig makkelijk, omdat alle gezinsleden het ermee eens zijn. Maar het is niet voor iedereen zo gemakkelijk!'^{vi} (K. Mastorakakis)

De Nederlandse overheid heeft, in een poging de terugkeer van de migranten te vergemakkelijken, een wet uitgevaardigd die op 1 april 2000 van kracht is geworden. Deze wet biedt de remigrant de mogelijkheid binnen een jaar naar Nederland terug te keren indien hij aanpassingsproblemen ondervindt in zijn land van herkomst. Reis- en verhuiskosten worden door de staat vergoed en ouderen krijgen levenslang een maandelijkse toelage. In haar oorspronkelijke vorm gold de wet niet voor migranten uit Zuid-Europese landen die lid zijn van de Europese Unie. De organisaties van Zuid-Europeanen in Nederland, verenigd in de federatie LIZE (Landelijk Inspraakorgaan Zuid-Europeanen) hebben krachtige druk uitgeoefend op de partijen in het Nederlandse parlement om ook de migranten uit Portugal, Spanje, Italië en Griekenland onder de wet te laten vallen. Dankzij een amendement van het van oorsprong Griekse PvdA-kamerlid Th. Apostolou kunnen nu ook de migranten uit Zuid-Europa van dit terugkeerprogramma gebruikmaken.

De balans van een leven

De meeste emigranten begonnen hun reis, zoals wij hebben gezien, met de gedachte een paar jaar in Nederland te werken en wat spaargeld te vergaren, om zonder schulden naar hun vaderland terug te keren, of met een kapitaaltje om hetzij land en landbouwmachines aan te schaffen, hetzij een eigen bedrijf op te zetten. Sommigen keerden meteen of na zeer korte tijd al terug, omdat zij niet bestand waren tegen het zware en ongezonde werk in de Nederlandse industrie. Anderen trokken verder, naar andere gastlanden. Weer anderen bleven inderdaad een paar jaar en keerden naar Griekenland terug, nadat ze erin geslaagd waren hun gezin in moeilijke tijden te onderhouden, een paar duurzame consumptiegoederen te verwerven of een klein kapitaaltje te vergaren. Ook waren er die na een aantal jaren terugkeerden simpelweg

omdat ze het niet langer uithielden ver van de vertrouwde plaatsen en verwante personen. Nog een andere categorie, ten slotte, bleef in Nederland.

In alle gevallen echter bleef de emigratie, het afgesneden zijn van je wortels, een smartelijk verschijnsel voor de Grieken in de na-oorlogse periode, hoe gunstig de omstandigheden in de gastlanden ook waren. In een column in het tijdschrift *Metan'stis* uit 1977 beschrijft de auteur openhartig zijn bitterheid wanneer hij de oorzaken van de emigratie overdenkt en de uitzichtloosheid waartoe zij de Grieken in de diaspora heeft geleid:

'De economische en politieke toestand van ons land heeft ons gedwongen onze dorpen te verlaten, onze ouders, onze vrienden...

Verstrooid in het labyrint van de Nederlandse samenleving leven wij tussen twee werelden, tussen twee verschillende beschavingen...

De oorzaken van dit isolement zijn vele: andere taal, andere cultuur, andere zeden en gewoonten en nog heel veel andere dingen.

Een droeve en treurigstemmende aangelegenheid is ook de ontwikkeling en vorming van onze kinderen, met een onzekere toekomst en een verwarde cultuur...

Mochten wij ooit besluiten terug te keren en weer te gaan leven op de plaats waar wij geboren zijn, dan zullen wij ons voelen als immigranten in ons eigen land, in ons eigen dorp.

Wat moeten we dan?'^{vii}

Wanneer hij vandaag de jaren overdenkt die ver van zijn vaderland verstreken, vergeet de Griekse migrant niet de geesteskracht – die essentiële factor voor het overleven – die nodig was om de eerste jaren op vreemde bodem door te komen. Het nieuwe land was voor hem een uitnodiging, maar ook een uitdaging tot verovering.

‘.....’^{viii}

Na zoveel jaren van vreemdelingschap voelt de migrant zich verscheurd tussen de beide landen waarin hij heeft geleefd. Zijn toekomstplannen worden beheerst door een hevige innerlijke worsteling tussen de beide vaderlanden.

‘.....’^{ix}

Demografische samenstelling van de Griekse minderheid

De Griekse gemeenschap in Nederland is een van de kleinste in West-Europa. En onder de etnische minderheden in Nederland vormen de Grieken een van de kleinste groepen. Zo zijn de Portugezen (8.762), de Spanjaarden (16.828), de Italianen (17.580) en de Joegoslaven (8.889) – om nog maar te zwijgen van de Turken (102.003) en de Marokkanen (128.584) – veel talrijker dan de Grieken.^x

Volgens gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) bevonden zich op 01-01-1999 5.291 personen met de Griekse nationaliteit in Nederland. Daarbij zijn inbegrepen degenen die tijdelijk in Nederland verbleven, hetzij werkzaam bij multinationale ondernemingen, hetzij voor studie.

Bij dit totaal moeten wij nog ongeveer 4.200 Grieken optellen die tot Nederlander zijn genaturaliseerd. Velen van hen behoren tot de eerste generatie gastarbeiders, maar het gaat toch voornamelijk om personen die zijn voortgekomen uit gemengde huwelijken, dus Grieken van de tweede en de derde generatie.

In tabel 3 zien wij (met als criterium de Griekse nationaliteit) de demografische ontwikkeling van de Griekse minderheid in Nederland van 1956 tot 1999.

Tabel 3. Personen met de Griekse nationaliteit in Nederland, naar sekse en aantal, 1956-1999.

□

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

De meeste Grieken wonen in de provincies Zuid-Holland en Utrecht. In onderstaande tabel is (met als criterium de Griekse nationaliteit) de verdeling van de Grieken over de verschillende provincies in 1999 weergegeven.

Tabel 4. Verdeling van de Grieken over de verschillende provincies van Nederland.

□

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) 1999.

Met betrekking tot de herkomst van de Grieken in Nederland kunnen wij de het volgende vaststellen.

In verscheidene Griekse gemeenschappen is een groot deel van de leden afkomstig uit hetzelfde geografische gebied in Griekenland. Dit is vooral duidelijk bij de gemeenschap van Maastricht, waar de meerderheid van de Grieken afkomstig is uit het district Korinthe, en in Alblasterdam, waar de helft van de Grieken afkomstig is uit de minderheidsgebieden van Thraci en Turks als moedertaal heeft. Verder komt het grootste deel van de Grieken in Utrecht uit het district Evros.

Uit het op een steekproef gebaseerde onderzoek van H. Vermeulen – M. van Attekum et al. uit 1985 naar de herkomst van de leden van vier grote Griekse gemeenschappen kwamen de volgende gegevens naar voren:

Tabel 5. Demografische herkomstgegevens van de Grieken in percentages (A=182)

□

Opmerking: het plusteken geeft een percentage aan tussen 0 en 5.

Bron: H. Vermeulen – M. van Attekum et al., 1985,57.

Zoals blijkt uit bovenstaande tabel is de meerderheid van de Griekse migranten afkomstig uit de noordelijke gebieden van Griekenland: Macedoni en Thraci. De Thraci's op hun beurt komen uitsluitend uit het district Evros. 95% van de Grieken in Gorinchem is afkomstig uit Macedoni en Thraci. In Utrecht vormen de Thraci's de meerderheid. Ook in Oisterwijk is een overweldigende meerderheid afkomstig uit Noord-Griekenland (90%).

Rotterdam vormt een uitzondering op deze regel. Slechts iets meer dan een vierde van de Grieken is afkomstig uit Noord-Griekenland en meer dan eenderde uit de rest van Griekenland, d.w.z. van de Peloponnesos en de eilanden.

In tegenstelling tot de Grieken van Rotterdam, vormen die van Gorinchem een relatief homogene en gesloten gemeenschap. Dit is, onder andere, een gevolg van het feit dat laatstgenoemden naar Nederland zijn gekomen 'op persoonlijke uitnodiging'. De meesten waren dus vrienden en verwanten van andere Grieken uit dezelfde geografische regio's in Macedoni en Thraci.

Afwezigheid van homogeniteit kunnen we waarnemen in Amsterdam, Groningen, Den Haag en Eindhoven, waar de Grieken afkomstig zijn uit verschillende districten.

HUISVESTING EN GEZINSLEVEN

Huisvesting

In de eerste jaren dat de Griekse werknemers naar Nederland kwamen, zorgden de bedrijven voor onderdak in de zogenaamde pensions. In Best (Noord-Brabant), bijvoorbeeld, had schoenenfabriek BATA een eigen pension voor de circa 150 Grieken die daar werkten.

De omstandigheden in die pensions deden denken aan het leven in een kasernel! Door middel van die pensions controleerden de plaatselijke autoriteiten het leven van de werknemers en beperkten zij hun actieve deelname aan de lokale gemeenschap. De beheerders van de pensions voorzagen in alle behoeften van de bewoners. Zij vergezelden hen bv. naar de dokter, naar het postkantoor of welke instantie zij ook maar nodig hadden. In veel gevallen beheerden zij zelfs de spaarbankboekjes waarop de werknemers hun spaargeld lieten bijschrijven. Hun vrije tijd brachten de arbeiders kaartend en tavli-spelend door of ze keken naar de televisie in de huiskamer van het pension.

In de arbeidsovereenkomst van de firma De Vries-Robb ■-Betondak in Gorinchem lezen wij:

'De werkgever stelt ter beschikking van de werknemer adequaat onderdak (pension) met een oppervlakte van ten minste 4,5 vierkante meter per persoon, en voldoende voedsel. Het verblijf vindt plaats in groepsverband, met ten hoogste 8 bedden per kamer. Kost en inwoning worden niet gratis verstrekt door de werkgever. Voor kost en inwoning zal de werknemer wekelijks ... gulden betalen. De overige kosten zullen door de werkgever worden voldaan.

Onder adequate kost en inwoning zijn de volgende zaken begrepen:

1. *Voeding: 3 maaltijden per dag, waarvan 1 warm*
2. *Verwarming van de woon-/eetkamer. Verwarming van de slaapkamers is in Nederland niet nodig.*
3. *Verlichting.*
4. *Het wassen van kleding. Alles met uitzondering van overhemden, kostuums en jassen.*

De strenge organisatie van de pensions leidde vaak tot irritatie bij de werknemers.

'Misbruik makend van onze onwetendheid stopte het bedrijf ons in zijn eigen pensions. Daar sliepen we met vier of zes man op een kamer in een soort legerbedden. Ik heb geen goede herinneringen aan die pensions. Al onze bewegingen werden gecontroleerd en vaak was er ook sprake van uitbuiting. Als we, bijvoorbeeld, vijf minuten te laat aan tafel waren, kregen we geen eten. Vaak aten we dagen achtereen dezelfde opgewarmde kost! En als je na tien uur 's avonds thuiskwam, stond je voor een dichte deur.' (Yannis Oras)

Verscheidenen verlangden naar andere woonruimte. Zij vroegen de gemeente om een huurwoning, maar dat was moeilijk, aangezien ze alleen waren. En om hun vrouw en kinderen te laten overkomen moesten ze minstens drie jaar in Nederland gewerkt hebben. Dus huurden ze kamers van particulieren, vaak niet in de meest bevoorrechte wijken. In Utrecht brachten de werkgevers de Griekse werknemers als kostganger onder bij Nederlandse gezinnen. Naast de huur betaalden zij ook voor het eten.

'Bij aankomst op het station van Utrecht werden wij opgewacht door vertegenwoordigers van het bedrijf, die ons onderbrachten bij Nederlandse gezinnen. Ik woonde met vier anderen in hetzelfde huis, op twee kamers: twee op de ene kamer en de overige drie op de andere kamer, die iets groter was. De vrouw des huizes, "patrona" noemden we haar, hield de

kamers schoon, kookte het eten en waste onze kleren. Over het geheel genomen ben ik tevreden over mijn verblijf daar. Toch ontstonden er vaak kleine misverstanden, als gevolg van het verschil in mentaliteit.

Op een keer, bijvoorbeeld, voelde een van ons zich niet lekker en ging hij niet naar zijn werk. De “patrona” gaf het door aan de directie van de fabriek. Maar 's avonds aan tafel kreeg hij niet het normale eten, maar een licht groentesoepje, zoals dat in Nederland gebruikelijk is in dergelijke omstandigheden. Dit leidde tot irritatie en protest van de kant van mijn vriend, die anders gewend was...’ (Thanasis Kounatidis)

Vaak leidden de verschillen in mentaliteit tussen de Griekse vrijgezellen en de Nederlandse gezinnen tot irritaties, met als gevolg dat de werknemers elders onderdak zochten.

‘Toen verschenen de eerste pensions. De Nederlanders maakten gebruik van de situatie om er een slaatje uit te slaan. Ze kochten oude gebouwen met veel kamers en verhuurden die aan de buitenlanders. Ze zetten in elke kamer tien tot veertien bedden en verhuurden die per stuk.

Het pension had een gemeenschappelijke keuken, wc en badkamer. In de keuken hingen wat pannen en op de tafel stonden twee gasstellen.

Soms, als het nodig was, verhuurden ze vier bedden aan acht personen. Vier mensen stonden 's morgens op om naar hun werk te gaan en vier anderen, die zojuist thuisgekomen waren van de nachtdienst, kropen in diezelfde bedden om te gaan slapen.

In die pensions heerste een militaire discipline.[...]

Na verloop van tijd werd dit leven ondraaglijk. Je kon je kont niet keren. Weliswaar waren de Grieken daarbinnen onafhankelijk, ze kookten zelf en aten waar ze zin in hadden, maar ze hadden geen enkele privacy en vrijheid. Daarom gingen ze op zoek naar iets anders, waar ze zich beter konden installeren. Ze vatten het plan op zelf een huis te kopen.

Ze vroegen deze en gene, wonnen inlichtingen in en kregen het voor elkaar. Met hun spaargeld deden ze een eerste aanbetaling en voor de rest kregen ze een hypotheek van de bank.

Ten slotte maakten ze er zelf een handeltje van. Ze verhuurden hun huis aan andere Grieken en later aan Turken en Marokkanen. Met de huur die ze inden losten ze hun schuld bij de bank af.^{x1}

In 1966 begon de gezinshereniging van de Griekse werknemers in Nederland. Dit verschijnsel bereikte zijn hoogtepunt in de periode 1968-1972. Aanvankelijk stelde de afwezigheid van gezinnen de werkgevers in staat aanzienlijk te besparen op kinderbijslag en andere sociale voorzieningen. Vaak kwamen eerst de vrouwen over, terwijl de kinderen in Griekenland bleven bij een tante of een grootmoeder. Die zouden later komen, wanneer de ouders hun zaken beter op orde hadden. Op die manier kon ook de vrouw werken, om des te sneller een kapitaal te vergaren voor de terugkeer.

‘Dat duurde twee, drie jaar en soms nog langer. Vaak waren de kinderen dan al volwassen. Dan kwamen ze studeren of gingen ook werken. Gewoonlijk werkten man en vrouw in verschillende ploegen, dan hoefden de kinderen niet alleen te blijven. Dan zagen ze elkaar alleen in het weekend. Als het niet mogelijk was in verschillende ploegen te werken, hielden ze hun oudste dochter thuis om op de kleintjes te passen. Dat mochten de autoriteiten niet weten, want er is leerplicht.^{xii}

‘Ik ben in Griekenland geboren en ik was tien jaar toen mijn ouders mij kwamen ophalen om in Nederland op mijn jongere broertjes en zusjes te passen als zij naar hun werk gingen. Ik vind dat niet eerlijk tegenover mij, hoewel ik ook begrip heb voor mijn ouders. In Griekenland

hadden ze het zo arm en ze droomden ervan geld te verdienen, in Griekenland een huisje te kopen, ons een bruidsschat mee te geven, enzovoort. Ik voel me Griekse en zou graag in Griekenland gaan wonen...^{xiii}

Als er kinderen in Nederland geboren werden, maakte dat het vaak voor de ouders moeilijk te werken. Dan waren zij genoodzaakt hen tijdelijk naar familieleden in Griekenland te sturen. In de column van de maatschappelijk werker van het tijdschrift *Metan:stis* lezen wij het volgende commentaar op dit verschijnsel:

'De gevolgen van de tijdelijke uit huis plaatsing van het kind door de ouders zijn rampzalig. Het kind groeit op in twee werelden, aan de ene kant de genegenheid van grootvader en grootmoeder en aan de andere kant de onderbewuste haat jegens de ouders die het het recht ontzegd hebben in hun aanwezigheid op te groeien.

Deze onderbewuste haat komt naar boven wanneer de ouders constateren dat de droom van de terugkeer in de meeste gevallen niet in vervulling kan gaan en besluiten hun kind weer terug te halen. De emotionele kloof tussen hen is gigantisch en het enige dat hen bindt is de economische afhankelijkheid van het kind. Het kind wordt het slachtoffer van deze vervreemding. De ouders, die zelf ook vervreemd zijn van beide culturen, zijn niet in staat de problemen van hun kind te begrijpen, zodat er een gespannen sfeer in het gezin ontstaat.^{xiv}

Het vinden van geschikte woonruimte voor de herenigde gezinnen was geen gemakkelijke opgave, en werd niet in alle gebieden waar Grieken woonden op dezelfde manier opgelost. Velen zochten het in het huren van een klein appartement, anderen kochten een oud huis, vaak in achterstandswijken, vanwege hun lage inkomen. In Utrecht, bijvoorbeeld, zagen velen zich genoodzaakt een huis te kopen in een van de oude arbeiderswijken, zoals Pijlsweerd, Ondiep en Lombok, typische gastarbeiderswijken. 64% van de Grieken woont daar nog steeds. Toen in Gorinchem de vrouwen van de Griekse werknemers van De Vries Robb ■-Betondak naar Nederland begonnen te komen, stelde de gemeente huisvesting beschikbaar in de wijk Hilderdijk. Daar woonden ze in zo'n hoge concentratie, dat ze het zelf een getto noemden. In diezelfde wijk was ook een school gesticht, die als lespuntschool fungeerde. Vrijwel alle Grieken (95%) woonden in huurflatjes. Er waren drie flatblokken met in totaal 108 appartementen. Toen de eerste gezinnen van buitenlandse werknemers zich daar begonnen te concentreren, trokken de Nederlandse bewoners naar andere wijken.

'Langzamerhand kwamen er in de drie flatgebouwen meer dan 40 of 50 Griekse gezinnen te wonen. In de straten eromheen hoorde je alleen nog Grieks. Bij ons stond die wijk bekend als "Tserk ■zika" (gettoachtige wijk). De huur van de appartementen was laag. Ik herinner mij dat wij in 1968 75 gulden betaalden en in 1986, toen wij vertrokken, was dat opgelopen tot 300 gulden. Centrale verwarming was er niet. In het begin hadden we kolenkachels. Later werden die vervangen door oliekachels. In 1988 besloot de gemeenteraad van Gorinchem die flatgebouwen af te breken. De bewoners kregen een verhuiskostenvergoeding en de gemeente gaf hen huisvesting in andere delen van de stad. Zo werden wij van elkaar gescheiden en raakten verspreid. Tegenwoordig is de aanwezigheid van het Griekse element in die wijk nog maar heel klein.' (Vaya Themelaki)

In andere steden, zoals Rotterdam, Amsterdam, Maastricht enz. is het Griekse element verspreid over de stad en zelfs over de omliggende plaatsen. Met de overkomst van de gezinnen begon ook het idee van een georganiseerde gemeenschap zich te ontwikkelen.

Huisvesting was een van de schrijnendste problemen waar de Griekse migranten in Nederland mee te kampen hadden, aangezien de overheid nooit een concrete huisvestingspolitiek voor de buitenlanders had ontwikkeld. Het probleem bleef jarenlang urgent. In het tijdschrift *Metan stis* werden in de column van de maatschappelijk werker tips gegeven om dit verschijnsel beter het hoofd te bieden:

‘Degenen die geen huis hebben moeten zich in elk geval laten inschrijven bij het huisvestingsbureau, ook als zij weinig hoop hebben. Alleen als iedereen bij het huisvestingsbureau staat ingeschreven kan de gemeente zien hoe hoog de nood is en zal zij genoodzaakt worden radicale oplossingen te zoeken voor het gigantische huisvestingsprobleem.’

Even verderop staat de waarschuwing:

‘Teken nooit een koopcontract voor een huis zonder voorwaarden voor de ontbinding van het contract vast te leggen. Een van de belangrijkste voorwaarden is dat u het contract kunt opzeggen in het geval dat u geen woonvergunning krijgt. Als deze voorwaarde ontbreekt in het voorlopige koopcontract en de gemeente geeft u geen woonvergunning, bent u ofwel genoodzaakt het huis te kopen zonder dat u er kunt gaan wonen, ofwel u moet het contract opzeggen en een boete betalen van 10% van de waarde van het huis.’^{xv}

Gezinsleven

De Grieken in Nederland kunnen ingedeeld worden op grond van de vraag of zij met een autochtone (Nederlandse), dan wel met een Griekse partner getrouwd zijn. Van de eerste Griekse migranten heeft een relatief groot aantal – vergeleken met andere etnische minderheden uit het Middellandse-Zeegebied – een Nederlandse echtgenote.

Een probleem waarop de gemengde paren stuitten was de erkenning van hun huwelijk door de Griekse overheid. Pas in 1982 werd ook in Griekenland, krachtens de wet 1250/1982, het burgerlijk huwelijk ingevoerd. Tot die tijd was een huwelijk alleen geldig als het in de kerk was voltrokken.

Uit gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en van het bureau voor de Burgerlijke Stand van het Algemeen Consulaat van Griekenland te Rotterdam komt het volgende beeld naar voren met betrekking tot de gemengde en ongemengde huwelijken die de Grieken in Nederland sloten in de periode 1966-1998.

Tabel 6. Ongemengde en gemengde huwelijken van de Grieken in Nederland, 1966-1998

□

Tot 1994 hebben de gegevens betrekking op huwelijken die in Nederland gesloten werden, daarna ook op huwelijken die in andere landen werden gesloten, maar waarbij een van de echtelieden een ingezetene van Nederland was.

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), sector Bevolking, en bureau voor de Burgerlijke Stand van het Algemeen Consulaat van Griekenland te Rotterdam.

Uit het op een steekproef gebaseerde onderzoek van H. Vermeulen – M. van Attekum et al., 1985 in vier grote Griekse gemeenschappen naar de gezinssituatie van hun leden, kwam het volgende beeld naar voren:

Tabel 7. Ongehuwden, ongemengde huwelijken en gemengde huwelijken in vier Griekse gemeenschappen, in percentages (A=184)

□

Bron: H. Vermeulen – M. van Attekum et al., 1985,59

Gorinchem heeft het laagste percentage ongehuwden en gemengde huwelijken. Het tegenovergestelde is het geval in Rotterdam, waar het hoogste percentage ongehuwden en gemengde huwelijken valt waar te nemen. Ongeveer de helft van de huwelijken is hier gemengd. Steden waar eveneens veel gemengde huwelijken voorkomen zijn Amsterdam (90%), Groningen (90%), Maastricht, Geleen en Eindhoven.

Een van de problemen die zich voordoen bij gemengde huwelijken is de opvoeding van de kinderen. Zij ervaren onder ■■n dak twee verschillende culturen, talen en mentaliteiten. Deze situatie kan gemakkelijk leiden tot verwarring, en trauma's veroorzaken. Tegelijkertijd echter is dit een heilzame situatie, die de mogelijkheid biedt alles van twee kanten te beschouwen en benaderen en voorwaarden schept voor een verbreding van de intellectuele horizon en voor het oefenen van het kritisch vermogen. Toch is het leven tussen twee vaderlanden geen gemakkelijke opgave.

'Ik ben een kind uit een gemengd huwelijk. Mijn moeder is Griekse, mijn vader Nederlander. Ik ben geboren en getogen in Nederland, maar met een Griekse invloed dankzij de opvoeding door mijn moeder...

*Als half Griekse en half Nederlandse beweeg ik mij in beide culturen. Aan de ene kant voel ik een sterke verbondenheid met Griekenland, aan de andere kant is Nederland mijn vaderland. In dit land ben ik opgegroeid en ik ben gewend aan het leven hier. In Nederland mis ik wel de Griekse levendigheid en dat geeft mij vaak een ongemakkelijk gevoel. Maar toen ik een tijdje in Griekenland woonde, kreeg ik veel heimwee naar mijn vaderland, net zoals de Grieken in Nederland heimwee hebben naar h*en land. Toen ontdekte ik dat het leven waaraan ik gewend was veel verschilde van dat van de Grieken. Ik kan niet kiezen; daarom woon ik in het land waar ik geboren ben, met heimwee naar het land waar mijn moeder is geboren. Mijn tweede vaderland.^{xvi}*

Maar ook in Nederland geboren kinderen met twee Griekse ouders ondervinden vergelijkbare socialisatieproblemen: aan de ene kant de conservatieve sfeer van het Griekse gezin en aan de andere kant de vrije Nederlandse omgeving. Het gevolg is vaak een crisis in de culturele identiteit van het individu.

'... Thuis ben ik opgegroeid in een door en door Griekse sfeer en tot mijn vijfde sprak ik voornamelijk Grieks en maar weinig Nederlands; dat leerde ik wanneer ik op straat speelde... Later ging ik naar de Nederlandse school en leerde ik goed Nederlands.

Ik groeide op en toen ik achttien was werd ik verliefd op een Nederlands meisje en we besloten te gaan samenwonen op een kamer. Dat was de eerste hevige botsing met mijn ouders. Voor hen was het onvoorstelbaar dat een jonge man en een jonge vrouw samenwonen zonder getrouwd te zijn. Maandenlang kwamen ze ons niet opzoeken en zij wilden mijn vrouw niet eens ontmoeten. Voor mij was ze namelijk "mijn vrouw".

Op een paasmaandag stelden ze voor met z'n allen te gaan eten, en zo hebben we ons verzoend. Niettemin mocht de familie van mijn ouders in Griekenland niets weten, dus wanneer ik met "mijn vrouw" op vakantie ging, sliepen we in aparte kamers... Later zijn we getrouwd en zo kwam alles in orde. Ik heb nog steeds een Grieks paspoort, ik ben niet van plan mijn nationaliteit te veranderen, maar ik voel mij noch Nederlander, noch Griek. Ik zou

niet in Griekenland willen wonen, want een heleboel dingen daar bevallen mij niet en ik weet dat ik mij daar nooit zou kunnen aanpassen.^{xvii}

Vaak lieten de Griekse migranten hun bejaarde ouders naar Nederland overkomen om beter voor hen te kunnen zorgen. Maar in 1992 veranderde het regeringsbeleid ten aanzien van het verstrekken van verblijfsvergunningen aan bejaarde ouders van migranten. Voortaan moest er, om voor een verblijfsvergunning in aanmerking te komen, sprake zijn van een ‘urgente humanitaire noodzaak’ en moesten de kinderen in staat zijn hun ouders financieel te onderhouden en hun medische verzorging te garanderen.

Veel van de Griekse werknemers die in de jaren '60 naar Nederland zijn gekomen hebben tegenwoordig naast de Griekse ook de Nederlandse nationaliteit. Over de kwestie van de dubbele nationaliteit is in 1992 uitgebreid gedebatteerd in het Nederlandse parlement. De toenmalige regering was voornemens een artikel in de wet op het verwerven van de Nederlandse nationaliteit op te nemen dat eiste dat iemand die de Nederlandse nationaliteit kreeg zijn oude nationaliteit zou afschaffen. Met de aanneming van een wetsvoorstel van de kamerleden Apostolou en Soutendijk werd besloten dat niet van genaturaliseerde buitenlanders geëist zou worden dat zij afstand zouden doen van hun oude nationaliteit. Dit is sinds 1992 de praktijk geweest, maar in 2000 is een wet ingevoerd die een dubbele nationaliteit slechts in bepaalde gevallen toestaat (gemengde huwelijken, buitenlanders die in Nederland zijn geboren enz.).

Griekse werknemers die langer dan vijf jaar in Nederland verblijven kunnen hun dubbele nationaliteit behouden, aangezien de Griekse overheid hen hun Griekse nationaliteit niet afneemt. In onderstaande tabel worden alle nationaliteitswisselingen van in Nederland wonende Grieken weergegeven, per jaar, over de periode 1973-1998.

Tabel 8. Nationaliteitswisseling van de Grieken, 1973-1998.

□

*Heeft uitsluitend betrekking op het verwerven van de Nederlandse nationaliteit

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), sector Bevolking

De mogelijkheid van een dubbele nationaliteit bood veel voordelen, maar veroorzaakte ook een aantal problemen, zoals bijvoorbeeld de kwestie van diplomatieke ondersteuning in Griekenland door de Nederlandse overheid en de dubbele militaire dienstplicht.

De kwestie van de gemengde huwelijken en van de dubbele nationaliteit is van bijzonder belang nu de geleidelijke vernederlandsing van de Grieken wijst in de richting van een definitief verblijf op Nederlandse bodem. Inderdaad verstrijken de jaren en veel Grieken ontdekken dat zij op hun oude dag nog steeds in Nederland zijn. De Griekse Gemeenschappen hebben inmiddels de taak op zich genomen speciale informatiecampagnes voor ouderen te organiseren.

Het feit dat de Grieken in een land woonden met een bijzonder ontwikkeld systeem van sociale zekerheid moet niet worden onderschat: de medische zorg, de kinderbijslag, het gratis onderwijs, de werkloosheidsuitkeringen, de uitkeringen bij arbeidsongeschiktheid of ouderdom enz. hebben duizenden migranten een gevoel van veiligheid gegeven.

Zelfs wanneer er geen sprake was van aanzienlijke stijging op de maatschappelijke ladder, hebben vrijwel alle Griekse migranten hun levensstandaard aanzienlijk zien verbeteren. De verwachtingen van de meesten, dat zij hun gezin konden onderhouden, enig onroerend goed verwerven in Nederland of in Griekenland en een fatsoenlijke oude dag beleven, zijn in vervulling gegaan.

Over het algemeen hebben de Grieken tegenwoordig een positief beeld van Nederland. De reden daarvoor is dat er zich slechts sporadische culturele verschillen voordoen met de autochtone Nederlanders en dat de Grieken een goede maatschappelijke positie innemen in vergelijking met de grote etnische minderheden (voornamelijk Turken en Marokkanen) in Nederland.

GRIEKS-ORTHODOXE KERK

Heilig diocees van België en kerkprovincie van de Lage Landen en Luxemburg

Het diocees is opgericht op 12 augustus 1969 door de uitgifte van een patriarchale oprichtingsencycliek, en omvat de landen België, Nederland en Luxemburg. De metropoliet zetelt in Brussel. De Orthodoxe Kerk is door de Belgische staat erkend in een wet die is gepubliceerd in de Staatscourant van 11 mei 1985. Hoofdstuk 1, artikel 1 van het Koninklijk Besluit van 15 maart 1988 betreffende de organisatie van de Orthodoxe Kerk vermeldt het volgende: *‘De Metropoliet-Aartsbisschop van het Oecumenisch Patriarchaat of zijn plaatsvervanger wordt door ons erkend als het vertegenwoordigend orgaan van de gehele Orthodoxe Kerk van België.’*

Metropoliet van België is de zeereerwaarde heer Pandedelemon. Verantwoordelijk voor heel Nederland is Zijne Excellentie de bisschop van Eumeneia, de heer Maximos, hulpbisschop van het heilig Diocees.

Parochie van Rotterdam – heilige kerk van de heilige Nikolaas

De gegevens met betrekking tot de geschiedenis van de kerk ontleen wij aan de *Kroniek van de Vereniging van Grieken in Nederland* van Th. Theodoridis.

Voor de Tweede Wereldoorlog gebruikten de weinige Grieken die in Nederland woonden particuliere woningen, werkplaatsen of pakhuizen voor hun godsdienstoefeningen, waarbij zij een priester uit Antwerpen lieten overkomen. Meteen na de oorlog - een paar maanden na de eerste bijeenkomst van het bestuur van de eerste georganiseerde Griekse Gemeenschap in Rotterdam, die de naam kreeg van ‘Vereniging van Grieken in Nederland’ – om precies te zijn op 4 januari 1947, werd besloten de steun van de gemeente te vragen voor de bouw van een kerk. Met dit doel diende het bestuur van de Vereniging een verzoek in om het gratis ter beschikking stellen van een stuk grond. Het spreekt vanzelf dat voor de verwezenlijking van deze plannen het vinden van de benodigde gelden een noodzakelijke voorwaarde was.

In een van zijn pogingen om financiële steun te verwerven bezocht de toenmalige ambassadeur van Griekenland in Nederland Griekse reders in Londen en vroeg hun om een bijdrage. Vier van hen antwoordden zeer positief en besloten dat elk schip dat zij bezaten, onder Griekse of vreemde vlag, wanneer het in de haven van Rotterdam voor anker zou gaan, een bedrag van 50 gulden voor de bouw van de kerk zou betalen. Ook de Griekse vice-consul, die destijds ook de functie van havenmeester vervulde, vroeg een bijdrage aan de Griekse kapiteins die Rotterdam aandeden. Van elk schip van een Griekse eigenaar ontving men aanvankelijk een bedrag van 20 gulden, later 30 en nog later 40 gulden.

Belangrijk voor de bouw van de kerk was ook de bijdrage van de grote scheepswerven en in het algemeen van Nederlandse bedrijven, evenals de genereuze bijdragen en grote giften van de Griekse parochianen, die tot op de huidige dag zijn blijven binnenstromen. In 1950 stelde de gemeenteraad van Rotterdam een terrein van 346 vierkante meter ter beschikking, op een uitstekende locatie. Na veel vijven en zessen en vertragingen bij het uitwerken van de bouwplannen, dienden de architecten Thomas Nix en Ioannis Andoniadis de definitieve ontwerpen in en begonnen de bouwactiviteiten. De kerk was ontworpen in de vorm van een kruis, met drie beuken en een koepel. Vanaf het moment dat de gemeente Rotterdam het bouwterrein ter beschikking had gesteld tot de dag dat met de fundering werd begonnen waren vier jaren verstreken.

Het was donderdag 4 februari 1954 toen de toenmalige premier van Griekenland, Alexandros Papagos, de eerste steen legde voor de kerk, die werd gewijd aan de heilige

Nikolaas, de schutspatroon van de zeelieden. De bouw werd voltooid in het begin van 1957. De indrukwekkende inzegening werd uitgevoerd op 29 juni van hetzelfde jaar door Zijne Excellentie de bisschop van Apameia, I'kovos. Het was een dag van vreugde en trots voor alle Grieken in Nederland, die zich met recht beroemden op hun prestatie: een elegant voorbeeld van de neo-Byzantijnse stijl in baksteen met een pannendak.

In oktober 1957, een paar maanden na de inwijding van de kerk, stelde een Griekse reder uit Londen een bedrag beschikbaar dat uitsluitend bestemd was voor de beschildering van de kerk. Men ging op zoek naar een schilder, en het Benaki-museum stelde de nog jonge Panajotis Tetsis voor. Tetsis voerde een aantal fresco's uit in neo-Byzantijnse stijl, maar de grotere wanden van de kerk bleven nog lange tijd leeg. Er moesten nog 32 jaren verstrijken voordat de kerk geheel beschilderd was. Het schilderwerk werd voltooid door Aryiris Liakos, die de techniek toepaste van schilderen op canvas, waarna het canvas op de wanden werd aangebracht. Het werk van Liakos, dat aansluit bij dat van Tetsis, volgt de jongere traditie van de Orthodoxe kerk en onderscheidt zich door zijn verzorgde techniek, gevoelig kleurgebruik en serene vormen. Het schilderwerk werd voltooid in december 1995. Wettig eigenaar van de heilige kerk is de 'Vereniging van Grieken in Nederland'.

In november 1994 ging de Oecumenische Patriarch Bartholomeos I, die een herderlijke rondreis door de lage Landen maakte (het eerste bezoek in de geschiedenis van een Oecumenisch patriarch aan Nederland), voor in de liturgie in de kerk van de heilige Nikolaas, in aanwezigheid van vertegenwoordigers van de christelijke denominaties, officiële genodigden en een grote menigte gelovigen die uit alle steden van Nederland waren samengestroomd. De betekenisvolle woorden die Zijne Heiligheid bij die gelegenheid uitsprak getuigen van het belang dat hij aan dit bezoek hechtte.

In het begin van de jaren '60, toen de stroom van Griekse werknemers naar de diverse industriesteden in Nederland op gang was gekomen, deed zich de noodzaak voor dat de Kerk haar diensten aanbood om tegemoet te komen aan de geestelijke behoeften van de migranten. De toenmalige priester van de heilige kerk van de heilige Nikolaas, vader Maximos Mastichis, reisde langs alle plaatsen waar Grieken gevestigd waren en celebreerde daar de heilige mysteriën en liturgieën van de Kerk. Naast zijn geestelijke functie vervulde hij tegelijkertijd ook een sociale taak. In de steden Maastricht en Geleen, die niet ver van de Belgische grens liggen, kwam vaak een priester uit België, en voor de erediensten van de Orthodoxe gelovigen werd gebruik gemaakt van de kerkgebouwen van andere christelijke denominaties.

Parochie van Utrecht – de heilige kerk van Maria-Boodschap

Bij de oprichting van de Griekse Gemeenschap van Utrecht ontstond ook het initiatief om een kerkelijk comitè te vormen. Twee leden van het dagelijks bestuur van de Gemeenschap en de geestelijke van de parochie in Rotterdam bezochten de metropoliet van België en exarch voor de Lage Landen en legden hem de kwestie voor van de oprichting van een Orthodoxe Griekse parochie in Utrecht.

Het voorlopig kerkelijk comitè ondernam onmiddellijk stappen om een ruimte te vinden die tot een Orthodoxe kerk omgebouwd zou kunnen worden en om een priester aan te stellen. Om financiële middelen te verwerven trad men in contact met de autoriteiten van het aartsbisdom Athene en met de Griekse diplomatieke vertegenwoordigers in Nederland. De Griekse Gemeenschap ondersteunde, via het dagelijks bestuur, het werk van het kerkelijk comitè en stelde onmiddellijk een bedrag van 700 gulden ter beschikking.

In een schrijven van de metropoliet werd het kerkelijk comitè goedgekeurd en werden suggesties gedaan met betrekking tot het vinden van de benodigde fondsen om een priester aan te stellen.

Het vereiste nog lange jaren van inspanning en strijd voor de droom van de gelovigen werkelijkheid werd. In de tussentijd kwam er eenmaal per week een priester uit Rotterdam om de liturgie te vieren in een Oud-Katholieke kerk die aan de parochie ter beschikking werd gesteld. In 1986 werd er vlakbij het centrum van de stad een gebouw gevonden dat omgebouwd zou worden tot een gebedshuis en een appartement voor de priester. Aan het beginkapitaal dat bijeengegaard was uit bijdragen van de gelovigen werd de gift toegevoegd van Ch. Chiotakis, een van de oudste leden van de Griekse gemeenschap, om de aankoop van het gebouw mogelijk te maken. Dit luidde een nieuw begin in. Verscheidene parochianen boden hun waardevolle vrijwillige medewerking aan, en met diverse andere giften werden alle benodigdheden aangeschaft.

De eerste heilige liturgie werd op zondag 25 januari 1987 opgedragen door de zeereerwaarde metropoliet van België en exarch voor de Lage Landen, Pandelesmon. Tijdens deze dienst sprak de metropoliet een rede uit waarin hij de bijzondere betekenis van deze dag voor de Griekse migranten in Nederland beklemtoonde.

De inzegening van de kerk vond plaats op 25 april 1987:

‘Met een indrukwekkende plechtigheid en in overeenstemming met de regels van de Orthodoxie heeft onze kerk op 25 april de inwijding gevierd van de heilige kerk van Maria-Boodschap. Deze plechtigheid, die de vorige dag al was begonnen met het overbrengen van de heilige relikwie, werd bijgewoond door de leidinggeevenden van de Griekse instellingen in Nederland, vooraanstaande vertegenwoordigers van de kerkelijke autoriteiten en van de gemeente Utrecht, alsmede een menigte christenen die voor deze gelegenheid uit alle delen van het land en uit Duitsland en België waren samengekomen.’^{xviii}

In april 1997 werd, op kosten van Ch. Chiotakis, begonnen met de beschildering van de kerk, die in september van hetzelfde jaar werd voltooid. Allen zijn het erover eens dat het interieur van de kerk zeer fraai is.

In Nederland zijn de laatste jaren in verschillende steden ook Nederlandstalige Orthodoxe parochies gevormd, die bestuurlijk gezien onder het Oecumenisch Patriarchaat ressorteren. Bijvoorbeeld:

- de parochie van de heilige Cornelius de centurio in Amersfoort
- de parochie van de heilige Nektarios in Eindhoven.

Het heilig klooster van Maria's Geboorte in Asten

Temidden van de grote boerderijen en uitgestrekte akkers van de provincie Brabant bevindt zich, vlakbij het plaatsje Asten, het Grieks-Orthodoxe klooster van Maria's Geboorte. Stichtster van het klooster is de abdis Maria (wereldlijke naam: Elvire Eleonore Victoire Hulsker) die op jonge leeftijd het Orthodoxe geloof aannam en non werd. Na een elfjarige ascese in monachale instellingen in Griekenland keerde zij in 1986 naar Nederland terug.

Nu zij zelf volledig doorkneed was in de Orthodoxe kerkelijke traditie, wilde zij de fakkel van het monastieke leven ook naar Nederland overdragen. Na vele, vooral financiële, problemen, slaagde zij erin een oud landhuis om te bouwen tot klooster.

Op 8 september 1989, op de dag van de geboorte van de Moeder Gods, heeft Zijne Excellentie de bisschop van Eumeneia, Maximos, het nieuwe klooster ingezegend. De congregatie bestaat op dit moment uit vijf nonnen van verschillende etnische origine en volgt nauwgezet de Grieks-Orthodoxe kerkelijke traditie. De uren die buiten de kerk worden doorgebracht - en die verdeeld worden over de tuin, de bibliotheek, het naaiatelier, het onderhoud van het gebouw en de ontvangst van bezoekers - zijn de uren die gewijd zijn aan het werk, de meest tastbare vorm van christelijke dienstbaarheid.

Een bedevaart naar Asten is een unieke ervaring want, afgezien van de sfeer van rust en religieuze ootmoed die er heerst, is moeder-overste Maria met haar hartelijke gastvrijheid altijd graag bereid in perfect Grieks de waarheden van de orthodoxe leer toe te lichten.

SCHOOL - ONDERWIJS

De sporen van de eerste Griekstalige school die in Nederland functioneerde worden door Th. Theoridis, in zijn *Kroniek van de Vereniging van Grieken in Nederland* gelokaliseerd in Rotterdam, in 1959. In deze eenmansschool gaf de kerkzanger van de kerk van de heilige Nikolaas, Il Xas Stivakt's – die aan de Pedagogische Academie gestudeerd had -, onderricht in lezen, schrijven en geschiedenis van Griekenland. Dit rudimentaire schooltje voor de Griekse kinderen van Rotterdam en omstreken werd tijdens de weekeinden in het kerkgebouw gehouden en telde op zijn hoogtepunt meer dan dertig leerlingen.

'Aan de ambtsperiode van Il Xas Stivakt's kwam een einde toen hij in 1965 ontslag nam... De Vereniging probeerde dit verlies goed / ongedaan te maken door het Griekse ministerie van Onderwijs te verzoeken een onderwijzer aan te stellen. De Griekse overheid gaf een positieve reactie en stelde mevrouw Amvros Xou aan, en later het echtpaar Boutopoulou. Toen mevrouw Amvros Xou de leiding van de school op zich nam, ontstond er een nieuwe situatie. Het schooltje werd verhuisd naar het gebouw van de Vereniging, waar de recreatiezaal werd omgevormd tot schoollokaal, met schoolborden, landkaarten en alle benodigde lesmaterialen. De Vereniging betaalde alle uitgaven die nodig waren voor het goed functioneren van de school.'^{xix}

Begin jaren zestig van de twintigste eeuw kwam de grote stroom van Griekse migranten naar Nederland op gang. Toen vanaf 1966 het fenomeen gezinshereniging zijn intrede deed, ontstond er behoefte aan Griekstalig onderwijs. In vele steden namen de ouders zelf het initiatief om onderwijs in de Griekse taal en cultuur te organiseren. De migranten dachten toentertijd dat zij na het bereiken van het doel van hun tijdelijke emigratie, het vergaren van een kapitaal, weer terug zouden keren en dat hun kinderen dan voorbereid moesten zijn op integratie in het Griekse onderwijssysteem. Aangezien de Griekse overheid niet voorzag in het verstrekken van Griekstalig onderwijs in Nederland, begonnen de ouders zelf scholen op te zetten.

'In 1969 ontstond de behoefte aan Griekstalig onderwijs voor de kinderen van de werknemers in Gorinchem. Ik had, met mijn diploma van het avondgymnasium in Griekenland, mijn diensten aangeboden. Ik sprak met een aantal ouders en wij besloten dat ik lessen zou geven in de Griekse taal en cultuur. We begonnen met 10 · 12 leerlingen en aangezien er geen schoolgebouw was, kwamen we bij elkaar nu eens bij de ene leerling thuis, dan weer bij de andere.

Langzamerhand nam het aantal leerlingen toe en daarmee ook de eisen die aan het onderwijs werden gesteld. Dus ondernamen wij in februari 1970 de eerste stappen bij de gemeente, met het verzoek ons een ruimte ter beschikking te stellen waar de lessen gegeven konden worden. En inderdaad kregen wij een lokaal in de Nederlandse Jan van Arkelschool, in een buurt waar veel Grieken woonden. Tegelijkertijd werd er ook een tweede vrijwillige medewerker gevonden, de heer Tokmedz Xs. Later bood ook de archimandriet van Utrecht, de heer Mavi's – die ook in het bezit van een onderwijsakte was – zijn diensten aan ten behoeve van de talige en culturele ontwikkeling van de Griekse kinderen.' (Nikos Kaponis)

Toen de ouders in Gorinchem zagen dat het Griekse ministerie van Onderwijs Griekse leerkrachten uitzond naar de buurlanden Duitsland en België, dienden zij in maart 1971 een verzoek om de detachering van onderwijzend personeel in bij de bevoegde Griekse diplomatieke autoriteiten. Het verzoek werd gehonoreerd en korte tijd later was de droom van

de stichting van een Griekse school in Gorinchem met Griekse onderwijzers werkelijkheid geworden.

Een paar jaar later, in het schooljaar 1976-1977, vormden de Griekse leerlingen op de Jan van Arkelschool eenderde van de totale leerlingenpopulatie. De pas uit Griekenland aangekomen leerlingen werden opgevangen in twee afdelingen: een voor de jongere kinderen en een voor de oudere. De 'Griekse school' (Moedertaalsecties) functioneerde geïntegreerd in het Nederlandse onderwijsprogramma.

...^{xx}

De Griekse school in Rotterdam was, zoals eerder werd vermeld, aanvankelijk ondergebracht in een zaal van het 'Griekse huis' van de Vereniging van Grieken in Nederland. In een brief van het toenmalige secretariaat van de Coördinatiecommissie van de Verenigde Griekse Gemeenschappen en Comités in Nederland aan de ambassadeur van de Griekse ambassade in Den Haag worden de problemen van het Griekstalig onderwijs in Rotterdam beschreven en wordt onder andere aandacht besteed aan de omstandigheden waaronder de school moet functioneren:

'Met het oog op de ongeschiktheid van de huisvesting (van de Vereniging) hebben de ouders, tijdens een vergadering die werd gehouden aan het begin van het schooljaar 1974-1975, besloten de Griekse school te verhuizen naar een gebouw waar een Nederlandse school voor primair onderwijs gehuisvest is. Dit gebouw voldoet aan alle noodzakelijke voorwaarden die gesteld kunnen worden aan een hedendaagse, moderne school in onze tijd. Dat wil zeggen dat het veiligheid biedt en de mogelijkheid tot ontspanning (het beschikt over een groot plein waar de kinderen kunnen spelen), aan gezondheidscriteria voldoet (het bevindt zich in een van de mooiste wijken van de stad, temidden van boomte), een op onderwijs gerichte sfeer heeft en in het algemeen een "echte school" is...' (L. Bambalidis, E. Ad'm, D. Otandz's)

Om de problemen waarmee de pas opgerichte scholen geconfronteerd werden op te lossen, vormden de ouders onderwijscommissies. Hun taak was het functioneren van de school zo goed mogelijk te ondersteunen en contact te onderhouden met de lokale gemeenschap. Ook moesten zij de uitgaven van de school beheren en proberen aanvullende middelen te vinden. Waar geen onderwijscommissie bestond, nam de voorzitter van de Griekse gemeenschap vaak de taak op zich de school te vertegenwoordigen in contacten met de Griekse diplomatieke autoriteiten en de onderwijsinstanties.

De belangstelling om Griekse scholen op te richten en te laten functioneren wordt vanaf het midden van de jaren '70 (na de val van de dictatuur in Griekenland) steeds groter. Het creëren van Moedertaalsecties wordt een vaste eis van de Griekse migranten in de diverse steden waar zij wonen en werken. In de kolommen van het tijdschrift *Metan'stis* worden de ouders aangespoord om actief te participeren in onderwijsaangelegenheden.

'Op de lagere scholen neemt de belangstelling van de ouders voor onderwijskwesties meer en meer toe. Het contact met de onderwijzers, het op de hoogte blijven van het lesprogramma van de kinderen en in het algemeen hun participatie in het gehele schoolleven is van wezenlijk belang.

- *Wat kan ouders ertoe bewegen zich bezig te houden met kwesties die de school betreffen?*
- *Hoe kunnen zij participeren?*
- *Wat kunnen zij doen voor hun kinderen die de Nederlandse school bezoeken?*

Deze vragen zullen uitgebreid aan de orde komen op een speciale informatie-avond die wordt georganiseerd door de Griekse Gemeenschap van Utrecht en omstreken op 16 maart 1977 om 19.30 uur, in het gebouw van de Stichting, Bemuurde Weerd Westzijde 4 te Utrecht, over het onderwerp:

“De participatie van de ouders in het schoolleven”

Het onderwerp zal kort worden ingeleid door de onderwijsspecialiste mevrouw Gera Duyvendak. Daarna volgt een vrije discussie. De aanwezigheid van de ouders is onontbeerlijk.^{xxi}

De eerste Griekse school die in Utrecht werd opgericht functioneerde geïntegreerd in het reguliere programma van de Nederlandse Sint Bonifaciuschool (tegenwoordig Pijlstaartschool). Op die school hadden rooms-katholieke nonnen onder leiding van zuster Dirks het onderwijs van de Griekse kinderen op zich genomen.

Behalve de scholen die afhankelijk waren van Griekse instanties en wier personeel door Griekenland uitgezonden werd, werden er ook scholen opgericht die door de Nederlandse overheid werden gefinancierd.

In de kolommen van het tijdschrift *Metanastis* kunnen wij de pogingen volgen om in Utrecht een Griekse school op te richten en te laten functioneren onder auspiciën van de gemeente.

‘Met grote vreugde kondigen wij de oprichting van een Griekse school aan. Deze school is een initiatief van onze Gemeenschap, in samenwerking met de ouders. Zij is opgericht voor kinderen uit gemengde huwelijken en voor die kinderen die, om diverse redenen, niet de Nederlandse lessen op de Bonifaciuschool volgen.

Op 20 februari is met dit doel een vergadering gehouden waaraan werd deelgenomen door de geïnteresseerde ouders en het dagelijks bestuur van onze Gemeenschap “Anaynnisi”. De kwestie is uitgebreid besproken en van de kant van de ouders bestond groot enthousiasme... Uit de aanwezige ouders is een oudercommissie gekozen...

Het dagelijks bestuur van de Gemeenschap heeft aangekondigd dat het bereid is dit initiatief op alle mogelijke manieren te ondersteunen. De oudercommissie zal, in samenwerking met het dagelijks bestuur van de Gemeenschap en met hulp van de Stichting, krachtige pogingen in het werk stellen om erkenning van de school te verkrijgen van de gemeente en de Griekse autoriteiten. Er is reeds een brief gezonden aan de Griekse ambassade en het Griekse consulaat, waarin de oprichting van de school wordt aangekondigd en gevraagd wordt om toezending van leerboeken voor alle klassen.

Op zaterdag 23-02-1978 is in het gebouw van de Stichting de school officieel geopend. De ouders brachten hun kinderen mee en de bijeenkomst had het karakter van een kennismaking. Er waren ongeveer vijftig kinderen en er werden verschillende kinderfilms vertoond... Er heerste een opgewekte en vriendschappelijke sfeer... Het bestuur wisselde van gedachten met de ouders over de wijze waarop de school zo goed mogelijk kan functioneren en beklemtoonde in het bijzonder de verantwoordelijkheid die eenieder draagt voor deze belangrijke taak. De school zal – voorlopig – elke zaterdagmiddag gehouden worden van twee uur tot half vijf. De opening zal plaatsvinden op zaterdag 04-03-1978. De lessen zullen tijdelijk gegeven worden in twee zalen van de Stichting en vanaf mei worden voortgezet in het “Griekse huis”. Als onderwijzers fungeren vier Griekse vrijwilligers en het onderwijssysteem zal gebaseerd zijn op de nieuwste en volmaaktste onderwijsmethoden.

De schrijfbestedingen en andere leermiddelen die nodig zijn voor de start van de school, alsmede de kosten die zijn gemaakt voor de kennismakingsbijeenkomst, zijn betaald door de penningmeester van onze Gemeenschap. Er zijn momenteel 40 leerlingen ingeschreven en de prognose is dat het er na verloop van tijd meer dan 80 zullen zijn...^{xxii}

De pas opgerichte school, die de naam ‘Odysseus’ kreeg, werd ook het volgende jaar in het ‘Griekse huis’ gehouden en tegelijkertijd werden de onderhandelingen met de gemeentelijke autoriteiten voortgezet om de school erkend te krijgen. Toen de erkenning binnen was, kreeg de school subsidie van de gemeente Utrecht en vond zij huisvesting in een echt schoolgebouw. Nu deed zich ook de kwestie voor van het vinden van bevoegde leerkrachten.

‘...Tegenwoordig is onze school officieel erkend door het ministerie van Onderwijs en heeft zij van de gemeente lesruimte gekregen in de Van der Leeuwsschool. De lessen worden elke woensdag en zaterdag gegeven door de onderwijzeressen Teresa van de Vegt en Ioanna Verheul-Ioannidou en hun assistenten Maritsa Dimitropoulou en Natasja Schadi...’^{xxiii}

Aan het eind van het schooljaar, in juni 1980, wordt het functioneren van de school gevalueerd.

‘De Griekse school “Odysseus” is nu sinds begin september 1979 officieel erkend door de Nederlandse overheid... Het onderwijzend personeel bestaat uit 5 onderwijzeressen, van wie er drie officieel bevoegd zijn en twee niet. Hun onderlinge samenwerking is bijzonder goed, alsook hun samenwerking met de Nederlandse onderwijzers van de school en de directeur, de heer Arkel. Het gedrag van de leerlingen en het respect van onze onderwijzeressen voor de eigendommen en het materiaal van de school hebben ertoe bijgedragen dat er van beide zijden een sfeer van vertrouwen, hulpvaardigheid en collegialiteit is ontstaan... Over het algemeen kunnen wij zeggen dat de Griekse Odysseusschool, ondanks alle problemen waar zij als nieuwe school mee te maken heeft, goede vorderingen maakt en dat zeer veel ouders beamen dat hun kinderen op deze school op een goede manier goed Grieks leren...’^{xxiv}

Op soortgelijke wijze, d.w.z. met subsidie van de Nederlandse instanties, werd de Griekse school in Amsterdam opgericht.

‘De meeste Grieken kwamen naar Amsterdam in de jaren ’60 en het begin van de jaren ’70; zij richtten de Griekse Gemeenschap op. In diezelfde periode werd de Griekse school opgezet met steun van de Stichting Bijstand Buitenlandse Werknemers en met financiële ondersteuning van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM). Korte tijd later werd het onderwijs in (Griekse) taal en cultuur (O.E.T.C.) overgenomen door het Nederlandse ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en werd de onderwijscommissie van de school gevormd door de gemeenteraad van Amsterdam. De gemeentelijke dienst spreekt niet van een school, maar van lessen in de Griekse taal en cultuur. Deze lessen worden, buiten het reguliere lesrooster om, gegeven in het gebouw van een Nederlandse basisschool. Momenteel is dat de 9de Montessorischool, Karel du Jardinstraat 74-76, de vierde opeenvolgende school sinds 1974. De relatie met de directie van deze school is goed. Op verzoek van de ouders worden de Griekse lessen elke zaterdag van 11.00 tot 18.00 uur gegeven.’ (Teresa Vran·)

De Moedertaalsecties, beter bekend als ‘Griekse scholen’, hebben behalve hun onderwijsfunctie ook die van intercultureel centrum voor de leerlingen, waar allerlei manifestaties georganiseerd worden.

‘Op zondag 8 januari 1978 was er - ter gelegenheid van Kerstmis en Nieuwjaar - een feest, georganiseerd door de oudercommissie en de onderwijzeressen Teresa van de Vegt en Maria Schipper, met de assistentie van Evyen Xa Yokarini.

Aan het feest namen 25 kinderen van de Griekse school van Amsterdam deel; het duurde van 2 tot 5 uur 's middags.

De zaal was versierd met Griekse vlaggen en twee kerstbomen. De kinderen (5-12 jaar) droegen verscheidene gedichten voor, zongen kerstliederen en voerden Griekse dansen op.

De oudere kinderen droegen Griekse klederdracht en kwamen allemaal tegelijk dansend binnen.

Aan het eind van het programma sneed vader Maximos, die de hele middag aanwezig was geweest, drie Vasil \star pites (nieuwjaarstaarten) aan die door de ouders waren gebakken, en de kinderen en alle genodigden (zo'n 60) aten er allen een stuk van in de hoop op een gelukkig nieuwjaar. Daarop kwam Sint Vasilis binnen met zijn zak met cadeautjes, die hij aan de kinderen uitdeelde. Tot slot zong een groep kinderen de K'landa (nieuwjaarsliederen) voor de genodigden, die van harte een bijdrage gaven. Zo werd er een aanzienlijk bedrag opgehaald, dat zal worden aangewend voor de behoeften van de school.^{xxxv}

Het Griekse onderwijs kende echter ook zijn problemen. De kern daarvan waren de kinderen uit gemengde huwelijken: halftaligheid (een slechte beheersing van zowel het Grieks als het Nederlands), onzekerheid over de toekomst van het gezin, verschillende onderwijssystemen en een overvol schoolrooster maakten dat deze kinderen psychisch overbelast raakten. Deze problemen worden beschreven door de maatschappelijk werker van de Griekse gemeenschap.

'Afgezien van leerproblemen hebben deze kinderen ook problemen met hun psychologische ontwikkeling. De Nederlandse manier van lesgeven is totaal anders dan de Griekse. De Nederlandse onderwijzer staat midden in de klas en probeert een vriend van het kind te worden, zijn vertrouwen te winnen en eigen initiatief aan te moedigen. De Griekse onderwijzer is autoritair; de kinderen hebben geen respect voor hem, maar angst. Deze kindertjes, die van het ene op het andere uur in een totaal andere wereld terecht komen, weten niet waar ze aan toe zijn en raken, in deze schizofrene situatie, compleet uitgeput bij hun pogingen de waarden op te bouwen waaraan ze in de toekomst steun moeten ontleunen.^{xxvi}

Deze situatie verergerde nog toen de door de Griekse overheid uitgezonden leerkrachten, die niet adequaat voor hun taak waren toegerust, niet in staat bleken de problemen van de Grieken in Nederland het hoofd te bieden en soms op een pedagogisch niet verantwoorde wijze optraden.

'Onderwijscommissie van de Griekse school in Rotterdam

Aan de ouders en voogden van de leerlingen van de Griekse school

Leden van de onderwijscommissie is ter ore gekomen dat bepaalde ouders niet tevreden zijn over de wijze van lesgeven van de huidige onderwijzeres, mevrouw O.K. Geruchten doen de ronde als zou mevrouw K. tijdens de les onoppassende leerlingen herhaaldelijk geslagen hebben. Uiteraard waren deze handelingen gericht op het bewaren van de orde tijdens het lesuur. Een dergelijke handelwijze is niet acceptabel in Griekenland, maar is ook strijdig met de Nederlandse opvattingen met betrekking tot onderwijs en opvoeding. Teneinde te onderzoeken in hoeverre de handelwijze van genoemde onderwijzeres strafbaar is, zijn wij in contact getreden met het secretariaat van de Inspectie voor het primair onderwijs van de gemeente Rotterdam...

In de gang van de school zal op zo kort mogelijke termijn een idee \blacklozen - c.q. klachtenbus geplaatst worden. Daarin kunt u een enveloppe met suggesties en eventuele

klachten deponeren, onder verplichte vermelding van uw volledige naam, uw adres en – indien van toepassing – telefoonnummer.

Rotterdam, de zesde mei 1976

De voorzitter van de onderwijscommissie

De secretaris

P.S.E. van Goor-Demerdz ×

Pandel. Voulgarakis'

Vanaf het begin van de jaren '80 werden in Nederland ook de eerste Griekstalige scholen voor voortgezet onderwijs, de zgn. gymnasia, opgericht. Het eerste gymnasium was dat in Utrecht. Met een brief aan de onderwijsraad in Brussel ondersteunde het dagelijks bestuur van de Gemeenschap het verzoek van een respectabel aantal ouders die wensten dat hun kinderen ook een hogere vorm van Griekstalig onderwijs konden volgen.

De gymnasiumsectie in Utrecht ging in september 1981 van start, overigens niet zonder problemen. Na het eerste jaar kwam het onderwijzend personeel met onderstaande evaluatie:

'De eerste en fundamentele kwestie – de huisvesting van het gymnasium – is opgelost, dankzij ijverige inspanningen van de Griekse Gemeenschap. Zodoende worden nu aan de Marnixlaan 362-364 elke woensdagmiddag en zaterdagochtend de lessen van het Griekse gymnasium gegeven.

Hier wordt gepoogd tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van de kinderen van de Grieken. Deze behoeften zijn groot en er moet in voorzien worden, omdat overal het risico toeneemt dat de jongere generaties migranten van hun Griekse oorsprong vervreemden.

De Griekse vorming en opvoeding is een voorwaarde voor het behoud van hun etnische en culturele identiteit, voor de kennis van hun moedertaal en voor het in stand houden van hun binding en vitale contacten met het Griekse volk...

Het lesprogramma bereidt degenen die naar hun vaderland willen terugkeren voor op integratie in het Griekse onderwijssysteem en verschaft degenen die in Nederland blijven de middelen om hun etnische identiteit te behouden en zich beroepsmatig te ontwikkelen...

Om in haar missie te slagen heeft de school echter de hulp en steun van het gezin nodig. Verzuim moet worden voorkomen. Het is van belang dat de kinderen de lessen regelmatig volgen.

Op de woensdagen worden veel absenties geconstateerd. Wij kennen allen de moeilijkheden en problemen, maar er wordt naar gestreefd deze problemen te overwinnen. Het is vermoeiend, dat begrijpen wij. Maar "door inspanning bereikt men het goede"..."^{xxvii}

De rol van de Griekse leerkracht in het buitenland beperkt zich niet tot onderricht 'ex cathedra' en het verstrekken van droge feitenkennis. De Griekse leerkrachten zijn levende dragers van de Grieks-Orthodoxe traditie en van de Griekse cultuur. In samenwerking met de Griekse Gemeenschappen ontwikkelen zij culturele programma's met als doel de aandacht te vestigen en licht te werpen op de eigen culturele elementen, de tradities en de geschiedenis van de Griekse natie.

Door middel van cursussen Grieks voor volwassenen, danslessen en allerlei culturele manifestaties, die vaak ook gericht zijn op de autochtone Nederlanders, stellen zij hun kennis en ervaring in dienst van het scheppen van een 'Grieksvriendelijk' klimaat en dragen zij bij tot wederzijds begrip en een vreedzaam samenleven van beide volkeren.

In Nederland waren in het schooljaar 1999-2000, onder toezicht van het Griekse ministerie van Onderwijs en Godsdienstzaken, 13 Moedertaalsecties actief, te weten:

- 1 sectie voor kleuteronderwijs in Utrecht
- 9 basisschoolsecties in de steden: Eindhoven, Geleen, Groningen, Maastricht, Nijmegen, Utrecht, Rotterdam, Tilburg en Den Haag
- 3 gymnasiumsecties in de steden: Gorinchem, Utrecht en Rotterdam.

Ook waren er basisschoolsecties actief in Amsterdam ('De Scholekster'), Gorinchem ('Jan van Arkelschool') en Utrecht ('Odysseus'), die subsidie ontvingen van de plaatselijke gemeenten, maar niet onder toezicht stonden van het Griekse ministerie van Onderwijs en Godsdienstzaken.

Bovengenoemde Griekse scholen in Nederland kunnen onderscheiden worden in 'ge×ntegreerde' en 'niet-ge×ntegreerde' scholen:

De basisscholen in Gorinchem (Jan van Arkelschool) en in Utrecht (Basisschool De Pijlstaart) zijn 'ge×ntegreerd' in het lesprogramma van de Nederlandse school (d.w.z. dat de uren waarin les wordt gegeven in de Griekse taal aan leerlingen van Griekse origine zijn opgenomen in het reguliere lesrooster). De school in Utrecht ressorteert, voor wat het Griekse deel van het lesprogramma betreft, onder het Griekse ministerie van Onderwijs. Noodzakelijke voorwaarde voor de instelling van een 'ge×ntegreerde' sectie is dat er ten minste 8 leerlingen van Griekse origine op een bepaalde school zitten.

Alle overige scholen zijn 'niet ge×ntegreerd', d.w.z. dat zij onafhankelijk functioneren, buiten het reguliere lesrooster van de Nederlandse school, in de vrije tijd van de leerlingen. De lessen zijn gewoonlijk: elke woensdag van 13.00 tot 17.30 uur en elke zaterdag van 09.00 tot 17.00 uur.

De Moedertaalsecties werken met een of twee leerkrachten. In het verleden zijn er ook in andere steden Moedertaalsecties actief geweest, maar die moesten sluiten als gevolg van een aanzienlijke afname van het leerlingenpotentieel.

Het onderwijzend personeel van de Moedertaalsecties bestaat uit onderwijzers en leraren die hetzij door de Griekse overheid zijn uitgezonden met een vijfjarig contract, hetzij afkomstig zijn uit de Griekse gemeenschap in Nederland; zij hebben hun onderwijsbevoegdheid behaald aan een Griekse of aan een Nederlandse Pedagogische Academie. Laatstgenoemden moeten een eenjarige bijscholingscursus volgen om de speciale kwalificaties te verwerven die vereist zijn om door de gemeentelijke autoriteiten aangesteld te worden als OALT-leerkrachten (Onderwijs in Allochtone Levende Talen).

Gedurende het schooljaar 1999-2000 bestond het personeel van de Moedertaalsecties uit 7 onderwijzers en 1 kleuterleidster die door het Griekse ministerie van Onderwijs en Godsdienstzaken waren uitgezonden en 3 in Nederland gevestigde Grieken die door de gemeente waren aangesteld. Aan de gymnasiumsecties werd gedoceerd door 3 leraren (twee filologen en een theoloog). De vakken die aan de Moedertaalsecties worden onderwezen zijn de Nieuwgriekse taal en vakken met culturele inhoud (geschiedenis, godsdienst, aardrijkskunde).

Het Griekstalig onderwijs in Nederland valt onder de bevoegdheid van het Algemeen Consulaat van Griekenland te Rotterdam en het Bureau van de Onderwijscoördinator te Brussel. Laastgenoemde is verantwoordelijk voor onderwijsaangelegenheden in de gehele Benelux.

De Nederlandse regering heeft, vanaf het begin van de jaren '80, haar inspanningen gericht op een zo soepel mogelijke integratie van de etnische minderheden in het maatschappelijk leven in Nederland en moedigt toenadering tussen de etnische minderheden en de autochtone Nederlanders aan. In dat kader is er een onderwijsprogramma uitgestippeld

dat is aangepast aan de behoeften van de minderheden, en bijgevolg ook van de Griekse minderheid.

Het bewuste programma, dat in 1981 werd opgesteld, hield rekening met de bijzondere omstandigheden waaronder het onderwijs in eigen taal en cultuur (OETC) aan de kinderen van de etnische minderheden zou plaatsvinden. Deze omstandigheden kunnen, volgens de Nederlandse regering, worden samengevat in het uitgangspunt dat het moedertaalonderwijs voortaan gegeven wordt met het perspectief dat het kind niet naar zijn land van herkomst zal terugkeren, maar in Nederland zal blijven. De afgelopen jaren heeft het Nederlandse onderwijsbeleid ten aanzien van de minderheden verschillende wijzigingen doorgemaakt en tegenwoordig spreken wij veeleer van Onderwijs in Allochtone Levende Talen (O.A.L.T.). Volgens statistische gegevens is het aandeel van Griekse leerlingen op Nederlandse scholen dat de Moedertaallessen volgt de laatste jaren afgenomen tot ongeveer eenderde. (zie Tabel 6)

Tabel 6. Deelname van de Griekse leerlingen aan de Moedertaalsecties

Schooljaar	Aantal Griekse leerlingen in het Nederlandse onderwijs	Aantal Griekse leerlingen die aan Moedertaalsecties deelnemen	Procentuele deelname aan Moeder- taalsecties
-------------------	---	--	---

□

Bron: - Voor de aantallen leerlingen ingeschreven bij Nederlandse scholen: Nederlands ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
- Voor de aantallen leerlingen ingeschreven bij de Moedertaalsecties: het Bureau van de Onderwijscoördinator te Brussel.

De afname van het aantal leerlingen dat de lessen van de Moedertaalsecties volgt heeft vele oorzaken. De belangrijkste oorzaak is de geleidelijke assimilatie van de Griekse migranten aan de Nederlandse samenleving, met als gevolg dat voor kinderen van de tweede en derde generatie de stimulans ontbreekt om Grieks te leren, hetgeen er weer toe leidt dat ze er slechts zeer weinig belangstelling voor hebben.

De leermiddelen die in het primair en secundair Griekstalig onderwijs in Nederland gebruikt worden, worden door de Griekse overheid verstrekt en zijn dezelfde die ook in Griekenland worden gebruikt. De afgelopen jaren heeft de universiteit van Kreta lesmateriaal ontwikkeld (zowel voor taal- als voor cultuuronderwijs) voor Griekse kinderen in het buitenland. Dit materiaal begint men nu ook in Nederland te gebruiken.

Ook de Nederlandse instanties hebben pogingen ondernomen om Griekstalig lesmateriaal te ontwikkelen. Het adviescentrum voor onderwijs ABC in Amsterdam heeft een afdeling die zich bezighoudt met het ontwikkelen van lesmateriaal voor het basisonderwijs (het programma ZEG).

Dit materiaal bestaat uit twee delen:

1. Ik leer Grieks aan de hand van de fabels van Aesopus.
2. Ik leer Grieks aan de hand van de avonturen van Odysseus.

Sinds 1990 is er ook een sectie actief die zich bezighoudt met het ontwikkelen van een methode voor het onderwijzen van Nieuwgrieks als vreemde taal in het Nederlandse voortgezet onderwijs (het programma Griffioen). Deze methode bestaat uit 3 boeken: Ik leer Grieks I, II en III.

Deze methode richt zich op:

1. Leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, op scholen die bereid zijn buiten het reguliere lesrooster onderwijs in het Nieuwgrieks als moderne vreemde taal aan te bieden.

2. Leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

3. Scholen die uitwisselingsprogramma's voorbereiden met scholen in Griekenland, om de leerlingen de mogelijkheid te bieden gedurende een schooljaar een basiskennis van het Nieuwgrieks te verwerven. Het Nederlandse ministerie van Onderwijs en Wetenschappen ondersteunt dit programma financieel, evenals het programma Lingua-Socrates van de Europese Commissie in Brussel.

Naast het primaire en secundaire Griekstalige onderwijs is het in Nederland ook mogelijk tertiair onderwijs te volgen. Aan twee universiteiten in Nederland bestaan leerstoelen Nieuwgriekse studies, waar men Nieuwgriekse taal- en letterkunde kan studeren.

a) Het instituut voor Nieuw-Griekse en Byzantijnse studies in Groningen.

De studie Nieuwgrieks begon als bijvakrichting bij de studie Klassieke Talen (Oudgrieks en Latijn) en werd in 1982 een zelfstandige studierichting.

Gedurende de eerste twee jaren van de studie volgen alle studenten dezelfde colleges. Na het tweede jaar kan men een specialisatie kiezen: Nieuwgriekse taal- en letterkunde of Byzantinologie. Binnen deze specialisaties bestaat de mogelijkheid bijzondere aandacht te schenken aan een bepaald onderdeel, bv. Griekse letterkunde, Griekenlandkunde, Middeleeuwse letterkunde enz.

b) De sectie Nieuwgriekse taal- en letterkunde en Byzantinologie van de universiteit van Amsterdam.

Deze afdeling werd in 1954 opgericht door professor Blanken, die een belangrijke rol heeft gespeeld in het bevorderen van de Griekse studies in Nederland. De afdeling Grieks heeft al een lange geschiedenis en is internationaal bekend om haar wetenschappelijke prestaties.

De studenten kunnen in het eerste jaar Grieks als studierichting kiezen en daarna verder gaan met Europese, culturele of Griekse studies, die na drie jaar worden afgesloten met het behalen van een doctoraalbul.

Na het afronden van een studie aan een van beide universiteiten kan de afgestudeerde werk vinden als vertaler of tolk bij diverse Europese organisaties, maar ook meer algemeen in zijn eigen vakgebied. Ook kan hij, in combinatie met een andere studie of met werkervaring, een goede plaats veroveren op de arbeidsmarkt.

Afgezien van de universiteiten van Groningen en Amsterdam bestaat er nog een afdeling Byzantijnse studies in Leiden en een school voor het Oosters Christendom in Nijmegen.

Griekenland en Nederland hebben diverse bilaterale verdragen op onderwijsgebied gesloten. Op 21 april 1953 werd in Den Haag door de regeringen van het toenmalige Koninkrijk Griekenland en van het Koninkrijk der Nederlanden een onderwijsverdrag ondertekend waarin in het bijzonder de wens wordt uitgesproken *'dat (de beide landen) de vriendschapsbanden die gelukkigerwijze tussen beide landen bestaan nog nauwer zullen aanhalen en hun relaties op onderwijsgebied zullen ontwikkelen'* (Wettelijke Verordening 2617/19-9-1953). Met het oog op de implementatie van dit verdrag zijn er sinds 1979 samenwerkingsprogramma's ontwikkeld in beide landen op het gebied van onderwijs, cultuur, sociale zekerheid en gezondheid.

Tijdens een van de ontmoetingen van vertegenwoordigers van de beide staten in het kader van de opstelling van een onderwijsprogramma (25-28 september 1984) is besloten een subcommissie van gemengd Grieks-Nederlandse samenstelling in het leven te roepen, met bevoegdheid inzake onderwijsaangelegenheden. De eerste bijeenkomst van deze

subcommissie vond hetzelfde jaar plaats in Zoetermeer en werd tot 1992 jaarlijks herhaald, beurtelings in Zoetermeer en in Athene.

Bij al deze ontmoetingen werd bijzondere aandacht geschonken en belang gehecht aan kwesties die betrekking hebben op de ontwikkeling van de persoonlijkheid van de kinderen van Griekse migranten in Nederland, hun actieve deelname aan het maatschappelijk leven in Nederland en een beter contact met de Nederlandse cultuur. Het onderwijs in de Griekse taal en cultuur was een van de belangrijkste onderwerpen.

GEMEENSCHAPPEN

Het is kenmerkend voor de Grieken dat zij, wanneer zij zich ver van hun vaderland bevinden, hun identiteit proberen te bewaren en naar elkaar toetrekken om een ontmoetingscentrum te creëren. Hun daden zijn vervuld van gehechtheid aan het geloof der voorvaderen – een onafscheidelijk element van hun nationale bewustzijn – en van de vurige wens de Griekse taal en tradities aan hun kinderen door te geven. Hun streven is gericht op de vorming van een Griekse Gemeenschap. De Gemeenschap in het gastland is een afspiegeling van Griekenland zelf. Zij is te vergelijken met de dorpsgemeenschap.

De Griekse autoriteiten maken gebruik van de Gemeenschap om informatie door te geven aan de Griekse migranten en om hun banden met Griekenland te versterken. Circulaires en bekendmakingen worden door de diplomatieke vertegenwoordigingen naar de besturen van de Gemeenschappen gezonden, die op hun beurt hun leden informeren.

In de ‘schoot’ van de Gemeenschap vinden de leden emotionele ondersteuning en bevestiging van hun persoonlijke overtuigingen, verwachtingen en attitudes. De Gemeenschap organiseert de viering van nationale feestdagen en schept de voorwaarden voor het houden van godsdienstoefeningen. Door middel van diverse activiteiten wordt de culturele identiteit van de leden versterkt en hun moreel als aparte etnische groep hoog gehouden.

De eerste georganiseerde groepsvorming van de Griekse minderheid op Nederlandse bodem vond plaats in Rotterdam. Daar richtten na de Tweede Wereldoorlog, in 1946, de schaarse Grieken die toen in Nederland woonden – uit een verlangen zich te verenigen en hun etnische identiteit en hun godsdienst te bewaren – de ‘Vereniging van Grieken in Nederland’ op. Dit was de eerste organisatie die de over het hele land verspreide Grieken verenigde, en zij stelde zich als voornaamste doel de bouw van een kerk. Tijdens de oprichtingsvergadering van de Vereniging, op 20 juli 1946, werd de eerste inzameling gehouden, die 6.500 gulden opbracht, een aanzienlijk bedrag voor die tijd.^{xxviii}

Na de bouw van de zeer fraaie kerk van de Heilige Nikolaas in Rotterdam werd de Vereniging actief op vele andere terreinen. Aan haar inspanningen is het te danken dat de eerste school werd opgericht waar de Griekse kinderen Grieks konden leren lezen en schrijven, in een tijd dat er nog geen andere Griekse Gemeenschappen waren opgericht en nog voordat de Griekse overheid een wet had uitgevaardigd die de uitzending van Griekse onderwijzers en leraren mogelijk maakte. Tegelijkertijd vergat de Vereniging het vaderland niet; zij stuurde onophoudelijk geld en goederen naar degenen die door aardbevingen en andere rampen waren getroffen en steunde de nationale strijd (in de kwestie Cyprus, en de afgelopen jaren in de kwestie Macedonië).^{xxix}

Hierbij moet worden aangetekend dat de Vereniging geen enkele financiële steun ontving, noch van Griekse, noch van Nederlandse zijde. Zij moest geheel op eigen kracht haar talrijke verplichtingen het hoofd bieden.^{xxx}

Toen de arbeidsmigratie op gang kwam en de Griekse gastarbeiders zich in Nederland begonnen te vestigen, ontstond de behoefte zich te organiseren. Reeds vóór de militaire dictatuur (1967-1974) werden de eerste Griekse Gemeenschappen opgericht.

Degenen die in een bepaalde stad en haar omgeving woonden richtten een Gemeenschap op en kozen een dagelijks bestuur. Allen waren lid van de Gemeenschap en hadden stemrecht. Ten tijde van de junta ontstond er onrust onder de Grieken in Nederland en kon het gebeuren dat er in sommige Gemeenschappen twee besturen waren, van tegengestelde politieke richting. Dit leidde tot fricties tussen de leden en in het algemeen tot tweespalt binnen de Griekse gemeenschap. Deze eerste Gemeenschappen waren, tot het einde van de jaren '60, een mannenaangelegenheid.

Na de val van de dictatuur werd de basis gelegd voor het herstel van de eenheid. De Gemeenschappen namen de gedaante aan van sociaal-culturele stichtingen, met officiële statuten en een activiteitenprogramma. Deze georganiseerde Gemeenschappen leverden een bijdrage aan de vorming van secties voor Griekstalig onderwijs.

'De Gemeenschap van Griekse Werknemers in Rotterdam werd in 1974 opgericht, als tegenhanger van de "Vereniging van Grieken" die al sinds lang in die stad actief was. Het doel van de oprichting was het behartigen van de belangen van de Griekse arbeiders in Rotterdam en omstreken, aangezien er tot op dat moment geen enkele instantie bestond die zich daarmee bezighield.' (Lambris Bambalidis)

In een artikel in het tijdschrift *Metastis* van juli 1976 met de titel *Wat is een Gemeenschap* worden de wezenlijke kenmerken van zo'n instelling opgesomd:

'De Gemeenschap is geen politieke organisatie, maar integendeel een maatschappelijke, culturele organisatie voor iedereen. Zij heeft haar statuten en werkt op basis daarvan... In de Gemeenschap is plaats voor alle Grieken, onafhankelijk van hun politieke oriëntatie, onder voorwaarde dat zij de statuten erkennen en respecteren...

Alle Gemeenschappen, die overal bestaan waar Grieken wonen, zijn opgericht onder druk van de problemen van het leven. Met als doel dat wij als Grieken onze zeden en gewoonten in stand houden en eendrachtig een oplossing vinden voor de complexe problemen die ons bezighouden, en ook om te voorkomen dat wij slachtoffer worden van uitbuiting, hetgeen dikwijls gebeurt. Daarom is het de plicht van iedere Griek de Gemeenschap in stand te houden en haar te helpen de moeilijke taak te volbrengen die zij op zich heeft genomen...'

In de eerste editie van het tijdschrift *Collin* (oktober 1977) van de Gemeenschap in Nijmegen wordt aandacht besteed aan de oprichtingsgeschiedenis van de Gemeenschap:

'De officiële start van de oprichting van de Gemeenschap was op 7 februari 1976, op initiatief van een zeer klein aantal landgenoten die inzagen dat er iets moest gebeuren voor ons allemaal, d.w.z. een Gemeenschap die als doel zou hebben de vereniging van alle Grieken in onze stad tot een grote familie...

Een van de grootste successen van de Gemeenschap is dat wij, na koortsachtige inspanningen, erin zijn geslaagd de Griekse ambassadeur, de heer Karandreas, te overreden de noodzakelijke stappen te ondernemen om de aanstelling van een onderwijzer in Nijmegen mogelijk te maken, zodat onze kinderen onderwijs in de Griekse taal kunnen krijgen, iets wat een aantal jaren geleden nog als onhaalbaar werd beschouwd.

Overal is gebleken dat wij, als wij eendrachtig optreden, heel veel meer kunnen bereiken dan wanneer wij verdeeld zijn. Laten wij ons daarom allen verenigen, want wij hebben allemaal met dezelfde problemen te maken en wij zijn allemaal Grieken ver van ons vaderland...

De Vereniging richt haar aandacht vooral op de morele ondersteuning van de leden. Zij streeft naar de oplossing van problemen die samenhangen met werk, huisvesting, beroepskeuze enz. Dit betekent echter niet dat zij zoveel macht heeft dat zij de diverse instanties haar wil kan opleggen. Wat zij wel kan doen, is belangstellenden de weg wijzen die zij moeten gaan.

Wij willen hier ook onze dank uitspreken aan het adres van de Stichting Bijstand Buitenlandse Werknemers, een overheidsdienst die zich inzet voor buitenlanders en hun problemen en die ons altijd ondersteunt. Uiteraard bestaan er vaak verschillen van inzicht, maar met een realistische instelling van beide zijden kunnen wij goed samenwerken. De

toekomstplannen van de Gemeenschap omvatten o.a. de oprichting van een Grieks huis en een bibliotheek...'

De Griekse Gemeenschap van Utrecht 'Anay■nnisi' (Wedergeboorte / Renaissance) telt de meeste leden. Zoals vereist door de Nederlandse regelgeving is zij een privaatrechtelijk rechtspersoon (vereniging), ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Utrecht. Elke Griekse man of vrouw die in de gemeente Utrecht of Gooiland woont, de Griekse nationaliteit bezit en ten minste 18 jaar oud is kan lid worden van de Gemeenschap. Personen met een andere nationaliteit die gehuwd zijn met een persoon met de Griekse nationaliteit kunnen ook lid worden.

Het dagelijks bestuur telt negen leden, die telkens voor twee jaar gekozen worden door de algemene ledenvergadering. Het hoogste orgaan, dat de beslissingen neemt die de Gemeenschap betreffen, is de algemene ledenvergadering. Elk jaar wordt er verplicht een reguliere algemene ledenvergadering gehouden, waar het dagelijks bestuur verantwoording aflegt van zijn daden over het afgelopen jaar en zijn plannen en voorgenomen activiteiten voor het komende jaar ter goedkeuring voorlegt. De algemene ledenvergadering kiest elke twee jaar een vijfkoppige commissie van toezicht, die in de loop van het jaar de activiteiten van het dagelijks bestuur volgt en tijdens de algemene ledenvergadering zijn mening geeft.

De Griekse Gemeenschap van Utrecht heeft, alvorens haar huidige vorm te bereiken, veel wederwaardigheden gekend, die niet altijd vrolijk stemden. Laten wij eens een blik werpen op haar oprichtingsgeschiedenis.

In het midden van 1975 vormde een groepje Grieken in Utrecht een voorlopig comit■, dat het initiatief nam tot de oprichting van een vereniging in Utrecht. Met dit doel nam het voorlopig comit■ contact op met de twee bestaande verenigingen in Utrecht, 'Ell·s' en 'Panell×nios', die er ten tijde van de militaire junta in Griekenland tegengestelde ideologie◆n op na hielden en na het einde van de dictatuur een sluimerend bestaan leidden. Het voorlopig comit■ stelde voor de beide verenigingen te ontbinden en alle Grieken in Utrecht in ■■n enkele vereniging te verenigen. De gesprekken met de vertegenwoordigers van de beide verenigingen leidden echter niet tot positieve resultaten. De eerste reacties werden gekenmerkt door wantrouwen.

De enige ontmoetingspunten voor de Grieken waren in die tijd de Bonifaciuschool, de Orthodoxe kerk, die een zaal huurde in een Oud-Katholieke kerk, en de dansgroep 'Pegasus'.

Op een massale bijeenkomst van Grieken ter gelegenheid van de herdenking van het 'NEE', op 28 oktober 1975, zette het voorlopig comit■ zijn bedoelingen uiteen:

'Wij hebben dit comit■ opgericht om eenheid en genegenheid onder de Grieken te brengen. Dit comit■ bestaat uit mensen die zich uit eigen beweging hebben aangemeld, zonder enige vergoeding en zonder zich af te vragen of er onder hen misschien ook personen bevinden die tot een andere politieke richting behoren. Het enige dat ons interesseert is eenheid te brengen onder de Grieken en verkiezingen voor een verenigingsbestuur te organiseren...'^{xxxix}

De commissie van toezicht die de organisatie van de verkiezingen op zich nam werd 'Vereniging van Grieken in Utrecht en Omstreken' genoemd en stelde de verkiezingsdatum vast op zondag 11 Januari 1976. Belangstellenden voor een bestuursfunctie moesten zich kandidaat stellen. De commissie van toezicht maakte het verkiezingssysteem bekend en verspreidde de stembiljetten met de namen van de kandidaten.

Bij de verkiezingen op 11 januari 1976 stemde een groot aantal Grieken. Er werden 323 geldige stembiljetten geteld.

Het dagelijks bestuur dat bij deze verkiezingen werd gekozen kwam voor de eerste keer bijeen op 18 januari en verdeelde de portefeuilles. Tijdens deze vergadering, en tijdens een bijzondere vergadering op 20 januari 1976, werd uitvoerig gediscussieerd over de kwestie van de statuten van de Gemeenschap, een kwestie die ook werd voorgelegd aan de eerste algemene ledenvergadering op 1 februari 1976.

In deze vergadering werd het voorstel van het dagelijks bestuur om de naam van de Gemeenschap te veranderen van 'Vereniging' in 'Griekse Gemeenschap van Utrecht en Omstreken' goedgekeurd. De statuten werden goedgekeurd en de vergadering koos, zoals voorgeschreven in de statuten, een vijfkoppige commissie van toezicht. Vanaf dat moment rustte op het dagelijks bestuur de verantwoordelijkheid om de doelstellingen van de Gemeenschap om te zetten in concrete daden. Op 21 mei 1976 werden de statuten ook bij Koninklijk Besluit goedgekeurd en op 8 september 1976 werden zij als bijlage bij de Staatscourant gepubliceerd.

Ondertussen waren de twee verenigingen 'Ell's' en 'Panell×nios', die nog steeds een sluimerend bestaan leidden, gefuseerd tot de 'Vereniging'. Zodoende bestonden er nu in Utrecht twee Gemeenschappen: de 'Griekse Gemeenschap Utrecht en Omstreken' en de 'Vereniging'. Het gevolg was tweespalt onder de Utrechtse Grieken en onduidelijkheid over de vraag welke van de twee organisaties de wettige vertegenwoordiger van de Griekse gemeenschap was in contacten met de Nederlandse en Griekse autoriteiten.

Omdat men beseftte dat deze toestand tot een impasse leidde, kwamen de beide besturen bijeen en besloten ■ ■ n alomvattende Gemeenschap te vormen. Een paar maanden later werd tijdens een vergadering besloten dat de nieuwe organisatie de naam 'Anay ■ nnisi' zou dragen. Deze naam heeft zij tot op de dag van vandaag.

In een aflevering van het tijdschrift *Metan'stis* worden de doelstellingen van de vereniging uiteengezet:

- 1. Zorg voor de problemen van de Grieken in Utrecht en omstreken, met inbegrip van de regio Gooiland.*
- 2. Ondersteuning van en strijd voor de rechten en belangen van de Griekse werknemers in de Nederlandse samenleving.*
- 3. Behoud en versterking van het Griekse element met betrekking tot de etnische, religieuze en volkstradities, alsmede de verdediging van de geest van vrijheid en waardigheid van de mens.*
- 4. Inspanningen om geschikte condities te creëren voor de participatie van de Grieken in het maatschappelijke en culturele leven van Nederland.*

Om deze doelstellingen te verwezenlijken streeft de vereniging naar:

- 1. Samenwerking met de Griekse Gemeenschappen en de Nederlandse autoriteiten in kwesties die de Griekse werknemers aangaan (onderwijs, werk enz.).*
- 2. Het in stand houden van de culturele en maatschappelijke tradities van de Griekse werknemers door het organiseren van culturele, etnische, kunstzinnige en informatieve manifestaties, en van culturele contacten met de Nederlandse samenleving.*
- 3. De vereniging zal trachten een informatiebrochure voor de Griekse werknemers uit te geven, eventueel in samenwerking met andere Griekse verenigingen in Nederland. Zij zal eveneens pogen voorlichtingsmateriaal beschikbaar te stellen over de arbeidsomstandigheden, de zeden en gewoonten in Nederland, de mogelijkheden op het gebied van beroepskeuze en in het algemeen over elk probleem waarmee de Grieken in Nederland te maken hebben.*
- 4. De vereniging werkt samen met de Nederlandse vakbonden, met de stichtingen van buitenlandse arbeiders en in het algemeen met verenigingen van elke etnische minderheid*

waar het om gemeenschappelijke doelen gaat. Zij steunt verenigingen in andere steden en van andere nationaliteiten en vraagt ook hun steun.^{xxxii}

De nieuw opgerichte Gemeenschap werd gehuisvest in het cultureel centrum dat ter beschikking was gesteld door de stichting voor buitenlanders 'Midden Nederland' in de Willem van Noortstraat 25. Op 29 april 1978 vond de officiële opening plaats. Dit cultureel centrum werd in de volksmond het 'Griekse huis' genoemd. In een aankondiging van het dagelijks bestuur lezen wij:

'Zoals bekend, is het Grieks Cultureel Centrum al geruime tijd actief. Er worden diverse activiteiten ontwikkeld en met enthousiasme tracht men een optimaal gebruik te maken van de locatie door activiteiten te organiseren. Een gedetailleerd programma van de manifestaties zal in de zeer nabije toekomst worden gepubliceerd.

Het Griekse huis is een plaats voor alle Grieken van Utrecht en omstreken. Activiteiten en manifestaties die zich richten op de Grieken van onze regio kunnen in het Griekse huis worden georganiseerd. Het beheer van het Griekse huis is in handen van het dagelijks bestuur van de Griekse Gemeenschap Utrecht en Omstreken "Anaynnisi". Het dagelijks bestuur coördineert de activiteiten en neemt ook zelf initiatieven.

Het is ons aller hoop dat deze ruimte meer en meer een daadwerkelijke culturele werkplaats zal worden voor de Grieken. Het is de plicht van al diegenen die de behoefte voelen een band te onderhouden tussen de Grieken in het buitenland, maar tegelijkertijd ook zich te oriënteren op de Nederlandse samenleving, waarin wij werken en leven, door actieve deelname aan manifestaties en bovenal door de ontwikkeling van activiteiten bij te dragen aan de verwezenlijking van de doelstelling van het Griekse huis.^{xxxiii}

Na verloop van tijd, toen het ledenaantal en het aantal activiteiten van de Griekse Gemeenschap Utrecht toenamen, kon het cultureel centrum aan de Willem van Noortstraat niet langer aan de behoeften van de vereniging beantwoorden. Na eindeloze discussies en onderhandelingen van de Gemeenschap (in samenwerking met de stichting 'Midden-Nederland') met de gemeente Utrecht, werd het verzoek van de Gemeenschap ingewilligd en kreeg zij in 1985 een nieuw onderkomen aan de Weerdsingel W.Z. 20. De tweede verdieping, die aan 'Anaynnisi' toebehoort, beschikt – afgezien van de dienstruimten – over drie grote zalen, waarvan er een wordt gebruikt als recreatiezaal en de andere twee als activiteitenruimten.

Het dagelijks bestuur van de Gemeenschap, de commissies en de werkgroepen organiseren in het cultureel centrum een groot aantal activiteiten die aangekondigd worden in een speciaal voor dat doel gepubliceerde brochure. Diverse activiteiten van didactische en informatieve aard, zoals taallessen Nederlands en Grieks, dans- en muzieklessen, kadertrainingen en openbare discussies over actuele thema's, zijn intussen ingeburgerd. De zalen van het cultureel centrum worden vaak gebruikt voor lezingen, kunsttentoonstellingen, theatervoorstellingen, filmvertoningen en andere culturele manifestaties.

Iets waar de Griekse Gemeenschap van Utrecht in het bijzonder trots op is, is de creatie van een Griekse uitleenbibliotheek. In oktober 1982 nam de bibliotheek van 'Anaynnisi', in samenwerking met het onderwijzend personeel van de Griekse school 'Odysseus', deel aan de kinderboekententoonstelling in winkelcentrum Hoog Catharijne die was georganiseerd door de Stichting Openbare Bibliotheken Nederland en door Nederlandse uitgeverijen. Voor wat betreft de administratie en de aanschaf van nieuwe boeken wordt de Gemeenschap ondersteund door de Openbare Bibliotheek van Utrecht. De laatste jaren wordt de bibliotheek ook verrijkt met boeken die door de Griekse overheid worden toegezonden. Op dit moment omvat zij meer dan 2.500 boeken in de meest uiteenlopende genres.

De Gemeenschappen als vertegenwoordigende instanties van de Griekse minderheid

De Gemeenschap 'Anay■nnisi' onderhoudt, als collectieve vertegenwoordiger van de Griekse minderheid, betrekkingen met de gemeentelijke autoriteiten en is vertegenwoordigd in samenwerkingsorganen van de gemeente, zoals de Werkgroep Buitenlanders. Regelmatig gaat zij de dialoog aan met de gemeenteraad van Utrecht om de problemen van de Griekse gemeenschap onder de aandacht te brengen en mogelijke oplossingen te bespreken. De erkenning van de Gemeenschap door de gemeente als vertegenwoordigende instantie van de Grieken in de regio is van bijzonder belang en schept een extra verantwoordelijkheid.

De Gemeenschap strijdt ook, samen met de migrantenorganisaties van andere nationaliteiten, voor de verbetering van de positie van de migranten in de Nederlandse samenleving. Met dat doel werkt zij ook samen met andere lokale migrantenorganisaties en is zij lid van de Nederlandse organisatie van buitenlandse werknemers 'Forum'.

Om de leden te steunen met maatschappelijk werk en om hen te informeren kan zij beschikken over de diensten van een maatschappelijk werker, die het bestuur, de afdelingen, de werkgroepen en de commissies helpt bij het organiseren van activiteiten. De maatschappelijk werker heeft eveneens tot taak de begeleiding en informatie van in Utrecht e.o. wonende Grieken op gebieden als verzekeringen, uitkeringen, huisvestingszaken en andere persoonlijke kwesties.

De Gemeenschap onderhoudt ook contact met de Griekse autoriteiten. Zij maakt de verlangens van de in Nederland wonende Grieken bekend en verzoekt om de oplossing van hun problemen. Dikwijls ontvangt zij van de bevoegde Griekse instanties subsidies voor de implementatie van culturele projecten.

Voorbeelden van initiatieven van 'Anay■nnisi' zijn: het uitgeven van het tijdschrift *Metan stis*, de oprichting van de Griekse school 'Odysseus', de oprichting van een sectie voor voortgezet onderwijs, de creatie van voetbalteam 'Apollo' en het ondersteunen van de initiatieven om een Grieks-Orthodoxe kerk te bouwen.

Aangezien de Grieken in Nederland over het hele land verspreid wonen, zijn er buiten Utrecht (circa 1.500 Grieken) en Gorinchem (omstreeks 550) geen grote concentraties Grieken. Georganiseerde Gemeenschappen, die functioneren op basis van statuten en die voor het grootste deel zijn erkend door de Nederlandse autoriteiten, bestaan in twaalf steden: Alblasterdam, Amsterdam, Eindhoven, Gorinchem, Groningen, Maastricht, Nijmegen, Oisterwijk, Utrecht, Rotterdam, Tilburg en Den Haag. Elke Gemeenschap heeft 70 · 250 leden en is vertegenwoordigd in het bestuur van de 'Federatie van Griekse Gemeenschappen in Nederland', die zich ten doel stelt het werk van de diverse gemeenschappen te co★rdineren.

De meeste Griekse Gemeenschappen hebben een cultureel centrum, waar zij hun activiteiten organiseren. Deze culturele centra zijn gewoonlijk eigendom van de migrantenstichtingen en worden gesubsidieerd door de gemeenten.

In het cultureel centrum van de Gemeenschap in Amsterdam vinden gewoonlijk de volgende activiteiten plaats:

- Griekse les voor beginners en gevorderden
- Nederlandse les voor Grieken
- Lessen in traditionele Griekse dansen
- Uitleenbibliotheek
- Lezingen over diverse onderwerpen en actualiteiten
- Organisatie van feesten en nationale gedenkdagen.

De ruimte van het cultureel centrum wordt, als gevolg van het ontbreken van een Orthodoxe kerk in de stad, ook vaak gebruikt voor kerkdiensten. En natuurlijk is zij ideaal voor recepties en feesten.

De verenigingen van Grieken in het buitenland hebben altijd broederlijke betrekkingen onderhouden met Griekenland. De problemen van de Grieken in het moederland waren de problemen van de Grieken in de diaspora. Laatstgenoemden hebben altijd hun broeders in het moederland ondersteund wanneer die te lijden hadden onder natuurrampen of andere calamiteiten.

Intussen, naarmate de jaren verstrijken, moderniseren de Griekse organisaties hun wijze van functioneren en verbreden zij hun doelstellingen. Tegenwoordig bestaan er, behalve de traditionele gastarbeiders van de jaren '60, ook Grieken die in Nederland zijn geboren en getogen en die een andere relatie hebben tot het Griekse element. Het gaat hier om de tweede en de derde generatie. Voor hen worden speciale inspanningen verricht om hen binnen de schoot van de Gemeenschap te houden en hun culturele identiteit te behouden. De jongeren worden aangemoedigd deel te nemen aan het dagelijks bestuur van de Gemeenschappen. In de toekomst zullen zij de verantwoordelijkheid dragen voor het behoud van het Griekse element binnen de pluralistische samenleving van Nederland.

De Gemeenschappen viereen hun 20-jarig, 25-jarig of 30-jarig bestaan: opdat de ouderen zich de geschiedenis en de cultuur van de Grieken in Nederland herinneren en de jongeren die niet vergeten.

De Federatie

Op 20 februari 1976 werd de 'Federatie van Griekse Gemeenschappen in Nederland' opgericht. Het idee voor de vorming van een dergelijke overkoepelende organisatie was al oud. In 1970 en 1971 vonden er verscheidene ontmoetingen plaats tussen de besturen van Griekse organisaties, waarbij men van gedachten wisselde. De omstandigheden stonden toen echter een eenheid op landelijke schaal niet toe. Meteen na de val van de dictatuur in Griekenland, nadat er eerst verkiezingen waren gehouden in alle Gemeenschappen en er nieuwe statuten waren opgesteld, kwamen vertegenwoordigers van de Gemeenschappen bijeen om hun gemeenschappelijke problemen te bespreken en een gemeenschappelijk coördinatie-traject uit te stippelen.

Tijdens de oprichtingsvergadering van de Federatie, in Gorinchem op 20 februari 1976, werd het dagelijks bestuur van dit coördinerend orgaan gekozen. De Federatie zou voortaan de Griekse Gemeenschappen – met uitzondering van de aan een specifieke Griekse regio gebonden verenigingen – vertegenwoordigen in contacten met de Griekse en de Nederlandse instanties. Met betrekking tot genoemde regionaal gebonden verenigingen werd besloten dat zij onder auspiciën van de Gemeenschappen zouden opereren. Er werden statuten opgesteld en een actieplan ontwikkeld.

Een van de oprichters van de Federatie was S. Ad·m. Hij vertelt over de gebeurtenissen die aan de oprichtingsvergadering voorafgingen:

'Toen ik, als actief lid van de werkgroep van de Wereldraad van Kerken voor hulp aan buitenlanders, terugkeerde van de eerste pan-Europese bijeenkomst van die organisatie in Berlijn in 1973, overdacht ik hoe wij als Grieken in Nederland ons konden mobiliseren middels de Gemeenschappen om tot de oprichting van een Federatie te komen, zoals ook de Spanjaarden, de Italianen en de Portugezen in Duitsland hadden.

Dankzij mijn positie als maatschappelijk werker en de ervaring die ik had opgedaan door mijn bijdrage aan de oprichting van de Griekse Gemeenschap in Gorinchem en Alblasterdam, kwam ik in contact met enkele leden van Griekse Gemeenschappen, zoals de heren Thanasis Kounelas, Lambros Bambalidis, Thanasis Apostolou en Dimitris Vasilopoulos. Op 19 december 1975 hadden wij een informele bijeenkomst in Gorinchem, met als gespreksonderwerp de oprichting van een Federatie die wij toen de naam gaven:

‘Coördinerende Organisatie van Griekse Gemeenschappen in Nederland’. Een van onze voornaamste zorgen was het pas opgerichte orgaan verre te houden van elke vorm van partijpolitiek. Enkele maanden later – in februari 1976 – werd, in aanwezigheid van vertegenwoordigers van alle Gemeenschappen, het bestuur gekozen, en vervolgens werden de statuten opgesteld en werd de wettelijke notariële akte gepasseerd van de rechtspersoon die genoemd werd “Federatie van Griekse Gemeenschappen van Griekse werknemers in Nederland”.’

Het werk van de Federatie, vanaf de oprichting tot op de dag van vandaag, is veelzijdig geweest en waardevol voor de Grieken in Nederland. Via haar vele afdelingen (voor onderwijs, jongeren, vrouwen, sociale kwesties) heeft zij, met voorstellen, aanbevelingen en adviezen, talrijke problemen waarmee de Griekse gemeenschap zich zag geconfronteerd, opgelost.

Doordat zij de ontwikkelingen op politiek vlak in Griekenland volgde, kon zij van tijd tot tijd de Grieken in Nederland activeren. Zo werd recht gedaan aan de strijd van het Griekse volk voor democratie en werd *acte de presence* gegeven bij verscheidene meetings, wanneer de omstandigheden dat vereisten. Tegenwoordig is de Federatie het vertegenwoordigend lichaam van de Griekse gemeenschap in Nederland in de Raad van Grieken in het Buitenland.

ARBEIDSMARKT

De eerste Griekse werknemers in de jaren '60 van de twintigste eeuw bezetten bepaalde arbeidsplaatsen in de Nederlandse industrie. Hun werkzaamheden kregen een permanent, continu en structureel karakter. De Nederlandse werknemers lieten het zware, ongezonde, ongeschoolde werk over aan de buitenlandse werknemers.

Bedrijven die Griekse werknemers in dienst hadden waren: De Vries Robb ■ in Gorinchem en Eindhoven, GoodYear en T.K.T. (Tilburgse Katoenspinnerij) in Tilburg, Philips in Hilversum, Bilthoven en Gorinchem, Royco, Aluminium en het Academisch Ziekenhuis in Utrecht, NYMA in Nijmegen, SBB in Geleen, Royal Sphinx in Maastricht, Gasmeterfabriek in Dordrecht, Droogdok in Rotterdam, Lederfabriek in Oisterwijk, NFK in Alblasserdam en BATA in Best. De werknemers zelf beschrijven hun werkplekken als volgt:

'In het voorjaar van 1963 kwamen wij uit België ■ en vonden we werk als ongeschoold arbeider bij de chemische industrie SBB (nu DSM) in Geleen. Elke morgen verzamelden we ons in een van de fabriekshallen en begonnen met een houweel of een schop aan een of ander karwei. Later werden we overgeplaatst naar een afdeling waar meststoffen werden gelost en geladen. Elke dag moesten we met de hand vele tonnen meststoffen versjouwen in zakken van 50 kilo. Dat werk was zo ongezond (de kou in de buitenlucht, de chemische substanties, de zware zakken) dat ik erover dacht ontslag te nemen. De directeur heeft mij toen overgeplaatst naar de technische dienst van de fabriek. Daar waren de omstandigheden onvergelijklijk veel beter en ik ben op die afdeling 15 jaar gebleven.

In 1967 kwam er een ploeg van 230 personen uit Griekenland. Wij Grieken waren toen met driehonderd. De directie besloot Nederlandse lessen te organiseren. Een katholieke geestelijke die Grieks kende nam die taak op zich. Om het bijwonen van de lessen aantrekkelijker te maken, kregen wij voor elke les een kop koffie, twee sigaretten en twee ■nhalve gulden.

Vanaf 1968 zegden veel werknemers hun contract op en verspreidden zich, op zoek naar beter werk, over andere steden in Nederland of in de buurlanden België ■ en Duitsland. Ik werd, omdat ik gezondheidsproblemen kreeg, overgeplaatst naar het laboratorium, waar de producten werden geanalyseerd en getest. Daar heb ik nog eens 12 jaar gewerkt, tot ik met pensioen ging. Van die eerste lichting werken er nu nog maar vier of vijf in de fabriek. Ook zij houden zich op de been met de gedachte dat zij binnenkort met pensioen zullen gaan.' (Yorgos Koutendakis)

'In het begin van 1963 waren we met zo'n 120 Griekse werknemers bij de schoenenfabriek BATA in Best. Die kwamen allemaal uit België ■ en Duitsland. Bij het vervaardigen van de schoenen had ieder zijn eigen deeltaak. Sommigen sneden bijvoorbeeld het leer, anderen naaiden de diverse onderdelen aan elkaar en weer anderen waren verantwoordelijk voor de ovens. De fabriek maakte ook rubberlaarzen en legerlaarzen. Wij werkten in drie ploegen. Het was schoon werk. Het bedrijf zorgde tot in de kleinste details voor onze arbeidsomstandigheden, huisvesting en voeding. Ieder van ons kreeg huisvesting op het bedrijfsterrein. Wij waren tevreden. In het begin kregen we 80 gulden netto per week. Daarvan hielden ze er 25 in voor voeding en huisvesting. De gulden was in die tijd zo'n 8 drachme en nog wat waard.

Doordat wij de taal niet spraken, ontstonden er vaak allerlei problemen. Zodoende zag het bedrijf zich ten slotte genoodzaakt Nederlandse les voor ons te organiseren.' (Kostas Kordal ×s)

'Bij de sanitairfabriek Royal Sphinx N.V. in Maastricht werkten de meeste van de 150 Grieken in de gieterij en bij de ovens. Alles werd toen nog met de hand gedaan. De grondstof werd vloeibaar gemaakt en in mallen gegoten. Wanneer het product droog was werden verdere bewerkingen verricht (snijden, gaten boren enz.) en daarna werd het geplazuurd. Elk product had zijn eigen naam: 'Athene', 'Rome' enz.

Op de gieterij en in op de glazuurafdeling was het werk zwaar en ongezond, als gevolg van de verschillende chemicaliën die er werden gebruikt en als gevolg van de hoge temperatuur (1.200 graden) die voor het bakken nodig was. Elke twee uur hadden we een kwartier pauze. In de zomer ging de fabriek twee weken dicht en nam al het personeel verplicht vakantie. Tegenwoordig is alles geautomatiseerd. Er kwamen computers en monitors. Van de eerste lichting werken er nog twee of drie personen. De meesten zijn met vervroegd pensioen.' (Tasos Papp's)

'De Grieken die in dienst waren bij De Vries Robb en Betondak moesten, als ongeschoolde arbeiders, zwaar lichamelijk werk verrichten. In de verschillende afdelingen van de beide fabrieken werkten zij in ploegen aan de vervaardiging van verwarmingsradiatoren, aluminiumproducten, ijzeren bouwmaterialen, betonnen buizen en geprefabriceerde betonnen daken. Sommigen konden zich specialiseren tot elektrisch lasser of metaalsnijder.

Om de Griekse arbeiders van dienst te zijn, maar ook voor hun eigen gemak, had het bedrijf twee Griekse tolken aangesteld, een voor de werknemers van Betondak en een voor de werknemers van De Vries Robb, want – zoals bekend – er bestond een ernstig taalprobleem. Vermeldenswaard is dat het bedrijf, naast het reguliere salaris, elke Griekse arbeider jaarlijks een gratis retourtje Griekenland gaf (met de trein) plus een extra week betaald verlof. Ook gaf het maandelijks een bijdrage in de kosten van voeding en huisvesting. Voor de ontspanning van de Grieken organiseerde het bedrijf uitstapjes en feesten met Griekse dansgroepen.' (Vasilis Zoufoukaridis)

'Het bedrijf Draadstaal en Kabelfabriek (tegenwoordig NKF) in Alblasterdam was een metaalgieterij die ijzeren bouwmaterialen vervaardigde. Tevens produceerde het metalen onderdelen voor diverse automobielfabrieken. Er waren verschillende afdelingen die het metaal bewerkten tot ijzerdraad, springveren, kogellagers enz.

In 1965 werkten er circa 120 Grieken. Het werk was niet bepaald gemakkelijk. Als je met metaal moest werken in een tijd dat er nog geen geautomatiseerde machines waren, was dat zwaar werk. Op veel afdelingen was het werk bijzonder gevaarlijk. In die tijd zijn er er twee dodelijke ongelukken gebeurd onder werktijd. Tegenwoordig heeft de automatisering natuurlijk het handmatige werk vervangen en de meesten van ons hebben zich gespecialiseerd tot kraandrijver, bankwerker, freeswerker enz. De directie was altijd tevreden over de Griekse werknemers, omdat wij ijverig zijn en verantwoordelijkheidsgevoel hebben. Tegenwoordig werken er nog ongeveer 40 Grieken.' (Yannis Kardopoulos)

Vanaf 1966 begonnen de vrouwen van de Grieken naar Nederland te komen. Zij gingen gewoonlijk in fabrieken werken als ongeschoold arbeider. De werkgevers namen hen vaak in dienst zonder contract (althans de eerste jaren) en zij kregen voor hetzelfde werk dat de mannen deden een lagere beloning. Bovendien moesten zij nog – in een tijd van uiterst beperkte sociale voorzieningen – de opvoeding van de kinderen en de zorg voor het huishouden op zich nemen. Over hun werkplekken en arbeidsomstandigheden vertellen zij:

'Velen van ons, Griekse vrouwen die naar Nederland kwamen, gingen werken bij een dependance van Philips in Gorinchem, "Johan de Wit" genaamd. Aanvankelijk nam het bedrijf ons in dienst zonder een arbeidscontract te sluiten. Als gevolg daarvan waren we ook

niet verzekerd. In 1977 wendden wij ons tot de vakbond. Het bedrijf zwichtte voor de druk en een jaar later kregen we een contract.

“Johan de Wit” had meer dan 300 vrouwen in dienst, van verschillende nationaliteiten. 90 · 100 daarvan waren Griekse vrouwen. Wij moesten elektronische onderdelen maken. Het was geen zwaar werk en ook niet gevaarlijk. Ieder van ons had haar eigen werkbank. Maar in de laatste jaren veranderden de werkomstandigheden; alles werd veel strenger. Ze gaven ons een formulier waarop we exact moesten invullen van hoe laat tot hoe laat we werkten, wanneer we pauzeerden, zelfs wanneer we naar de wc gingen... Over het loon ben ik over het algemeen tevreden.

In 1986 sloot de fabriek en werden we elke dag met bedrijfsbussen naar de centrale vestiging van Philips in Dordrecht vervoerd. Op dit moment werken er nog 20 of 30 Griekse vrouwen.’ (Vaya Themelaki)

‘In 1968 ging ik werken bij ELBRINA in Leerdam, een bedrijf dat damesondergoed maakte. Er waren 80 vrouwen in dienst. Op de naaiafdeling, waar ik werkte, zaten 50 vrouwen, van wie 8 Griekse. Wij zaten de hele dag achter onze naaimachine. Een contract hadden ze ons niet gegeven. De leiding gedroeg zich jegens ons even correct als jegens onze Nederlandse collega’s. Het enige probleem was de taal, want vaak begrepen wij niet wat ze van ons verlangden...

In 1969 vond ik ander werk, bij Massieve Lampenkappen in Gorinchem, een fabriek in verlichtingsartikelen. Daar werkten ongeveer 15 Griekse vrouwen op de afdeling waar de metalen skeletten van de lampen in elkaar werden gezet en ongeveer 30 vrouwen die de stof voor de lampenkappen stikten. Wij vrouwen zorgden ook voor de verdere verfraaiing van de lampen, met franje en dergelijke.’ (Eleni Nastou)

‘In 1969, toen ik net toestemming had gekregen om mij bij mijn man te voegen die in 1964 naar Nederland was gekomen, hoorde ik dat het Academisch Ziekenhuis in Utrecht medewerksters zocht voor de linnenkamer. Daar werkten toen vier Griekse vrouwen. Geleidelijk nam dat aantal toe, tot er uiteindelijk 25 Griekse vrouwen werkten. In dat ziekenhuis werkten ook drie Griekse mannen, maar in andere functies.

Wij werkten samen in ■ ■n ploeg en waren verantwoordelijk voor het wassen en strijken van het beddengoed, de werkkleding van het medisch personeel enz. Wij waren tevreden en voelden ons daar thuis. Alleen, doordat wij voortdurend als Grieksen onder elkaar waren, leerden wij geen Nederlands...

Naarmate het ziekenhuis groter werd, kon de wasafdeling niet langer in alle behoeften voorzien. In 1977 werd dat werk uitbesteed aan LIPS Textiel Service in Zeist. Om ons niet te hoeven ontslaan, boden ze ons werk aan op andere afdelingen. In feite hadden we niet veel keus, want we hadden problemen met de taal. De meeste Griekse vrouwen gingen toen schoonmaakwerk doen. Wij verdienden de kost met gebaren... In totaal heb ik daar 23 jaar gewerkt.’ (D×mitra Karafyllaki)

‘Ik tekende een arbeidscontract bij spinnerij Thomas de Beer in 1975. Het bedrijf had ongeveer 30 mensen in dienst, van wie 6 Griekse vrouwen. Al naar gelang de behoeften van de fabriek werkten we elke dag op een andere plaats.

De draad werd gesponnen en dan wonden we die tot een kluwen. Wij zaten voortdurend in de stress, want elke dag moest de vereiste hoeveelheid geproduceerd worden. Er waren wel machines en het werk was niet gevaarlijk. Over het algemeen heb ik goede herinneringen aan mijn verblijf op die werkplek.

De leiding behandelde ons, Griekse vrouwen, bijzonder goed. Ik heb daar zeven jaar gewerkt. Daarna ben ik weggegaan, want we kregen kinderen en omdat mijn werktijden niet

goed overeenkwamen met die van mijn man, moest ik ander werk zoeken met andere werktijden. (Yeory × a Grammat ■ a)

Het zoeken van werk voor een betere toekomst in een vreemd land ging gepaard met een groot aantal problemen. Velen leefden jarenlang gescheiden van hun familie en vrienden in een vreemde omgeving. Dikwijls voelden zij zich in het gastland tweederangs burgers. De auteur van een column in het tijdschrift *Metan:stis*, die de gevolgen van de emigratie evalueert, wordt beheerst door een hevig pessimisme.

'...Verdreven door de erbarmelijke omstandigheden in hun eigen land, vallen de buitenlandse werknemers tussen de raderen van het kapitaal om het obsessieve winstbejag van de kapitalisten te dienen onder de militaire discipline in de fabrieken, onder het dagelijkse, onophoudelijke, monotone en inspannende werk, onder de meest ongezonde omstandigheden, met als gevolg dat sommigen ziek worden, anderen overspannen, dat zij last krijgen van hun rug, hun longen, hun maag, en zeer velen wrakken geworden zijn, met een armzalig pensioentje – of zelfs dat niet -, zodat zij niet hier kunnen blijven, maar ook niet kunnen terugkeren naar hun vaderland. Het werktempo in de fabrieken wordt steeds hoger, met als gevolg dat ook de laatste druppel levenskracht uit de arbeiders geperst wordt...^{xxxiv}

De arbeidsomstandigheden in een ongezonde omgeving waren de oorzaak van talrijke gezondheidsproblemen.

'In die tijd waren de Grieken in Utrecht afkomstig van het platteland. Gewend als ze waren op het land te werken, in de buitenlucht, in de zon en het licht, moesten ze nu in een fabriek werken, onder een strenge, buitenlandse chef, en werk doen dat ze nooit geleerd hadden. Het gevolg was dat ze vaak last kregen van psychosomatische ziekten. Sommigen kwamen zelfs in een psychiatrische inrichting terecht. Verscheidenen draaiden door en werden teruggestuurd naar Griekenland...^{xxxv}

'Op de afdeling waar ik werkte op de aluminiumfabriek kreeg een heel goede vriend van mij een ongeluk, waardoor hij de vingers van een hand verloor. Door deze kleine handicap stortte hij geestelijk in: hij ging drinken en kaartspelen met als gevolg dat hij zichzelf "verloor" in den vreemde.' (Thanasis Kounatidis)

Griekenland probeerde, zij het enigszins laat, in 1969 de verzekeringsrechten van de Griekse migranten in Nederland veilig te stellen door de ondertekening van een bilateraal verdrag dat de sociale verzekeringen regelde. In 1971 werd er ook een attaché ■ voor arbeidsaangelegenheden aangesteld bij het Algemeen Consulaat te Rotterdam.

De wereldwijde economische depressie van de jaren '70 had ook zijn weerslag op Nederland. Vanaf 1974 werden veel fabrieken gesloten. Tegelijkertijd werden er, als gevolg van de technologische ontwikkelingen en de veranderingen in de arbeidsverhoudingen, veel arbeidsplaatsen voor ongeschoolde arbeiders in de industriële sector afgestoten. Het grote bedrijf De Vries Robb ■ en Betondak in Gorinchem, met het grootste aantal Griekse werknemers in Nederland, maakte een crisis door. Veel afdelingen werden gesloten en talrijke Grieken raakten werkloos.

'... De fabriek De Vries Robb ■ werd midden jaren '70 gesloten, met als gevolg dat veel Grieken werkloos werden. Teleurstelling, stress en vernedering, aangezien het voornaamste doel van de emigratie zijn betekenis verloor...^{xxxvi}

Bij het uitbreken van de crisis wilde de Nederlandse regering op alle mogelijke manieren het aantal buitenlandse werknemers beperken, aangezien de migratie ook een groot aantal economische, sociale en andere problemen aan de oppervlakte bracht. Reeds in 1969 had de minister van Sociale Zaken, Roolvink, verklaard dat Nederland – *‘met inachtneming van en respect voor de menselijke kanten van de zaak’* – niet was gebaat bij de hereniging van de gezinnen van de buitenlandse werknemers. Een paar jaar later, in 1973, werd de positie van de Nederlandse regering ten aanzien van de buitenlandse werknemers, de zogenaamde ‘gastarbeiders’, volkomen duidelijk, toen de toenmalige minister van Sociale Zaken, Boersma, met een wetsvoorstel kwam dat een permanente uitwisseling van arbeidsmigranten moest bevorderen. De regering wilde de buitenlandse werknemers niet de gelegenheid bieden zich hier permanent te vestigen en bood degenen die wilden terugkeren een eenmalige premie (‘oprotpremie’). Deze wet haalde de Staatscourant niet en is dus nooit van kracht geworden.

In 1975 formuleerde de Nederlandse regering een besluit tot legalisering van ‘illegale werknemers’, dat tot doel had slechts een beperkt aantal van hen te legaliseren. Velen moesten uitgewezen worden. Het jaar daarop (1976) werd er in het parlement een nieuw wetsvoorstel behandeld (de Wet Arbeid Buitenlanders) die de bewegingsvrijheid van buitenlandse werknemers op arbeidsgebied beperkte. Deze wet werd van kracht op 1 november 1979. Tegen deze wet werd een grote demonstratie gehouden en er volgden er nog meer.

De positie van de arbeidsmigranten zou, in het kader van bovengenoemde ontwikkelingen, nog moeilijker geweest zijn als hun democratische organisaties zich niet gemobiliseerd hadden en diverse politieke partijen, vakbonden en kerkelijke organisaties zich niet solidair verklaard hadden. In de kolommen van *Metan :stis*, het informatiemedium van de Griekse Gemeenschap van Utrecht, werden adviezen gepubliceerd voor de Griekse migranten, in een serie artikelen onder de titel *‘Ontslagen? Protesteer!’*:

‘Eenieder die in loondienst werkt loopt het risico ontslagen te worden en werkloos te worden... Men kan u echter niet zomaar eigenmachtig ontslaan. Er bestaan ontelbare wetten en regels die de werknemer beschermen en hem rechten verlenen in geval van ontslag. Maak gebruik van die rechten; u heeft er recht op.

Wat u kunt of moet doen hangt af van het soort arbeidsovereenkomst en van de wijze waarop u bent ontslagen...^{xxxvii}

In hetzelfde tijdschrift worden de werknemers ook opgeroepen om zich te mobiliseren in stakingsacties en hun rechten op te eisen.

In april 1978 nam de Federatie van Griekse Gemeenschappen deel aan de internationale bijeenkomst van de organisaties van buitenlandse werknemers in West-Europa. De besluiten die daar genomen werden, werden naar de Raad van Europa in Brussel gestuurd. De punten die betrekking hadden op de rechten van de arbeidsmigranten werden gepubliceerd in het tijdschrift *Metan :stis*:

‘Politieke rechten:

1. De buitenlandse werknemers moeten dezelfde rechten hebben als de burgers van het land waar zij werken. Zij moeten actief en passief stemrecht krijgen op alle vertegenwoordigende niveaus.

Handelingsvrijheid op arbeidsgebied:

1. Het moet buitenlandse werknemers vrijstaan van werk en werkgever te wisselen, op dezelfde wijze als de autochtone werknemers.

2. *De buitenlandse werknemers moeten op hun werk dezelfde rechten hebben als de autochtone werknemers.*
3. *De buitenlandse werknemers moeten dezelfde sociale verzekeringen, werkloosheidsuitkeringen, sociale voorzieningen en pensioenrechten hebben als de autochtone werknemers.*
4. *De buitenlandse werknemers moeten het recht hebben te kiezen waar zij willen werken.*
5. *De buitenlandse werknemers moeten hetzelfde recht op huisvesting hebben als de autochtone werknemers.*
6. *De buitenlandse werknemers moeten hetzelfde recht hebben op beschermende en gezondheidsmaatregelen als de autochtone werknemers.*
7. *De buitenlandse werknemers moeten hetzelfde recht hebben hun pensioenuitkering en andere uitkeringen te exporteren als de werknemers uit de lidstaten van de EEG.*
8. *Het mag buitenlandse werknemers niet verhinderd worden hun gezin over te laten komen naar het land waar zij werken (echtgenoten, kinderen en alwie verder van hen afhankelijk zijn).*
9. *De buitenlandse werknemers moeten het recht hebben actief deel te nemen aan vakbondsorganisaties en verantwoordelijke posities te bekleden als kaderleden van een vakbond en voor hun rechten te strijden.*
10. *Alle wetten van de EEG die de buitenlandse werknemers discrimineren, moeten herroepen worden.*
11. *Alle regeringen in de EEG moeten, in samenwerking met vertegenwoordigers van de buitenlandse werknemers, onmiddellijk een onderwijsprogramma ontwikkelen dat de positieve bijdrage onderstreept die de buitenlandse werknemers – ook degenen uit landen die niet tot de EEG behoren – leveren aan de groei en de ontwikkeling van de lidstaten van de EEG.'*

Via allerlei voorlichtingsbrochures worden de Grieken opgeroepen zich te verenigen in vakbonden en deel te nemen aan seminars om hun rechten te leren kennen. Over nieuwe wetten die van kracht worden worden zij voorgelicht en geadviseerd.

In oktober 1981 werd, op initiatief van migrantenorganisaties van zes nationaliteiten het Landelijk Samenwerkingsorgaan Buitenlandse Arbeiders (L.S.O.B.A.) opgericht. Later sloten andere nationaliteiten zich daarbij aan. Tot voorzitter (voor vele jaren) werd gekozen de voorzitter van de Federatie van Griekse Gemeenschappen in Nederland, S. Ad·m. De taak van de organisatie was het adviseren over en becommentariëren van regeringsvoorstellen en maatregelen die betrekking hadden op de migranten.

Een andere organisatie die de rechten van de buitenlandse werknemers ondersteunde was het 'Platform van buitenlandse organisaties' te Rotterdam. Dit werd in april 1981 opgericht om de migrantenorganisaties in staat te stellen, door hun eenheid van optreden en het op elkaar afstemmen van hun activiteiten, beter te functioneren en een rechtspersoon te vormen die als een krachtige, serieuze gesprekspartner zou kunnen optreden. Aanvankelijk omvatte het Platform 14 migrantenorganisaties, maar na verloop van tijd vertegenwoordigde het 60 organisaties. Een van de oprichters was de voorzitter van de Griekse Gemeenschap van Rotterdam, L. Bambalidis, die gedurende 18 jaar voorzitter van het Platform was.

De economische crisis van midden jaren '70 drukte jarenlang een stempel op het leven van de Griekse werknemers in Gorinchem. Velen zagen zich in het begin van de jaren '80 genoodzaakt terug te keren naar Griekenland, anderen bleven in Nederland uitsluitend wegens de zekerheid van de werkloosheidsuitkering en andere voorzieningen die de verzorgingsstaat hun bood. In een interview met het tijdschrift *Ellinik × Gnomi (Griekse Mening)* legt de voorzitter van de Gemeenschap van Gorinchem, N. Kaponis, uit:

'...in 1985 duurde het probleem van de werkloosheid nog altijd voort. De uitzendbureaus konden de Griekse ongeschoolde arbeiders niet helpen. Ze vroegen naar onze specialisatie en dan wisten wij niet wat we moesten antwoorden. Voor de Grieken van de eerste generatie was het moeilijk, aangezien hun kansen op werk werden beperkt door hun lage opleidingsniveau, hun gebrekkige kennis van de Nederlandse taal en het feit dat zij niet echt een vak behersten...'^{xxxviii}

Volgens officiële gegevens van de gemeente Gorinchem telde de stad in april 1992 in totaal 1.230 werklozen, onder wie 53 Grieken (4%). Dezen zijn weer te verdelen in 16 mannen (2,5%) en 37 vrouwen (6,2%).^{xxxix}

De economische crisis van de jaren '70, de veranderingen op de arbeidsmarkt die het gevolg waren van de automatisering en die vooral de ongeschoolde arbeiders troffen, maar ook de beperkende maatregelen van de opeenvolgende Nederlandse regeringen, die zich vooral tegen de buitenlandse werknemers richtten, samen met het verlenen van privileges aan de werkgevers, waren evenzovele stimulansen voor de Grieken om zich te richten op het beginnen van een eigen bedrijf. Vooral in de sector van het midden- en kleinbedrijf waren zij succesvol.

In 1986 stonden er bij de Nederlandse Kamer van Koophandel 403 Griekse ondernemingen geregistreerd. De meeste in de horecasector (50%) en in de groot- en tussenhandel (22%). De overige waren verdeeld over de bank- en verzekeringssector en dienstverlening (6%), de industrie (4%) en diverse andere sectoren (9%).^{xl} Aangezien deze bedrijven vaak Grieks personeel in dienst nemen, leveren zij een positieve bijdrage aan de vermindering van de werkloosheid onder de Grieken.

'Toen in mij in Groningen vestigde, kocht ik een pand in het centrum van de stad en veranderde dat in een Grieks café. Ik noemde het "Akropolis"; dat was symbolisch bedoeld, want ik geloofde dat vanaf mijn eigen kleine Akropolis wat licht zou stralen in de duisternis van het noordelijke Nederland! Ook richtte ik het in met antieke schilderijen en architectuurelementen.

Al gauw had ik onder mijn vaste klanten studenten die Oudgrieks en archeologie studeerden aan de universiteit hier, maar ook veel van hun docenten. Ook kwamen er, speciaal wegens de Griekse sfeer die er in de zaak heerste, mensen die tijdens een vakantie in Griekenland in de ban waren geraakt van de schoonheid van het land. Zij probeerden hier die betovering opnieuw te beleven, door dezelfde hapjes en wijn te proeven.

Geconfronteerd met de eisen van een nieuwe tijd besloten we het café te veranderen in een taverna. Met een nieuwe inrichting en een uitgebreide menukaart begonnen we in 1974 te draaien als restaurant. En dat zijn we tot op de dag van vandaag.' (Alekos Karistin*)

In de grote havenstad Rotterdam werd vanaf begin jaren '70 de ene uitgaansgelegenheid met een Griekse eigenaar na de andere geopend. Op dit moment wordt hun aantal geschat op meer dan 20 (cafeteria's, bars, nachtclubs enz.); de meeste zijn geconcentreerd in de wijk rondom de Westzeedijk en de Van Vollenhovenstraat. In Amsterdam heeft 17% van de Grieken een eigen bedrijf, een indrukwekkend getal, vooral voor migranten.

Intussen ging de strijd van de migranten voor gelijke rechten voort. In januari 1983 maakte de Nederlandse regering bekend dat er geen maatregelen genomen zouden worden om buitenlanders te dwingen naar hun land van herkomst terug te keren. Zij zou alleen vrijwillige terugkeer aanmoedigen.

Wanneer de migranten zagen dat hun rechten met voeten getreden werden, bleven demonstraties niet uit. Zo was er in 1984 bijvoorbeeld de demonstratie tegen de maatregel dat een buitenlander minstens 445 gulden per maand moest verdienen om zijn vrouw te kunnen

laten overkomen. In 1986 werd er gedemonstreerd tegen de wet die buitenlanders verplichtte speciale identiteitsbewijzen bij zich te dragen ('pasjeswet') en in 1988 was er een grote demonstratie, onder het motto 'Het kan anders beter', voor de bestrijding van de werkloosheid, voor verhoging van de uitkeringen en voor de verbetering van het onderwijs.

In de jaren '80 bleef de werkloosheid onder laagopgeleide arbeiders een probleem. Vergeleken met andere etnische minderheden was het werkloosheidscijfer onder de Grieken een van de hoogste.

Tabel 10a. Ontwikkeling van het percentage werklozen onder Zuid-Europeanen, opgesplitst naar nationaliteit en sekse, 1979-1986

Jaar	Grieken	Italianen	Joegoslaven	Portugezen	Spanjaarden
	Mannen	Vrouwen			

□

Tabel 10b. Ontwikkeling van het percentage werklozen onder Zuid-Europeanen, opgesplitst naar nationaliteit, 1979-1986

Jaar	Grieken	Italianen	Joegoslaven	Portugezen	Spanjaarden
------	---------	-----------	-------------	------------	-------------

□

Bron: F. Lindo 1988, 50.

Bij deze cijfers moet wel aangetekend worden dat er ook werkloze Grieken waren die niet bij een arbeidsbureau waren geregistreerd en Grieken met een Nederlands paspoort; deze beide categorieën zijn in bovenstaande tabellen niet opgenomen.

In de Gemeenschap van Utrecht waren de werkloosheidscijfers in 1986 niet erg hoopgevend. In een artikel in het tijdschrift *Metan:stis* lezen wij:

'Volgens gegevens van het Arbeidsbureau van Utrecht is de werkloosheid onder de inwoners van Griekse origine hoog: er staan 126 Grieken ingeschreven bij het Arbeidsbureau, 96 mannen en 30 vrouwen. In totaal wonen er meer dan 1000 Grieken in Utrecht. Als wij daarvan de kinderen en de arbeidsongeschikten (WAO-ers) aftrekken, blijkt dat ongeveer 35% van het Griekse arbeidspotentieel werkloos is. Vermeldenswaard is dat veel werklozen (75%) geen of weinig opleiding hebben genoten. Daardoor is het voor hen erg moeilijk werk te vinden, want banen voor ongeschoolde arbeiders bestaan niet meer in Utrecht. Het aantal arbeidsplaatsen in de industrie is in onze regio aanzienlijk verminderd. Arbeidsplaatsen zijn er nog in de sector dienstverlening, bij de gemeente (buschauffeurs, plantsoendienst, bestuur en administratie van gemeentelijke ondernemingen en diensten) en bij banken en verzekeringsmaatschappijen.

Als wij bedenken dat het werkloosheidscijfer in de stad Utrecht 15% bedraagt, is duidelijk dat de vooruitzichten voor de Griekse werklozen niet rooskleurig zijn.^{xli}

In een poging in kaart te brengen in welke sectoren van de Nederlandse arbeidsmarkt de Grieken in het midden van de jaren '80 werkzaam waren, maken wij gebruik van het steekproefsgewijze onderzoek dat H. Vermeulen - M. van Attekum et al. in vier grote Gemeenschappen (die van Utrecht, Gorinchem, Rotterdam en Oisterwijk) hebben uitgevoerd.

Tabel 11. Verdeling naar bedrijfstak van Griekse mannen en vrouwen, in percentages.

Bedrijfstakken	Mannen (N=165)	Vrouwen (N=97)
Landbouw, visserij	-	-
Delfstoffenwinning	-	-
Industrie	58	57
Openbare nutsbedrijven	-	-
Bouwnijverheid, bouwinstallatiebedrijven	+	-
Handel, horeca, reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	16	8
Transport, opslag, communicatie	+	+
Bank- en verzekeringswezen, zakelijke dienstverlening	+	+
Overige dienstverlening	18	31
	100	100

Opmerking: het plusteken geeft een percentage aan tussen 0 en 5.

Bron: H. Vermeulen – M. van Attekum et al., 1985, 60

In bovenstaande tabel zien wij dat zowel de mannen als de vrouwen in meerderheid (resp. 58 en 57%) werkzaam waren in de industrie. De vrouwen zijn relatief beter vertegenwoordigd in de dienstensector (31%, tegen 18% bij de mannen). De meerderheid van de mannen en de vrouwen werkt als ongeschoold arbeider. Typische beroepen bij de mannen zijn metaalbewerker en schoonmaker. De vrouwen werken onder andere in de verwerking van halffabrikaten (bv. in de assemblage van elektrische apparaten) en als huishoudelijke hulp en schoonmaakster (bv. bij gezondheidsdiensten en ziekenhuizen).

In bovenstaande tabel zijn niet de Nederlandse echtgenotes van Griekse mannen opgenomen; zij hebben vaker leidinggevende functies dan de Griekse echtgenotes. De mannelijke populatie is verspreid over diverse economische sectoren, terwijl de vrouwen vaak groepsgewijs bij hetzelfde bedrijf werken.

Aangezien de Grieken tot de oudste groep arbeidsmigranten behoren, is het bijzonder interessant aan de hand van het onderzoek van H. Vermeulen – M. van Attekum et al. in de vier Gemeenschappen de ontwikkeling van hun positie op de arbeidsmarkt te volgen, door hun eerste beroep te vergelijken met het laatste beroep dat zij (tot 1985) uitoefenden.

Tabel 12 toont een verschuiving van de industriector naar de dienstensector en een kleinere verschuiving naar de sectoren handel en horeca. De eerste verschuiving betekent niets anders dan de overgang van fabrieksarbeider naar schoonmaker. De tweede verschuiving echter is voor velen de overgang van fabrieksarbeider naar vrije beroepsbeoefenaar.

Tabel 12. Bedrijfstakken waarin Griekse hoofden van huishoudens werken en werkten, in percentages.

Bedrijfstakken	Laatste baan (N=179)	Vorige baan (N=106)	Eerste baan (N=68)
-----------------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

Landbouw, visserij	-	-	-
Delfstoffenwinning, industrie	56	78	84
Openbare nutsbedrijven	-	-	-
Bouwnijverheid, bouwinstallatiebedrijven	+	+	+
Handel, horeca), reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	15	11	7
Transport, opslag, communicatie	+	+	+
Bank- en verzekeringswezen, zakelijke dienstverlening	+	-	-
Overige dienstverlening	20	6	+
	100	100	100

Opmerkingen: a) het plusteken geeft een percentage aan tussen 0 en 5.

b) het eerste beroep is alleen opgenomen als het verschilde van het voorlaatste en het voorlaatste alleen als het verschilde van het laatste.

Bron: H. Vermeulen – M. van Attekum et al., 1985, 60

De lucratiefste onderneming voor de Grieken, en de populairste bij de Nederlanders, bleken de Griekse restaurants te zijn. De populariteit van de Griekse restaurants kwam op in het midden van de jaren '70 en raakte ingeburgerd in het begin van de jaren '80, toen Griekenland een toeristische trekpleister voor de Nederlanders werd. Griekse restaurants met antieke gevels en populaire namen die herinnerden aan vakantieorden en archeologische plaatsen in Griekenland, komt men in alle Nederlandse steden tegen: Kreta, Akropolis, Delfi, Syrtaki enz. Met hun Griekse muziek, en soms ook met dansgroepen, zijn zij bij het Nederlandse publiek zeer geliefd.

'De eerste jaren hadden mijn vrouw en ik allebei een baan om hier in den vreemde een behoorlijk kapitaal te vergaren, maar begin jaren '80 kwamen wij voor het dilemma te staan of we naar Griekenland moesten terugkeren – we hadden intussen ook kinderen – of een eigen bedrijf beginnen in Nederland. Uiteindelijk besloten we hier te blijven en eigen baas te worden. Er waren echter wel problemen: in de eerste plaats spraken we niet fatsoenlijk Nederlands, in de tweede plaats hadden we niet de benodigde vergunningen en in de derde plaats moesten we ook nog een geschikte ruimte zien te vinden. We hadden ongeveer een jaar nodig om die problemen op te lossen. We huurden een pand en verbouwden dat met onze eigen handen tot een restaurant.

De start was moeilijk, want we hadden niet veel verstand van dergelijke ondernemingen. Om ideeën op te doen ging ik naar Duitsland, waar soortgelijke Griekse restaurants draaiden. We kochten meubilair en keukengerei e.d. en begonnen: mijn vrouw werkte in de keuken en ik, die iets beter met het Nederlands uit de voeten kon, deed de bediening en de administratie.

Geleidelijk begon de zaak heel goed te lopen en hadden we meer personeel nodig. Toen lieten we een paar familieleden uit Griekenland overkomen. Na verloop van tijd openden zij eigen restaurants en godzijdank is er tegenwoordig werk voor iedereen.' (Thanasis Kounatidis)

'Ik ben in 1963 uit Griekenland vertrokken met als bestemming België. Na een verblijf van zes maanden aldaar vervolgde ik mijn reis naar Nederland. Ik heb zeven jaar in een meubelfabriek gewerkt en vervolgens negen jaar bij Philips. En ook nog een jaar als verkoper in een warenhuis.

Begin jaren '80 besloot ik mij met restaurants bezig te gaan houden. Het begin was moeilijk, want ik had niet zoveel verstand van die sector. Maar de zaken gingen voorspoedig

en in 1981 opende ik in Utrecht “Delfi”. Met zijn klassiek Griekse inrichting en traditionele keuken liep de zaak jarenlang heel goed.

In augustus 1999 vatten wij het plan op de volgende stap te zetten in de wereld van de Griekse restaurants in Nederland. Wij wilden de stijl aanpassen aan de eisen van de nieuwe tijd en vermijden wat zoveel jaren karakteristiek was geweest voor Griekse restaurants. Wij wilden in de inrichting de lichtheid en de kleuren aanbrengen die het bredere Middellandse-Zeegebied, met als centrum Griekenland, karakteriseren. Met natuurlijke materialen wilden wij de continuïteit van de Griekse traditie weergeven, vanaf de klassieke periode, via de Byzantijnse tijd tot het hedendaagse Griekenland. Het resultaat van dit alles was dat de status van de zaak steeg en de klandizie toenam.’ (Efthymios Grigorou)

De opening van een groot aantal Griekse restaurants had tot gevolg dat de Grieken een bevoorrechte positie verwierven op de Nederlandse markt voor wat betreft de invoer van Griekse producten, voornamelijk levensmiddelen. Tegenwoordig kan men Griekse producten niet meer uitsluitend in Griekse restaurants, maar ook in de vrije handel aantreffen, afkomstig van Griekse levensmiddelenbedrijven. Veel Nederlandse supermarkten zijn voorzien van alle mogelijke Griekse delicatessen.

‘Ik kwam in 1958, op 23-jarige leeftijd, in de zaak van mijn vader, Kleomenis Aridzou, die Griekse producten importeerde in Nederland. In die tijd kwamen de eerste Griekse migranten naar Nederland en er was een grote vraag naar Griekse producten.

Eind jaren '60 werden er in Rotterdam en Amsterdam steeds meer Griekse restaurants geopend. Nederlanders die Klassieke Talen gestudeerd hadden, bezochten Griekenland en deden daar een belangrijke ontdekking: zij ontdekten de hedendaagse Griekse keuken! Weer in Nederland gingen zij, behalve naar Griekse delicatessen, op zoek naar Griekse wijnen, ouzo, cognac enz.

Wat Griekenland nog bekender maakte bij de Nederlanders was het ongehoorde succes van de film “Zorba de Griek” in 1965. In de bioscopen werd in de pauze retsina geschonken. Het was niet aan te slepen!

Eind jaren '70, begin jaren '80 waren de Griekse restaurants een echte rage geworden. Elke maand kwam er een nieuwe bij. Winkels met mediterrane delicatessen – zelfs de supermarktketen Albert Heijn – begonnen Griekse producten te bestellen: olijven, feta, deegwaren enz.

Op dit moment is onze onderneming marktleider voor wat betreft de import van de meeste Griekse producten in Nederland. Wij hebben ongeveer 20 mensen in dienst.’ (Theologos Aridzou)

Tegenwoordig omvat het spectrum van beroepen die de Grieken uitoefenen, behalve ongeschoolde en geschoolde arbeiders, ook veel ondernemers, ambtenaren, wetenschappers enz.

MIGRANTENORGANISATIES

Op het gebied van het georganiseerde verenigingsleven van de Grieken in Nederland zijn, afgezien van de Gemeenschappen, diverse minderheidsorganisaties actief. De meeste daarvan hebben de vorm van culturele verenigingen. Naast deze verenigingen zijn er nog andere (bv. sport- en studentenverenigingen) die echter geen doorslaggevende rol spelen in het maatschappelijke, politieke en culturele leven van de Griekse migranten.

Etnisch-regionale verenigingen

De oprichting van etnisch-regionale verenigingen in Nederland vond plaats aan het begin van de jaren '80 en toont aan dat de Grieken hun eigen streek niet vergeten en die, in geval van emigratie, proberen te vervangen door een etnisch-regionale vereniging.

De belangrijkste missie van deze verenigingen is het onderhouden van de banden met de streek van oorsprong van de leden, het behouden en cultiveren van hun zeden en gewoonten en in het algemeen van hun specifieke cultuur, een waardevolle invulling van hun vrije tijd (door het organiseren van excursies, manifestaties, dansgroepen enz.), alsook onderlinge hulp en ondersteuning. Zij hebben verder tot taak de tweede en derde generatie in contact te brengen met de streek van oorsprong.

Vereniging van Pontiers in Utrecht 'Panay x a Soumel'

Een van de oprichters van de Pontische vereniging, Christos Tsouvelekidis, vertelt over de oprichting en de activiteiten van de organisatie:

'De vereniging werd in 1980 opgericht door de circa dertig Pontische families die in Utrecht en omstreken wonen. Het was een periode die in Griekenland gekenmerkt werd door het ontwaken van de hedendaagse Pontische identiteit en er waren veel danscentra actief waar uitsluitend Pontische muziek werd gespeeld. De geïmigreerde Pontiers brachten die geest ook naar Nederland over.

Het voornaamste doel van de vereniging is het behouden van de Pontische traditie door het organiseren van culturele activiteiten. Tot de eerste activiteiten behoorden de organisatie van lessen in het Pontische dialect voor jongeren en het organiseren van lessen in Pontische dansen voor kinderen. De enige dansen die de kinderen kenden waren de Katsari en de Tik. Tegenwoordig leren ze van een dansleraar de Sarykous, de Kots, de Serenitsa, de Moskv en de Sierra. In de zomervakantie konden zij met hun neven en nichten in Griekenland alle Pontische dansen meedansen.

De vereniging heeft relaties aangeknoopt met andere Pontische verenigingen in Griekenland en in het buitenland. In 1988 kwam de Oxfinos Leschi (Zwarte-Zeeclub) uit Thessaloniki naar Utrecht en gaf daar theatervoorstellingen en voerde Pontische dansen uit. De 25 leden van het gezelschap logeerden bij de Pontiers van Utrecht. Ook heeft de dansgroep van Panay x a Soumel uit Utrecht deelgenomen aan een concours in Anverso.

Na verloop van tijd kwamen er ook niet-Pontische Grieken op de manifestaties van de vereniging af, met als gevolg dat de zuiver Pontische sfeer verwaterde. Op een gegeven moment werden er alleen nog maar feesten georganiseerd, waardoor de vereniging verwijderd raakte van haar oorspronkelijke doelstelling. Sinds kort worden er pogingen in het werk gesteld om de vereniging te reorganiseren, zodat zij weer gaat functioneren als vertegenwoordiger van uitsluitend Pontische idealen.'

Vereniging van Grieken afkomstig uit het Evrosgebied in Utrecht 'De Evros'

De meerderheid (ongeveer 70%) van de Grieken in Utrecht is afkomstig uit het Griekse grensgebied de **Εύρος**.

‘De vereniging van Grieken uit de Εύρος werd in 1982 opgericht, met als doel het behouden van de cultuur van onze eigen streek van herkomst en om de kinderen in contact te brengen met de wortels van de traditie van onze streek. Onze activiteiten beperken zich tot de diverse feesten – zo ’n vier of vijf per jaar – waarbij bijzondere nadruk wordt gelegd op de muzikale traditie.’ (Paschalis Dimoschakis)

Een bijzondere positie in de vereniging wordt ingenomen door de autodidactische bespeler van folkloristische instrumenten Christos Tsiftsis. Hij vervaardigt zelf zijn blaasinstrumenten en vormt zo een levend kapitaal voor de muzikale traditie van de **Εύρος**.

Vereniging van Epiroten in Utrecht ‘Dodoni’

De vereniging van Epiroten is eigenlijk een landelijke vereniging die haar hoofdkantoor in Utrecht heeft. Er zijn zo’n dertig gezinnen uit heel Nederland lid van. Christos Vasios, een lid van het eerste uur, vertelt:

‘De vereniging is opgericht in 1983. De eerste manifestatie die wij organiseerden was de herdenking van de bevrijding van Ioannina van de Turken. In het begin hadden wij vier feesten per jaar, die toegankelijk waren voor alle Grieken. De vereniging had een eigen dansgroep gevormd en traditionele kostuums gekocht. Ook hadden we danslessen voor kinderen georganiseerd. Na verloop van tijd kwam de klad er een beetje in, doordat de meeste leden restaurants begonnen en nog maar heel weinig vrije tijd hadden. Op dit moment leidt de vereniging eigenlijk een slapend bestaan.’

Vereniging van Pontiers in Gorinchem ‘De Pontos’

‘De Pontische vereniging van Gorinchem en omstreken is in 1983 opgericht door Pontiers die de taal en gebruiken van de Pontos wilden behouden. In het begin ontstonden er diverse misverstanden van de zijde van de Griekse Gemeenschap – er heerste in die tijd een fanatieke strijd tussen diverse groeperingen – en de vereniging werd ervan beschuldigd opgericht te zijn om verdeeldheid te zaaien onder de Grieken.

Er werd een dansgroep opgericht die uitsluitend Pontische dansen uitvoerde, en tweemaal per jaar organiseerde de vereniging een dansavond. De laatste jaren is de belangstelling afgenomen en staat de vereniging op non-actief.’ (Iordanis Terzidis)

Grieks-Nederlandse culturele verenigingen

Het betreft hier verenigingen van Nederlandse filhellenen, waarvan echter ook veel personen van Griekse origine lid zijn. Dergelijke verenigingen zijn actief in Eindhoven, Enschede, Groningen, Venray en Den Haag.

Vereniging van filhellenen in Eindhoven ‘Eftychia’ (Geluk)

Oprichter en bezielende kracht van de vereniging is de Nederlandse filhelleen Gerard Wisse. De vereniging werd aanvankelijk in België opgericht door een groep mensen die in de ban waren geraakt van de traditie en cultuur van Griekenland en die de Griekse taal leerden. In

1988 richtte Gerard Wisse in zijn woonplaats Eindhoven een filiaal van 'Eftych' op. In Eindhoven telt de vereniging nu zo'n 300 leden. De meerderheid bestaat uit Nederlanders, zo'n 10% is van Griekse origine.

Er worden regelmatig allerlei activiteiten georganiseerd, zoals concerten met Griekse muziek en traditionele dansen, Griekse taallessen, diavertoningen en avonden met Griekse poëzie en literatuur enz. Ook is er een vrouwendansgroep opgericht, die optreedt in door de leden zelf vervaardigde traditionele Griekse kostuums.

Er is een zeer goede samenwerking met de plaatselijke Grieken. Gemeenschappelijk doel is de bevordering van de Griekse geest en cultuur in Nederland en een harmonieus samenleven van beide volken.

Vereniging van filhellenen in Groningen 'Groningen-Griekenland'

Deze vereniging werd opgericht in oktober 1996. Een groep Nederlanders, gecentreerd rond de afdeling Nieuwgrieks en Byzantinologie van de Rijksuniversiteit Groningen, nam het initiatief tot de oprichting. Doel van de vereniging was in Groningen een trefpunt voor filhellenen te creëren om de leden, door middel van het organiseren van diverse culturele activiteiten, in staat te stellen meer te leren over de Griekse cultuur, kunst, gebruiken, muziek enz.

De vereniging telt meer dan honderd leden, die om uiteenlopende redenen een band met Griekenland voelen. Griekenland trekt aan hen als een magneet en kan hen meer dan een of twee maal per jaar verwelkomen.

De vereniging organiseert excursies en Griekse avonden met lezingen, Griekse muziek, film enz. De verschillende werkgroepen die actief zijn houden zich bezig met het vertalen van Griekse literatuur, de Griekse keuken, Griekse conversatie en muziek. De vereniging werkt samen met de Griekse Gemeenschap in Groningen.

Dansgroepen

Volksdansgroep 'Pegasus'

Pegasus werd in 1963 opgericht, in de tijd dat de eerste Grieken als gastarbeider naar Nederland kwamen. Het idee voor de oprichting ontstond in dat jaar tijdens de viering van de nationale feestdag 28 oktober, toen een aantal jongeren dansen uitvoerde in kostuums die ze hadden geleend van het Nederlandse dansgenootschap 'Terpsichore' en daarmee groot succes oogsten. Onmiddellijk werd duidelijk hoeveel behoefte de Grieken in den vreemde hadden aan iets dergelijks en hoeveel weerklank het vond bij en indruk maakte op de Nederlanders.

De eerste kostuums maakten ze zelf. Later, toen ze wat geld hadden bijeengebracht, werden ook de eerste vrouwenkostuums gekocht. In het begin werden de repetities gehouden in donkere, stoffige ruimten, later in het Griekse huis.

Pegasus kreeg bekendheid in Nederland toen de film 'Zorb's' uitkwam. Bij de première werd de dansgroep uitgenodigd om de syrtaki te dansen die toen in de mode kwam in Europa. In 1966 maakte de Griekse ambassadeur in Nederland bekend dat, dankzij Pegasus, het aantal Nederlandse toeristen in Griekenland met 30% was toegenomen.

Pegasus heeft nooit de ambitie gehad een professionele dansgroep te worden. Het doel van de oprichting was anders:

- de Griekse culturele traditie levend te houden onder de Griekse migranten en hun de gelegenheid te bieden hun vrije tijd te besteden aan een mooie, nuttige en gezonde bezigheid.

- de Nederlanders in contact te brengen met de Griekse cultuur en tradities, en de samenwerking en onderlinge banden tussen de twee volken te verstevigen via de Griekse folklore.

In de loop der jaren werd er een zeer grote verzameling kostuums opgebouwd. Vele daarvan zijn authentieke klederdrachten uit verschillende regio's in Griekenland, andere zijn nieuw, maar gemaakt naar het voorbeeld van de originelen. De dansgroep beschikt tegenwoordig over een rijk muziekkarchief en meer dan 200 Griekse kostuums. Het repertoire omvat meer dan 80 dansen uit alle regio's van Griekenland. Er is een groep voor beginners en een voor gevorderden, alsmede een groep voor kinderen.

Een speciale vermelding verdienen de inspiratoren en oprichters van Pegasus, D×mitra en Nikos Sideris, die de dansgroep altijd gesteund hebben. P×gasos geeft nog steeds uitvoeringen en danslessen en blijft het mooiste wat de Griekse cultuur te bieden heeft doorgeven.

Verenigingen van wetenschappers

Vereniging van Griekse wetenschappers in Nederland

Vele Griekse wetenschappers die in Nederland woonden en werkten uitten in het begin van de jaren '80 de wens op de een of andere manier met elkaar in contact te komen en gemeenschappelijk bepaalde activiteiten te ontwikkelen.

Na een periode van voorbereiding droeg dit idee vrucht en mondde uit in de oprichting van de 'Vereniging van Griekse wetenschappers in Nederland'. Tijdens de oprichtingsvergadering, op 31 oktober 1981 in Utrecht, werden de statuten goedgekeurd, die later bij notariële akte werden geratificeerd.

De doelstellingen van de vereniging, zoals geformuleerd in de statuten, zijn:

- Bevordering van de contacten tussen de Grieken die wonen en werken in Nederland, wederzijdse kennismaking en samenwerking, alsook het aanknopen van betrekkingen met wetenschappelijke verenigingen in Griekenland en andere landen.
- Samenwerking tussen Griekse en Nederlandse wetenschappers in projecten die gericht zijn op een beter begrip van de culturele traditie van de beide landen, en uitwisseling van technologische en wetenschappelijke kennis.
- Onderzoek naar en bestudering van de mogelijkheden de Grieks-Nederlandse samenwerking te bevorderen op cultureel, economisch, sociaal, technologisch en meer in het algemeen wetenschappelijk gebied, en het adviseren van overheidsinstanties met betrekking tot deze projecten.
- Contact en samenwerking tussen de Griekse wetenschappers en de Griekse werknemers in Nederland en gemeenschappelijke bestudering van de problemen van de Griekse migranten.

Voor de verwezenlijking van deze doelstellingen streeft de vereniging contacten na met Griekse en Nederlandse overheidsinstanties, Griekse Gemeenschappen, wetenschappelijke stichtingen, organisaties, verenigingen enz.

De activiteiten van de vereniging bewegen zich de laatste jaren voornamelijk op het informatieve vlak, met lezingen over de specialisaties van de diverse leden, en op het vlak van onderzoek, door het bestuderen van de problemen waar de Grieken in Nederland mee geconfronteerd worden. Hoogtepunten onder de manifestaties van de vereniging waren de organisatie van een grote tentoonstelling van Griekse schilders en beeldhouwers die in Nederland werken, concerten met werk van Griekse componisten, medewerking aan de uitgave van het Nederlandstalige tijdschrift *Lychnari*, een Griekse essaywedstrijd enz.

Studentenverenigingen

Organisatie van Griekse studenten in Utrecht

Deze vereniging werd op 31 oktober 1987 opgericht, op initiatief van Griekse studenten uit heel Nederland. Het betreft hier jongeren die hetzij in Nederland geboren en getogen zijn, hetzij naar Nederland zijn gekomen voor studiedoeleinden.

Op de eerste vergadering werden de voornaamste doelstellingen van de groep geformuleerd:

- Ondersteuning van jongeren die uit Griekenland komen om hier te studeren en die problemen ondervinden bij het leren van de taal, het krijgen van een verblijfsvergunning, het vinden van onderdak e.d.
- Coördinatie van de inspanningen die zijn gericht op het oplossen van de moeilijkheden die de reeds in Nederland studerende ondervinden.
- Meer in het algemeen bijscholing d.m.v. diverse seminars of deelname aan allerlei culturele manifestaties en activiteiten, zoals de bibliotheek en het tijdschrift *Metanastis* van de Griekse Gemeenschap van Utrecht, de diverse etnisch-regionale verenigingen enz.

Er werden meteen werkgroepen opgericht en actieterreinen vastgesteld. De laatste jaren is de vereniging minder actief, wellicht doordat veel van de problemen op het gebied van studie en vrijetijdsbesteding zijn opgelost.

Sportclubs

De voetbalclub van Gorinchem 'Megas Alexandros' (Alexander de Grote)

'In 1965 richtten de Grieken van Gorinchem, met de hulp van het bedrijf waar zij werkten en van de Griekse autoriteiten – te weten het consulaat, de dienst voor werkgelegenheid en de kerk – een voetbalclub op met de naam "Megas Alexandros". Het team speelde tegen andere Griekse voetbalclubs die in andere plaatsen in Nederland waren opgericht. Op die manier vonden er ontmoetingen plaats tussen Grieken die in verschillende delen van het land woonden.' (Vasilis Zoulfoukaridis)

De voetbalclub van Utrecht 'Apollo'

De voetbalclub 'Apollo' in Utrecht werd in januari 1976 opgericht. Voorwaarde om een terrein toegewezen te krijgen was de oprichting van ten minste twee teams. Dus werden team A en team B gevormd. Het eerste bestuur bestond uit vijf personen en als trainer functioneerde een man van Indonesische afkomst die op basis van vrijwilligheid zijn diensten aanboodt. De contributie van de leden en de voetballers werd statutair vastgesteld op vijf gulden per maand. Er werd een competitie gespeeld tussen de clubs van verschillende etnische minderheden die in Midden-Nederland woonden en werkten.

De pas opgerichte club ontving de volgende materiele steun van de Stichting Buitenlandse Werknemers:

- betaling van de huur van het voetbalveld en de verzekering van de voetballers,
- de aanschaf, eens in de twee jaar, van 16 tenues en een bal
- een kilometervergoeding van 15 cent voor benzine bij uitwedstrijden.

In 1978 werd de competitie van etnische minderheden opgeheven en ging Apollo deelnemen aan de Nederlandse amateurcompetitie van de KNVB. In 1981 telde de club vijf teams: drie teams voor volwassenen en twee jeugdteams in de leeftijdscategorie 8-14 jaar. In hetzelfde jaar werd een van de jeugdelftallen, voor het eerst in de geschiedenis van Apollo, kampioen in zijn categorie.

Een van de successen van de club in de volgende jaren was het verwerven, in 1985, van een permanent voetbalterrein met kantine in de Utrechtse wijk Zuilen.

Sindsdien heeft de club goede en slechte tijden gekend. Het belangrijkste is echter dat de belangstelling van de Grieken voor Apollo onverminderd is, zodat het nog steeds meedoet in de Nederlandse amateurcompetitie en daar de Griekse gemeenschap vertegenwoordigt.

Jongerenverenigingen

Jongerenvereniging van Gorinchem ‘Pr*odos’ (Vooruitgang)

De vereniging werd in januari 1980 opgericht, met als doel de jongeren van Gorinchem een werktuig te bieden met behulp waarvan zij hun complexe problemen konden oplossen. In de loop van haar bestaan is de vereniging er tot op grote hoogte in geslaagd de volkstradities van Griekenland onder de jongeren levend te houden en aan hen over te dragen, hen op die wijze helpend hun etnisch-culturele identiteit te ontwikkelen. Yorgos Tendzerakis, een van de leden van het eerste uur, vertelt:

‘Een van de eerste dingen waar de vereniging voor zorgde was de oprichting van een dansgroep. Daar heb ik ook aan meegeholpen en ik was tot 1989 verantwoordelijk voor de danslessen. We vormden verschillende afdelingen voor kinderen en jongeren, en geleidelijk verwierven we ook de eerste kostuums. Die kregen we van de Federatie van Griekse Gemeenschappen. Later kochten we nog meer kostuums van het geld dat we met onze optredens verdienden. Ons repertoire omvatte dansen uit alle delen van Griekenland. Van de inkomsten werden ook verscheidene excursies georganiseerd voor onze leden.

Omdat de jongeren van de vereniging, naast het dansen, ook in hun intellectuele behoeften wilden voorzien, werden er vaak kunstavonden, lezingen, cursussen enz. georganiseerd.’

De jongerengroep van Utrecht

De toekomst van de jongeren en van hun etnisch-culturele identiteit hield sinds het eind van de jaren '70 ook het dagelijks bestuur van de Gemeenschap in Utrecht ‘Anay■nnisi’ bezig. Er werden krachtige pogingen ondernomen om de band van de jongeren met de Griekse culturele traditie in stand te houden, als tegenwicht tegen de assimilatie aan het dominante culturele systeem van Nederland.

In de Verantwoording over 1978 van het bestuur van de Gemeenschap wordt voor het eerst gesproken over een systematische organisatie van de jongeren. Het volgende jaar werden enkele positieve stappen gezet in de richting van het bijeenbrengen van de jongeren en het organiseren van activiteiten.

Jongerenverenigingen bestaan ook in andere steden waar Grieken wonen, zoals Rotterdam en Tilburg. Door middel van de uiteenlopende activiteiten die zij organiseren, beleven zij, als individuen van de tweede generatie, de Griekse cultuur op hun eigen wijze, gefilterd door het prisma van de biculturaliteit en de tweetaligheid.

Vrouwenorganisaties

De vrouwengroep van Utrecht

Op 4 mei 1978 verzamelden zich in het 'Griekse huis' van de Gemeenschap van Utrecht een veertigtal vrouwen: Griekse vrouwen en met Grieken getrouwde Nederlandse vrouwen. Doel van de bijeenkomst was elkaar beter te leren kennen en zich te organiseren rondom kwesties van gemeenschappelijk belang. Er werd een commissie van vijf vrouwen (drie Griekse en twee Nederlandse) gekozen en de basis voor de organisatie van de vrouwengroep was gelegd.

Deze commissie legde op haar eerste bijeenkomst het doel van de organisatie vast, te weten het tot elkaar brengen van de beide culturen door middel van diverse constructieve culturele manifestaties. In november 1978 kwam de commissie in contact met het Buitenlandse Vrouwen Overleg (BVO); er werd besloten dat twee leden van de commissie deel zouden nemen aan de bijeenkomsten van het BVO.

Er werden naaicursussen georganiseerd, taallessen Grieks en Nederlands, EHBO-cursussen en gymnastieklessen, uitsluitend voor vrouwen. Financiële steun ontving de vrouwengroep van de Stichting Buitenlandse Werknemers. Korte tijd later haakten de Nederlandse vrouwen af en ging de groep verder met alleen Griekse vrouwen.

In 1980 kregen de vrouwen een eigen ruimte, die beschikbaar werd gesteld door het Vormingscentrum. Ze hadden de beschikking over zalen voor vergaderingen en lezingen en over een keuken met het benodigde keukengerei.

Ondertussen werden er ook in andere steden waar Griekse Gemeenschappen actief waren vrouwengroepen opgericht: in Gorinchem, Tilburg en Nijmegen. Er werden vaak onderlinge ontmoetingen georganiseerd om van gedachten te wisselen over kwesties van gemeenschappelijk belang.

Tegelijkertijd zocht de vrouwengroep van Utrecht ook contact met vrouwenorganisaties van andere nationaliteiten. Als resultaat van gezamenlijke en gecoördineerde inspanningen werd in 1984 het Buitenlandse Vrouwen Centrum (BVC) opgericht, een trefpunt voor vrouwenorganisaties van verschillende nationaliteiten. Het BVC had een bestuur dat bestond uit twee vertegenwoordigsters van elke nationaliteit. De Griekse vrouwengroep had ook haar eigen bestuur, bestaande uit zeven leden, en was een van de actiefste vrouwengroepen. In het Centrum werden door de diverse groepen tal van activiteiten georganiseerd, maar elke groep kon ook haar eigen manifestaties organiseren.

In 1994 begon het bestuur van het Buitenlandse Vrouwen Centrum onderhandelingen met andere vrouwenorganisaties om te komen tot de oprichting van een cultureel centrum dat alle vrouwenorganisaties van Utrecht zou omvatten. Deze onderhandelingen beantwoordden in hoge mate aan de verwachtingen van de gemeente, die streefde naar samenvoeging van de verschillende vrouwengroepen in één organisatie. In 1998 werd dit plan verwezenlijkt. Uit deze fusie kwam het Multicultureel Emancipatie Centrum (MEC) voort. De Griekse vrouwengroep werd als lid van dit Centrum ingelijfd. Korte tijd later, in december 1999, dwong de gemeente de Griekse vrouwen zich af te scheiden van de Griekse Gemeenschap 'Anaynnisi' en eigen statuten op te stellen.

Tegenwoordig is de vrouwengroep onafhankelijk van de Griekse Gemeenschap en maakt deel uit van het Multicultureel Emancipatie Centrum. Zij neemt actief deel aan het algemene activiteitenprogramma van die organisatie en heeft daarnaast het recht activiteiten uitsluitend voor Griekse vrouwen te organiseren.

Een van de eerste leden van de vrouwengroep, Stella Yangou, vertelt:

'De Vrouwenorganisatie van Utrecht dient de belangen van Griekse vrouwen die behoefte hebben de beslommingen van het dagelijkse leven te ontvluchten en te communiceren met

landgenoten in een ruimte waar zij zich thuis voelen. Daarom hebben we meteen in het begin afgesproken dat we elke zondag in het Centrum bij elkaar zouden komen om, onder het genot van een kopje koffie, te praten over zaken die ons bezighouden. De eerste jaren had de organisatie een ander karakter: er waren projecten om de vrouwen te leren wat hun rechten waren op het gebied van de arbeidswetgeving, om ze te informeren over de diverse sociale voorzieningen, om ze beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt, Ook waren er allerlei projecten over de opvoeding van de kinderen, over de behandeling van psycho-somatische aandoeningen, lessen in de Nederlandse taal, oriëntatie op de Nederlandse samenleving enz. Tegenwoordig spreken de Griekse vrouwen van de tweede generatie beter Nederlands en zijn beter geïntegreerd in de Nederlandse samenleving dan de vrouwen van de eerste generatie en kunnen dus beter omgaan met de diverse problemen waar ze mee te maken krijgen. Als gevolg daarvan nemen de jonge Griekse vrouwen niet actief deel aan de activiteiten van de organisatie.'

KUNST EN WETENSCHAP

In Nederland wonen en werken vele Grieken die creatieve activiteiten ontplooiën op uiteenlopende gebieden van het intellect en de kunst. Een aantal van hen heeft ook internationale erkenning verworven. Vele kunstenaars zijn in staat originele composities te tonen, waarin de traditionele vormen en de specifieke ervaringen die zij met zich meedragen uit hun land van herkomst op vruchtbare wijze geïntegreerd zijn met de nieuwe invloeden die zij ondergingen in Nederland, waar zij studeerden en zich vestigden.

Bij wijze van voorbeeld zullen wij het werk van enkelen van hen presenteren, samen met een beknopte biografie. Ons streven is, aan de hand van deze beoefenaars van kunst en wetenschap, een beeld te geven van het intellectuele leven van de Griekse minderheid.

YANNIS VELLOS (schilder)

Hij is afkomstig uit Noord-Griekenland. Reeds op jonge leeftijd wilde hij schilder worden, hoewel zijn omgeving hem dat uit het hoofd probeerde te praten. Na de middelbare school studeerde hij economische wetenschappen aan de universiteit van Thessaloniki. Daar kwam hij tot het inzicht dat zijn liefde voor de schilderkunst groter was dan die voor de economie. Hij vertrok naar de Verenigde Staten waar hij Schone Kunsten studeerde, eerst in Minnesota en vervolgens in New York. In 1976 kwam hij naar Amsterdam, waar hij zijn studies voortzette aan de Rietveldacademie.

Het kleurgebruik en de stijl van Vellos zijn origineel. De schilder plaatst zijn expressionistisch weergegeven menselijke figuren tegen een achtergrond van monochrome kubistische vlakken. Het resultaat is een indrukwekkend evenwichtig geheel. Expressionisme is een adequate benaming voor zijn werk in het algemeen. Toch zoekt hij met elke serie werken bewust naar nieuwe uitdrukkingswijzen. Hij is vooral geïnteresseerd in het element van voortdurende vernieuwing in zijn kunst. In sommige gevallen vormen de schilderijen slechts een deel van driedimensionale constructies, maar het element 'schilderkunst' blijft altijd het overheersende.

Ondanks het feit dat Amsterdam zijn vaste woonplaats is, is zijn werk erg Grieks gebleven. Zijn thema's verwijzen naar de Griekse cultuur, zowel de klassieke als de hedendaagse. Het zijn niet zozeer de thema's op zich die een Griekse sfeer ademen, maar vooral de stemming en de kleuren waaruit zijn schilderwerken zijn samengesteld. Hij heeft geëxposeerd in Griekenland, de Verenigde Staten en Nederland.

ELENI TZATZALOU (beeldhouwster van monumentale werken)

Zij is geboren in 1958 in Athene. Sinds 1982 verblijft zij in Nederland. Zij heeft monumentale en audio-visuele kunst gestudeerd aan de Academie voor Schone Kunsten in Enschede.

Haar werken zijn het resultaat van een lange ontwikkelingsgang in haar denken, waarbij in de diverse stadia van die ontwikkelingsgang gebruik wordt gemaakt van combinaties van een scala aan technieken, materialen en stijlen. Vaak maakt zij gebruik van tegenstellingen: hard – zacht, koud – warm, tastbaar – niet tastbaar, gewoonlijk in combinatie met licht, beeld en geluid. De materialen die zij het meest gebruikt zijn metaal, hout en glas.

In haar werk wijst zij op de 'heilige' relatie van de mens met de natuurlijke omgeving en op de parallelle van de culturele structuren en die van de natuur en probeert zij deze relatie te herstellen. Haar werken zijn plaatsen van stilte, heilige strijdperken van de eeuwige worsteling en omhelzing van de elementen waaruit wij zijn opgebouwd: het vuur, het water, de steen en de lucht.

In het werk '14 stappen – Hefaisteia' zien wij foto's van plaatsen waar Griekse tempels hebben gestaan, en hun mystieke stemmen roepen nodigen de toeschouwer uit tot een reis naar hun heilige verleden. Een reusachtig houten schip symboliseert de thuisreis, de terugkeer, maar ook al die elementen die wij Grieken met ons meedragen, waar we ook gaan. In het werk 'K·kavos – Antiope' zien wij de plattegrond van de tempel van Athene Afaia op Aegina, boven een dwarsdoorsnede van de ondergrond en de amazone Antiope: de ontmoeting van aarde en water.

YORGOS CHRONIS (beeldhouwer)

Hij is in 1944 in Thessaloniki geboren. Zijn voornaamste studies deed hij in de periode 1970-1973 aan de Academie voor Schone Kunsten 'Jan van Eyck' in Maastricht, met een driejarige beurs van de Organisatie voor Griekse Handvaardigheid. Hij heeft geexposeerd in verschillende steden, zoals Amsterdam, Maastricht, Den Bosch en Antwerpen. Hij heeft zich beziggehouden met monumentale wandschilderkunst in Leiderdorp en op Elba (Italië), en ook heeft hij *happenings* georganiseerd in het Bonnefantenmuseum in Maastricht (1973), en in Amsterdam en Bussum. Verder heeft hij decors ontworpen voor theater en televisie. Werken van Chronis bevinden zich in particuliere verzamelingen over de gehele wereld, alsook in Nederlandse rijksmusea.

De kunstenaar probeert – naar eigen zeggen – in navolging van Kavafis op weg naar zijn Ithaka met elke mogelijke uitdrukkingwijze niet teveel gewicht te hechten aan het resultaat als zodanig, maar vooral aan de 'reis'. Voor elke sculptuur zoekt Chronis het materiaal dat de idee van het werk het beste uitdrukt, bv. marmer, lood, ijzer, hout of glas.

KALLIOPI TSOUPAKI (componiste)

Zij is geboren in Piraeus in 1963. Zij studeerde piano en muziektheorie aan het Griekse Conservatorium van Athene en volgde later colleges compositieleer. In Nederland vervolgde zij haar compositiestudie aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag, waar zij in 1992 afstudeerde. In de loop van haar studie werd zij door diverse beurzen in staat gesteld lessen te volgen bij bekende componisten. In 1993 bood de 'Foundation Pini-res for young artists' haar een beurs aan om drie maanden in Boedapest te wonen en te werken.

Kalliopi Tsoupaki heeft een groot aantal muziekstukken gecomponeerd. Haar werken worden regelmatig uitgevoerd in Europa en de Verenigde Staten. Haar compositie 'Sappho's tranen' werd in 1996 bekroond, tijdens het internationale Rostrum voor componisten, georganiseerd door de Unesco. Zoals zij zelf zegt: haar muziek probeert het schone en lyrische te integreren in het eigenaardige en het lelijke.

De Griekse fundamentelementen van haar composities ontmoeten de West-Europese modellen in een persoonlijk muzikaal idioom. Veel van haar thema's zijn ontleend aan de Griekse mythologie, zoals ook blijkt uit de titels van haar werken.

Bekende stukken van haar hand zijn: Kentauros (1992), Eros en Psyche (1992), Purper weerklinken zij (1992), Sirene (Nostos [thuisreis]) (1997), Sappho's tranen (1997), E Guerra e morte (1997), Het jachtgeweer (2000) enz. Daarnaast heeft zij ook een cyclus van negen Griekse liederen gecomponeerd, gebaseerd op Griekse poëzie van o.a. Maria Polydouri.

DOMITRA SIDERI (schrijfster)

Zij werd in 1923 geboren in de Mani, waar zij ook haar eerste onderwijs kreeg. In 1942 vertrok zij naar Athene om de middelbare school af te maken en haar broers en zusters te

helpen die daar werkten. Via haar oudere broer, die secretaris was van de plaatselijke afdeling van de EAM (Grieks Bevrijdingsfront), kwam ze al spoedig in contact met het verzet.

In 1955 besloot ze met haar levensgezel Nikos Sideris naar Nederland te emigreren. Zij ging aanvankelijk in Hilversum wonen, waar de zuster van haar man met haar gezin woonde, en later in Utrecht. Toen vanaf 1962 de Griekse gastarbeiders naar Nederland kwamen, stond D×mitra Sideri, die intussen Nederlands sprak, altijd voor hen klaar. Zij leerde hun Nederlands, ging als tolk mee naar fabrieken, naar de dokter enz. Bij D×mitra en haar echtgenoot Nikos vonden de migranten de warmte van hun vaderland en hun onverdeelde steun. Hun huis stond altijd voor iedereen open. Zij kenden ook zelf de smart en het heimwee van een leven in den vreemde.

Toen in 1967 in Griekenland de militaire junta aantrad, ging D×mitra Sideri voorop in de strijd tegen de dictatuur. In Utrecht werd een anti-dictatoriaal comité opgericht en er werden manifestaties georganiseerd om de Nederlanders te informeren over de toestand in Griekenland. D×mitra stond aan het hoofd van de hongerstaking voor de Griekse ambassade in november 1968. Toen het PAM (Patriottisch Anti-dictatoriaal Front) werd opgericht, werden D×mitra en haar man de vertegenwoordigers daarvan in Nederland.

Na de val van de dictatuur stond D×mitra Sideri vooraan bij de oprichting van de Griekse Gemeenschap van Utrecht, van de vrouwengroep, van het tijdschrift *Metan stis* en van de Griekse school 'Odysseus'. De dansgroep 'Pegasus' werd voor D×mitra en Nikos hun levenswerk. Honderden Grieken en Nederlanders leerden bij 'Pegasus' de Griekse dansen. De Grieken omdat ze de tradities van hun vaderland in ere wilden houden en de Nederlanders omdat ze van Griekenland hielden.

Op latere leeftijd ontdekte D×mitra Sideri een verdienstelijk en oorspronkelijk literair talent. Zij beschrijft haar leven en haar ervaringen in het autobiografische *Vaderlanden*. Andere werken van haar hand zijn: een dichtbundel met de titel *Ik besta*, de jeugdherinneringen *Bloesters* en de brievenbundel *Lieve Elenitsa* (waarvan ze de publicatie niet meer heeft mogen meemaken). Haar boeken zijn ook in Nederlandse vertaling gepubliceerd. In 1999 heeft de Griekse gemeenschap van Nederland met de dood van D×mitra Sideri een van haar actiefste en productiefste leden verloren.

'...Op 26 augustus 1955 kwamen ze in Nederland aan. In Amsterdam werden ze van de trein gehaald door Tasja, haar man Hans en hun dochtertje Sonja. Alexis had zijn zuster sinds 1944 niet meer gezien. Tasja had bloemen en gebak in huis gehaald. De kamer was versierd met slingers. De eerste indruk: warmte en genegenheid. Alexis en Anna zouden in de echtelijke slaapkamer slapen, Notis en Sonja in een klein kamertje...' (fragment uit *Vaderlanden*)

MONIKA SAVOULESKOU – VOUDOURI (dichteres)

Zij werd in 1942 in Roemeni geboren, maar is van Griekse afkomst. Zij is afgestudeerd aan de faculteit der filosofie van de universiteit van Boekarest.

Een novellenbundel met de titel *Woelig zijn de wateren van Krasna* (1974) vormde haar debuut in de literatuur. Er volgden twee romans: *Eenieder vrij* (1976) en *De bovendrempel* (1979). Met het essay *Anton Pavlovitsj Tsjechov* behaalde zij haar doctoraat in de esthetica. Vervolgens verschenen de romans: *De maanstenen* (1984) en *Vader, wij zijn maanziek* (Aarhus, 1989).

Zij was lid van de Vereniging van Roemeense Schrijvers tot 1985, toen zij besloot Roemeni te verlaten en zich in Nederland te vestigen, samen met haar Griekse echtgenoot Micha×l Voudouris, een dichter die ten tijde van de dictatuur uit Griekenland geïmigreerd was.

In de media van de Grieken in Nederland verschijnen regelmatig teksten van haar hand, evenals in diverse literaire tijdschriften in Nederland, de Verenigde Staten, Denemarken en Israel (verhalen, romanfragmenten, artikelen).

In Nederland is zij actief als journalist, zij doet sociologisch onderzoek en werkt mee aan culturele radioprogramma's van de Nederlandse omroep en van de BBC in Londen.

In Roemeni is een heruitgave verschenen van het boek dat eerst in Aarhus was gepubliceerd, alsook de serie *Diaspora – Griekse cyclus*. Ook is er een prozabundel in voorbereiding. In 1989 werd zij in Nederland onderscheiden met de Poetry-Parkprijs.

THEODOROS THEODORIDIS (hoogleraar)

De hoogleraar Theodoros Theodoridis is een van de weinige Griekse wetenschappers in Nederland die hebben weten door te dringen tot de hogere regionen van de academische hiërarchie. Hij werd geboren in Athene in 1926. Zijn vader was een Griek uit Costanza (Roemeni), die in Griekenland trouwde en met zijn gezin naar Roemeni terugkeerde. De jonge Theodoros doorliep het Griekse gymnasium in Costanza en ging in 1946 naar Griekenland om medicijnen te studeren. Na de machtswisseling in Roemeni in 1948 werden de grenzen gesloten en verloor hij elk contact met zijn ouders. Het duurde 18 jaar voor hij zijn moeder terugzag; zijn vader en zijn grootvader heeft hij nooit weergezien.

Als werkstudent studeerde hij aan de medische faculteit van de universiteit van Athene, waar hij in 1954 afstudeerde. Hij specialiseerde zich tot chirurg aan het Ayxa Olga-ziekenhuis in Nea Ionxa.

In 1957 komt hij naar Nederland en zet zijn specialisatie in de algemene chirurgie voort aan de universiteit van Utrecht onder de vermaarde hoogleraar J.F. Nuboer. In 1960 promoveert hij aan diezelfde universiteit op een proefschrift over een zeldzame afwijking aan de aorta. Met tussenpozen doet hij postacademische studies, vooral aan grote chirurgische centra in Parijs, onder topchirurgen.

Opklimmend in de hiërarchie van de chirurgische kliniek wordt hij wetenschappelijk medewerker, terwijl hij tevens zijn Nederlandse artsbevoegdheid verwerft. Hij publiceert diverse wetenschappelijke studies in internationale medische tijdschriften. In 1966 richt hij zijn wetenschappelijke belangstelling op de vaat- en transplantatiechirurgie, waartoe hij een tweejarige bijscholingscursus volgt aan het Parkland Memorial Hospital te Dallas, Texas.

Na zijn terugkeer naar Nederland vervolgt hij zijn carrière en in 1973 neemt hij de wetenschappelijke leiding op zich van de afdeling vaat- en transplantatiechirurgie van het Academisch Ziekenhuis in Utrecht. In 1984 wordt hij benoemd tot hoogleraar aan de gelijknamige leerstoel van de medische faculteit van de universiteit van Utrecht.

Als lid van vele internationale medische genootschappen heeft Th. Theodoridis, met zijn wetenschappelijke activiteiten op experimenteel en klinisch gebied, de ontwikkeling van de vaatchirurgie bevorderd. Afgezien van zijn onderzoeken, is een van zijn persoonlijke successen de uitvinding van een speciaal bloedstelpend pincet voor gebruik bij vaatoperaties. Voor zijn bijdragen aan de medische wetenschap werd hij door de Nederlandse overheid verheven tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Als man van brede interesse, vooral op het gebied van historische onderwerpen, met intellectueel en maatschappelijk aanzien in de Griekse gemeenschap, was hij jarenlang voorzitter van de Vereniging van Grieken in Nederland. Voor zijn werk en zijn levenswandel in het algemeen werd hij door de president van de Griekse Democratie gederd met de onderscheiding van Commandeur in de Orde van de Phoenix. Verder heeft de Oecumenische Patriarch van Konstantinopel, Dimitrios, hem de eretitel Grootmeester van de Grote kerk van Christus toegekend.

POLITIEK LEVEN

De Grieken in de diaspora hebben de idee van maatschappelijke integratie omhelsd en zijn ook actief op politiek gebied. Zij worden ook in hun gastland actieve burgers. Onlangs is vastgesteld dat meer dan 70 Griekse politici een zetel hebben in volksvertegenwoordigingen en senaten van andere landen, op landelijk en federaal niveau. Uit het feit dat in de Verenigde Staten van Amerika een persoon van Griekse origine, Spyros Agnew, vice-president kon worden en dat er kandidaten voor de presidentiële waardigheid als Dukakis en Tsongas waren, blijkt wel dat personen van Griekse afkomst in de diverse gastlanden ook de hoogste politieke posities kunnen verwerven.

In West-Europa, waar de immigratie een recent verschijnsel is, zijn de successen van de Grieken in de politiek bevredigend. Men hoeft maar te denken aan landen als Zweden, Zwitserland, Nederland en Duitsland, waar immigranten van de eerste generatie een plaats verwierven in nationale volksvertegenwoordigingen en in het Europees parlement. Wij spreken daarom van ‘Griekse migranten – Europese politici’.

THANASIS APOSTOLOU (Tweede-Kamerlid voor de Nederlandse sociaal-democratische partij PvdA)

Hij werd in 1946 geboren in Trygona in Kalambaka. Als op een na oudste uit een gezin met zes kinderen verliet hij op twaalfjarige leeftijd zijn dorp om in Kalambaka en later in Trikala de middelbare school te volgen. Als kind uit een arm gezin moest hij zelf in zijn levensonderhoud voorzien. De laatste drie jaar van de middelbare school bracht hij door op het internaat van Mitropoli, waar het contact met de geestelijken hem ertoe bracht theologie te gaan studeren in Athene. Toen hij in 1971 een beurs kreeg van de Wereldraad van Kerken, vestigde hij zich met zijn Nederlandse vrouw in Amsterdam, waar hij postacademische studies volgde aan de theologische faculteit van de universiteit. Daarna was hij werkzaam bij het vormingscentrum ‘Kerk en Wereld’ en later werd hij aangesteld als directeur van de Organisatie van Buitenlandse Werknemers in Utrecht. In de Griekse gemeenschap leverde Thanasis Apostolou een bijdrage aan de oprichting van de Federatie van Griekse Gemeenschappen in Nederland en van de Griekse Gemeenschap Utrecht en Omstreken ‘Anaynnisi’, waarvan hij in de eerste jaren secretaris was. Een aantal jaren was hij voorzitter van de Vereniging van Griekse wetenschappers in Nederland. In samenwerking met de afdelingen Griekse Studies van de universiteiten van Amsterdam en Groningen en de Vereniging van Griekse wetenschappers in Nederland werd de Stichting ‘Adamandios Kora’s’ opgericht, die het Nederlandstalige tijdschrift *Lychnari* uitgeeft. Thanasis Apostolou is voorzitter van de stichting.

Hij was een van de drijvende krachten van het Landelijk Samenwerkingsorgaan van Organisaties van Buitenlandse Arbeiders (LSOBA), een van de oprichters van het Landelijk Bureau Rassendiscriminatie en van de omroepstichting voor buitenlanders. Ook was hij een belangrijk woordvoerder bij de grote meetings voor gelijkberechtiging van buitenlanders en voorzitter van de commissie Migratie en Politieke Vluchtelingen van de sociaal-democratische partij van Nederland, en hij besloot zich voortaan uitsluitend aan de politiek te wijden.

Bij de verkiezingen van 6 september 1989 werd Thanasis Apostolou gekozen als het eerste parlementslid in Nederland dat afkomstig was uit de landen rondom de Middellandse Zee. In de sociaal-democratische partij van Nederland was de Griekse parlementariër vijf jaar lang voorzitter van de commissie Etnische Minderheden, die zich speciaal bezighield met onderwerpen die betrekking hebben op migranten, politieke vluchtelingen en personen die afkomstig zijn uit de voormalige koloniën van Nederland. Hij was gedurende twee

opeenvolgende ambtstermijnen lid van het uitvoerend comité van de partij en van 1989 tot 1995 de belangrijkste woordvoerder van de kamerfractie voor onderwerpen betreffende minderheden en de ontwikkelingssamenwerking van Nederland met landen in Latijns-Amerika. Na 1995 was hij woordvoerder drugsbeleid, ontwapening en wapenhandel. Sinds 1998 was hij voorzitter van de vaste kamercommissie die zich bezighield met eisen en klachten van burgers. Vanaf het spreekgestoelte van de kamer verdedigde hij de stelling dat burgers die gedurende langere tijd in een ander land dan hun land van herkomst wonen dezelfde rechten en plichten moeten hebben als burgers die in dat land geboren zijn. Deze overtuiging bracht hem ertoe het voorstel te ondersteunen dat buitenlanders die vijf jaar in Nederland wonen het recht moeten krijgen de Nederlandse nationaliteit te verwerven met behoud van hun oorspronkelijke nationaliteit. De kwestie van de meervoudige nationaliteit riep een storm van protest op van de zijde van de christen-democraten en de conservatieve liberalen, maar het voorstel werd door het parlement aangenomen en geeft buitenlanders de mogelijkheid de Nederlandse nationaliteit te verwerven zonder de nationaliteit van hun land van herkomst te verliezen.

Als lid van de vaste kamercommissie voor binnenlandse zaken heeft Apostolou zich beziggehouden met maatschappelijke vernieuwing, de positie van de buitenlanders in de Nederlandse samenleving en in het bijzonder met gelijke kansen op het gebied van arbeid en onderwijs. In het kader van het beleid om discriminatie te bestrijden nam hij deel aan parlementaire werkbezoeken aan Canada, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, waarbij gezichtspunten werden uitgewisseld en voorstellen bestudeerd ter bevordering van een effectievere integratie van de buitenlanders in de Nederlandse samenleving. Gedurende zijn twee eerste ambtstermijnen in de Tweede Kamer hield hij zich bezig met de bestrijding van het illegale verblijf van buitenlanders in Nederland, waarbij hij stelde dat het vraagstuk van illegaal verblijf en illegale arbeid niet effectief kan worden aangepakt zonder strenge sancties voor werkgevers die werknemers zonder verblijfsvergunning in dienst nemen.

Eveneens op het gebied van binnenlandse zaken steunde hij het wetsvoorstel voor een gunstige regeling voor de terugkeer van migranten van de eerste generatie. Dankzij een amendement van zijn hand werden in de betreffende wet ook migranten uit landen in het Middellandse-Zeegebied opgenomen, ondanks het feit dat die landen lid zijn van de Europese Unie. Zodoende kunnen ook de Griekse migranten aanspraak maken op dezelfde behandeling.

Als lid van de kamercommissie voor buitenlandse zaken hield hij zich ook nadrukkelijk bezig met de mensenrechten. In 1990 was hij als waarnemer aanwezig bij de rechtszaak tegen een Koerdische politicus in Duxyrbakur en hield hij naar aanleiding daarvan in het parlement een uiteenzetting over de rechten van het Koerdische volk. In augustus 1994, toen het bekende proces tegen de vijf Noord-Epiroten van 'Omnia' (Eensgezindheid) in de Albanese hoofdstad Tirana werd gehouden, was hij niet alleen op de zitting aanwezig, maar hij spande zich ook in voor de vrijlating van de gedetineerden, door middel van krantenartikelen, interviews voor radio en televisie en het indienen van een memorandum in het Nederlandse parlement en bij de Hoge Commissaris voor de minderheden in Europa, Max van der Stoep. In mei 1997 bezocht hij Cyprus, op uitnodiging van de voorzitter van het Cypriotische parlement. In een memorandum stelde hij dat het aan Europa en de Verenigde Staten is druk uit te oefenen op Turkije om de bezettingstroepen terug te trekken en de weg te openen voor herstel van de legitimiteit in de Democratie Cyprus en de wettige participatie van de Turks-Cyprioten in het politieke en maatschappelijke leven van het eiland. Cyprus ziet haar toetreding tot de Europese Unie als een belangrijke garantie voor haar bestaan als eenheidsstaat. Het met voeten treden van het internationale recht en de jarenlange schending van de wettige soevereiniteit van de staat Cyprus vormen een smet op het blazoen de

internationale gemeenschap en haar veelgeprezen rechtvaardigheidsgevoel en respect voor de mensenrechten.

Thanasis Apostolou profileerde zich door in maart 1999, als enige lid van de sociaal-democratische kamerfractie, tegen het NAVO-ingrijpen in Kosovo te stemmen. Hij was ervan overtuigd dat het vreedzaam samenleven van de volkeren op de Balkan alleen bereikt kan worden door economische ontwikkeling en onderwijs. Naar zijn mening was het militaire ingrijpen van de NAVO in Kosovo niet ingegeven door onschuldige motieven van humanitaire aard, was het in strijd met de defensieve doelstellingen van de NAVO en schiep het een gevaarlijk precedent voor internationale interventies zonder goedkeuring van de Veiligheidsraad. Dat de parlementen van Europa voor een voldongen feit werden geplaatst en niet de soevereine actoren van het politieke besluit tot het ingrijpen waren, was zijns inziens een indicator van het politieke verval van het Oude Continent.

De Grieks-Nederlandse parlementariër nam deel aan bijeenkomsten van parlementsleden van Griekse origine over de gehele wereld die waren georganiseerd op verzoek van het Griekse ministerie van Buitenlandse Zaken en het Griekse parlement. Als vertegenwoordiger van de Federatie van Griekse Gemeenschappen nam hij deel aan de eerste mondiale vergadering van de Raad van Grieken in het Buitenland die in 1985 in Athene gehouden werd en hij nam deel aan de vergaderingen van de Raad van Griekse Migranten, als lid van het ercomité.

Apostolou is van mening dat het dilemma dat migranten vaak ervaren tussen integratie in het land waar zij leven en behoud van hun culturele identiteit kunstmatig en misleidend is:

‘Er bestaat geen afstand en tegenstelling tussen die twee. Integendeel: zelfdenotatie en het presenteren van het culturele erfgoed vormen een positieve bijdrage tot de ontwikkeling van maatschappelijk volledig ontplooid individuen. De actieve participatie van personen van Griekse origine in de publieke zaak en hun verwevenheid met het maatschappelijke, culturele en politieke leven van het land waar zij wonen vormen het antwoord dat de Grieken van oudsher gegeven hebben. De Griekse cultuur verliest niet, maar wint door integratie. Dit zelfvertrouwen moeten wij bevorderen bij de Grieken in den vreemde, en wij moeten ons verzetten tegen isolement en gettovorming. Wanneer wij de belangen van de Grieken verenigen tot etnische autarkie, zonder te trachten iets te zeggen te hebben over het algemeen belang van het gastland en over de bredere kwesties die onze wereld bezighouden, is dat een misinterpretatie van de Griekse opvoeding en het Griekse culturele erfgoed. De Grieken overal ter wereld hebben de roeping iets bij te dragen aan de vooruitgang, de ontwikkeling, de democratie en de vrede. Het erfgoed van de Griekse beschaving laat geen marges voor andere keuzen.’

PASCAL YEORGOPOULOU (Gemeenteraadslid te Utrecht)

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 1994 in de gemeente Utrecht werd Pascal Yeorgopoulou, voor de lijst van GroenLinks, gekozen als eerste Griekse gemeenteraadslid.

Pascal Yeorgopoulou heeft een Griekse vader en een Nederlandse moeder en werd geboren in Heerlen. Als kleuter verhuisde ze met haar gezin naar Thessaloniki, als adolescent kwam zij naar Nederland terug, waar zij zich permanent vestigde. Na haar studie aan het Nieuwgrieks Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen en aan de afdeling Massacommunicatie van de Universiteit van Amsterdam werkte zij als radioverslaggever bij de NOS. Later werkte zij bij de STOA (Stichting Omroep Allochtonen) die zich ten doel stelt de positie van buitenlanders bij de Nederlandse massamedia te verbeteren.

Als gevolg van haar actieve bemoeienis met de gemeenschappelijke problemen van de buitenlanders in Nederland besloot zij in de politiek te gaan. Zij gelooft dat zij als raadslid veel kan bijdragen aan de verbetering van de positie van de etnische minderheden in Nederland. Een van haar eerste boodschappen, die werd gepubliceerd in het tijdschrift *Metan stis*, luidt:

‘Niet langer “ach, wat moeten wij arme buitenlanders in den vreemde aanvangen”, maar een daadkrachtige levenshouding, waarbij wij assertief participeren in de werking van deze samenleving! Wij hebben een fantastisch potentieel, met juiste principes en dromen, zeer belangrijke ingrediënten voor iemand die wil functioneren in een samenleving zoals die waarin wij leven. De migranten hebben de toekomst van dit land in handen. Wij hebben het hoogste percentage jongeren; ongeveer de helft van de jongeren in Nederland is allochtoon! Over een paar jaar zal de helft van het arbeidspotentieel van dit land uit allochtonen bestaan en al die bejaarde Nederlanders zullen die allochtonen nodig hebben! Dus niet zielig en armzalig, maar met trots eisen wij onze plaats in de samenleving op.’

Bij de verkiezingen van 1998 stelde Pascal Yeorgopoulou zich niet weer kandidaat. Zij besloot zich voortaan op bestuurlijk vlak met de politiek bezig te houden en werd gekozen in de partijraad van GroenLinks, waar zij tot op de dag van vandaag werkzaam is. Zoals zij zelf zegt: *‘De betrokkenheid bij de politiek hoeft niet altijd zichtbaar te zijn. Je kunt ook vanuit de coulissen invloed uitoefenen op het uitstippelen van een lijn voor de toekomst. Overigens geloof ik dat het belangrijkste is dat een mens maatschappelijk actief is. De politiek is slechts ■ ■n manier. Vrijwilligerswerk in een Gemeenschap, in een vereniging of bij een voetbalclub is een even waardevolle bijdrage aan het geheel!’*^{xlii}

INFORMATIE - COMMUNICATIE

In Nederland verschijnen een aantal tijdschriften die interessant zijn voor Grieken en voor in Griekenland geïnteresseerden. Ook worden er Griekenland-gerelateerde radio- en televisieprogramma's uitgezonden.

Pers

- a) Het driemaandelijks tijdschrift *Metanastis*, in het Grieks, dat wordt uitgegeven door de Griekse Gemeenschap van Utrecht en Omstreken. Het heeft een informatieve inhoud en behandelt onderwerpen die van belang zijn voor de Grieken in die regio, alsmede actualiteiten.
- b) Het driemaandelijks tijdschrift *Lychnari*, in het Nederlands, dat wordt uitgegeven door de Stichting 'Adamandios Kora's, met aandacht voor de politiek, cultuur en samenleving van Griekenland, gericht op Nederlandse filhellenen en Grieken.
- c) Het zesmaandelijks tijdschrift *Mandatoforos* (Bulletin van Nieuwgriekse Studies), in het Grieks en het Nederlands, werd van 1979 tot 1991 uitgegeven door de afdeling Nieuwgriekse taal- en letterkunde en Byzantinologie van de universiteit van Amsterdam.
- d) Tot een paar jaar geleden verscheen ook het maandblad *Elliniká Gnómi* (Griekse Mening), in het Grieks en het Nederlands. Om financiële redenen is de uitgave echter gestaakt.

Andere media

Tot midden jaren '80 waren de Nederlandse radio- en televisieprogramma's eenzijdig en vertolkten niet de mening van de buitenlanders. Ook werkten er bij de massamedia maar zeer weinig journalisten van niet-Nederlandse origine.

Nadat organisaties van buitenlanders in actie waren gekomen, besloot het ministerie van Cultuur de gelegenheid te bieden voor de oprichting van speciale radiostations (de televisie kwam later) voor de etnische minderheden. De programma's zouden op buitenlanders gericht zijn, maar ook de medewerkers, de directie en het bestuur zouden afkomstig zijn uit de minderheidsgroepen.

In 1990 kreeg Utrecht een radio- en televisiestation voor buitenlanders, het SEGLO (Samenwerkingsverband Etnische Groepen Lokale Omroep), dat ook een uitzending voor de Grieken verzorgde. Die uitzending duurde een half uur en was aanvankelijk in het Nederlands. Na een paar maanden werd het programma in het Grieks uitgezonden. Zo begon het 'Radiocafé', de Griekse radiouitzending in Utrecht, te ontvangen op de frequenties 107,7 FM (ether) en 91,1 FM (kabel). Het bevatte nieuws, allerlei informatie voor de Grieken en muziek. Toen het SEGLO in 1997 geïntegreerd werd in het lokale radio- en televisiestation van Utrecht (Stadsomroep) werd de uitzending gestaakt.

Door het lokale radiostation van Rotterdam wordt elke zondag een programma van een half uur uitgezonden op de frequentie 94,6 FM, in het kader van het programma 'Radio Mozaïek' voor buitenlanders. De uitzending bevat informatie en muziek en heeft een correspondent in Athene en Thessaloniki.

Door hetzelfde radiostation, en eveneens in het kader van 'Radio Mozaïek', wordt elke zondag op 100,6 FM (kabel) een Grieks programma voor jongeren uitgezonden, met op de doelgroep afgestemde muziek en informatie. De verantwoordelijke voor de uitzending werkt samen met het Algemeen Secretariaat voor de Grieken in het buitenland.

Tot voor kort verzorgde de lokale omroep van Rotterdam elke laatste zondag van het kwartaal een Grieks televisieprogramma met nieuws en reportages uit Griekenland, informatie voor Grieken in het buitenland en sport.

NOTEN (DEEL II)

- ⁱ H. Vermeulen, M. van Attekum et al., *De Grieken*, p. 42-43.
- ⁱⁱ H. de Vries, 'Gastarbeiders blijven in de volksmond buitenlanders' in *Terdege* 2 (1986).
- ⁱⁱⁱ Dorien Biersteker, 'Stamppot met Ouzo' in *Het Parool*, 27-01-1999.
- ^{iv} Anna Lommese-Kalloniatī, 'Kinderen uit gemengde huwelijken' in *Lychnari* 4 (1999)
- ^v Maarten Kuiper, 'Gorcumse Grieken willen niet terug' in *De Dordtenaar*, 20-08-1997.
- ^{vi} Στέφανος Θεοφανάκης, 'Τρίτη ηλικία μετανάστων' ('Derde generatie buitenlanders') in *Metan stis* 2 (1992).
- ^{vii} Διμήτρης Γιαννάκος, 'Μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα' ('Tussen twee vuren') in *Metan stis* 2 (1977).
- ^{viii} Dimitri Giannakos, 'Tussen polder en schotel-tv' in *Multiplex* 7/8 (1999).
- ^{ix} Idem.
- ^x Het CBS beschouwt alleen diegenen als buitenlanders die niet de Nederlandse nationaliteit bezitten.
- ^{xi} D×mitra Sideri, *Vaderlanden*, p. 65
- ^{xii} D×mitra Sideri, *Vaderlanden*, p. 65, 66
- ^{xiii} D×mitra Sideri, *Vaderlanden*, p. 66
- ^{xiv} Διμήτρης Γιαννάκος, 'Το παιδί του 'Ελληνα μετανάστη' ('Het kind van de Griekse migrant') in *Metan stis* 1 (1979)
- ^{xv} Διμήτρης Γιαννάκος, 'Προβλήματα στέγασης' ('Huisvestingsproblemen') in *Metan stis* 2 (1979).
- ^{xvi} Jokka de Bruin, 'Οι δύο πατρίδες μου' ('Mijn twee vaderlanden') in *Metan stis* 5 (1979)
- ^{xvii} Δίμιτρα Σιδέρη, 'Δεν αισθάνουμε ούτε Ολλανδός ούτε 'Ελληνας' ('Wij voelen ons Nederlander noch Griek') in *Metan stis* 1 (1999).
- ^{xviii} Θ. Γκόρος, 'Τα εγκαίνια της εκκλησίας' ('De inwijding van de kerk') in *Metan stis* 2 (1987).
- ^{xix} Θεόδωρος Θ. Θεοδορίδης, 'Χρονικό της Ενώσεως Ελλήνων Ολλανδίας' ('Kroniek van de Vereniging van Grieken in Nederland'), p. 38-39.
- ^{xx} Ton J.M. Triesschijn (red.), 'Griekse kinderen vormen derde deel van leerlingengetal op basisschool in Gorinchem' in *Gast Onderwijs* 4 (1977).
- ^{xxi} Aankondiging van het dagelijks bestuur van de Griekse Gemeenschap 'Anay ■ nnsi' in *Metan stis* 3 (1977).
- ^{xxii} Aankondiging van het dagelijks bestuur van de Griekse Gemeenschap 'Anay ■ nnsi' in *Metan stis* 2/3 (1978).
- ^{xxiii} Verantwoording over 1978 van het dagelijks bestuur van de Griekse Gemeenschap 'Anay ■ nnsi' in *Metan stis* 2 (1979).
- ^{xxiv} Δίμιτρα Σιδέρη, 'Το ελληνικό σχολείο Οδυσσέας' ('De Griekse school *Odysseus*') in *Metan stis* 1 (1980).
- ^{xxv} Nieuws en aankondigingen van de Griekse Gemeenschap van Amsterdam, in *Metan stis* 1 (1987).
- ^{xxvi} Διμήτρης Γιαννάκος, 'Το παιδί του 'Ελληνα μετανάστη' ('Het kind van de Griekse migrant') in *Metan stis* 1 (1987)
- ^{xxvii} Bekendmaking van de gymnasiumsectie in Utrecht in *Metan stis* 6 (1982).
- ^{xxviii} Θεόδωρος Θ. Θεοδορίδης, 'Χρονικό της Ενώσεως Ελλήνων Ολλανδίας' ('Kroniek van de Vereniging van Grieken in Nederland'), p. 17.
- ^{xxix} Idem, p. 32, 41-42, 56.
- ^{xxx} Idem, p. 39.
- ^{xxxi} Archief van de Griekse Gemeenschap in Utrecht 'Anay ■ nnsi'.
- ^{xxxii} Verantwoording van het dagelijks bestuur van 'Anay ■ nnsi' over 1978, in *Metan stis* 2 (1979).
- ^{xxxiii} Aankondiging van het dagelijks bestuur van de Griekse Gemeenschap in Utrecht 'Anay ■ nnsi' in *Metan stis* 6 (1978).
- ^{xxxiv} Θανάσης Κατσικούδης, 'Η μετανάστευση, πηγή κερδών για τους καπιταλιστές' ('Arbeidsmigratie, een bron van winst voor de kapitalisten') in *Metan stis* 3 (1980).
- ^{xxxv} D×mitra Sideri, *Vaderlanden*, p. 64
- ^{xxxvi} Μαρία Ιωσηφίδου, 'Οι 'Ελληνες του Χόρινγκεμ μιλούν για τα προβλήματά τους' ('De Grieken van Gorinchem praten over hun problemen') in *Ελληνική Γνώμη (Griekse Mening)* 8 (1992).
- ^{xxxvii} Redactie van *Metan stis* 2 (1976).
- ^{xxxviii} Μαρία Ιωσηφίδου, 'Οι 'Ελληνες του Χόρινγκεμ μιλούν για τα προβλήματά τους' ('De Grieken van Gorinchem praten over hun problemen') in *Ελληνική Γνώμη (Griekse Mening)* 8 (1992).
- ^{xxxix} Idem.
- ^{xl} Flip Lindo, *Zuideuropeanen in Nederland. Een verkenning van hun positie en een inventarisatie van onderzoek. Antropologisch-Sociologisch Centrum Universiteit van Amsterdam, Rijswijk* 1988, p. 59.
- ^{xli} Hans van Oort, 'Ανεργία – Ιδέες' ('Werkloosheid - Ideeën') in *Metan stis* 4/5 (1986).

^{xlii} Στ. Θεοφανάκης, 'Μια Ελληνίδα στο δημοτικό συμβούλιο Ουτρέχτης' ('een Griekse in de gemeenteraad van Utrecht') in *Metanastis* 1/2 (1994).

ALGEMENE BIBLIOGRAFIE

- 1) Αλεξίου, Α. (1997) 'Η παρουσία των Ελλήνων στο Βέλγιο' ('De aanwezigheid van de Grieken in België') in Μ. Δαμανάκης (red.) *Η εκπαίδευση των ελληνοπαίδων στο Βέλγιο και στη Γαλλία (Het onderwijs aan Griekse kinderen in België en Frankrijk)*, Athene, Guttenberg, 15-28.
- 2) Alexiou, A. (1997) 'La genèse de la communauté des immigrés grecs dans le bassin de Liège (Belgique, 2e moitié du 20e siècle). Essai sur le temps comme facteur d'intégration. Twee delen, dissertatie, Universiteit van Luik.
- 3) Βεντούρα, Α. (1999) 'Έλληνες μετανάστες στο Βέλγιο (*Griekse migranten in België*), Athene, Nefeli.
- 4) Δαμανάκης, Μ. (1989) *Μετανάστευση και Εκπαίδευση (Emigratie en Onderwijs)*, Athene, Guttenberg.
- 5) Dialektopoulos, Th. (1998) *Grieks Onderwijs in Eigen Tal en Cultuur in Nederland*, Groningen, LIZE - Federatie van Griekse Gemeenschappen in Nederland.
- 6) Εμκε-Παπαδοπούλου, Η (1986) *Προβλήματα Μετανάστευσης-Παλινοόστησης (Problemen van Emigratie-Remigratie)* Athene, IMEO-ΕΔΗΜ.
- 7) Μουσούρου, Α.Μ. (1991) *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη (Migratie en Migratiepolitiek in Griekenland en Europa)*, Athene, Guttemberg.